

nummer 5 juli/augustus 2004

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING

VAN DOCENTEN IN GESCHIEDENIS EN

STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (VGN)

KLEIO

Zomer- nummer

Beeldvorming van het verleden

jaargang 45

Peter Wester

voorzitter (KNHG, VVVO),
Denekamperstraat 28,
7588 PW Beuningen Ov.
Tel. 0541 - 552 061 (thuis)
Tel. 0541 - 585 203 (werk)
westerkok@introweb.nl

Jan-Maarten de Wit

(secretaris, Commissie
Basisvorming/ VMBO),
Anemonenstraat 6,
6942 WT Didam.
Tel. 0316 - 226 568.
jm.dewit@liemerscollege.nl

Johan Raven

penningmeester
(Didactiek- en activiteiten-
commissie, RAD),
Kinkhoorn 8,
9051 MJ Stiens.
Tel. 058 - 257 4050.
johandraven@hetnet.nl

**Marjan de Groot-
Reuvekamp**

(Commissie PA-BO; SLO)
Rompertdreef 26,
5233 EK Den Bosch.
Tel. 073 - 6420 692.
p.m.degroot@home.nl

Noud Theunissen

(VGN-website, Commissie
Lerarenopleidingen)
Petersstraat 4,
6372 AS Landgraaf.
Tel. 045 - 531 5382.
noud7976@yahoo.com

Maud Knook

(Commissie Havo/Vwo)
Ertskade 133,
1019 ED Amsterdam.
piketknook@planet.nl

Wim Duyff

(Commissie VMBO)
Karnstraat 6,
1445 KT Purmerend.
Tel. 0299 - 649870.
w.duyff@planet.nl

**Administratie VGN:
Administratiekantoor**

H. Adema,
Aldlansdyk 50,
9051 DH Stiens.
Tel 058 - 257 5447.
Fax 058 - 257 3999.
henk_adema@hotmail.com

VGN giro: 128701 t.n.v.
penningmeester VGN Stiens.
E-mail: info@vginkleio.nl
Website: www.vginkleio.nl

**Kleio is het blad van de
Vereniging van docenten
in geschiedenis en staats-
inrichting in Nederland
(VGN). Leden ontvangen
het gratis. Wilt u lid
worden? Neem contact op
met de administratie.
Aanmelding is ook
mogelijk via de VGN-site.**

Contributies 2004:

- Salaris t/m LB6 € 50
- Salaris vanaf LB7 € 60
- Docent met drie of meer vakken € 35
- Baan van minder dan 0,6 fte € 40
- Kennismakingslid (alleen voor studenten) € 25
- Buitengewone leden, pensioen, VUT € 45
- Partnerlidmaatschap € 70

Abonnement:

- Binnenland € 61
- Buitenland, Europa € 65
- Buitenland, overig € 75
- Losse nummers incl. verzendkosten € 8

Redactie

Jan van Oudheusden,

voorzitter,
Massenetstraat 21,
5144 WP Waalwijk.
Tel. 0416 - 33 74 30.
jan.oudheusden@home.nl

Carla van Boxtel,

Langemeijerstraat 13,
5473 GS Heeswijk-Dinther.
Tel. 0413 - 29 29 96.
c.vanboxtel@fss.uu.nl

Maria van Haperen,

Korte Kerkstraat 14,
5524 AX Steensel.
Tel. 0497 - 517573.
a.vanhaperen@chello.nl

Huib Oattes,

Roerdomp 80,
3641 TK Mijdrecht.
Tel. 0297 - 28 11 97.
hfoattes@wxs.nl

Oscar Lansén,

medewerker en correspondent VS,
History Department UNC
Charlotte.

Stefan Boom,

Graaf Janlaan 46,
1412 GH Naarden.
Tel. 035 - 694 87 42.
s.boom@hccnet.nl

Cees Bol,

Fazantenkamp 387,
3607 XC Maarssenbroek.
Tel. 0346 - 56 57 12
ceesbol@wanadoo.nl

Hans Moors,

Groenewoudseweg 50,
6524 VB Nijmegen.
Tel. 024 - 328 14 36.
hans.moors@hccnet.nl

Joke Noordstrand,

Lorentzplein 18,
2012 HG Haarlem.
Tel. 023 - 532 9904.
j.noordstrand@worldmail.nl

Ger van der Drift,

Lindenstraat 81,
3203 VH Spijkenisse.
Tel. 0181 - 619 268.
g.vanderdrift@penta.nl

Hans Pols,

secretaris,
Van Aerssenstraat 140,
2582 JT Den Haag.
Tel. 070 - 3501 380.
j.pols@penta.nl

Tineke Bogaerts,

eindredacteur,
Omloop-West 9,
3402 XM IJsselstein.
Tel. 030 - 688 35 76
Fax 030 - 688 84 59
c.bogaerts@hccnet.nl

ISSN 0165-6449

*Wilt u artikelen voor Kleio
toesturen aan de secretaris van de
redactie.*

*Berichten voor de Kleiokrante,
aktualiteiten, mededelingen van
commissies, aankondigingen
en dergelijke kunnen naar de
eindredacteur.
Neem voor informatie over
adverteren in Kleio contact op
met de eindredacteur.*

Van de redactie

Per traditie valt *Kleio* 5 hartje zomer bij u in de bus. De kans is groot dat de gedachten van de geadresseerde mijlenver vertoeven van de alledaagse praktijk van het geschiedenisonderwijs. Dat wens ik u tenminste van harte toe!

Van dit nummer mag u een lichtvoetiger inhoud verwachten dan normaal. Ook dat vormt immers een zomerse traditie. Met geschiedenis kun je vele wegen bewandelen. Het is bij uitstek een beeldend en verhalend vak. Al wijd je je nog zo serieus en vakmatig aan je historische professie, ooit werd de interesse wakker gemaakt. Voor de één was het dat ene spannende jeugdboek dat de fascinatie losmaakte, voor de ander een kleurige schoolplaat of een fraaie boekillustratie. Het kon ook een meeslepende historische film zijn, of een stripverhaal. Al die facetten komen hier nu aan bod. Historie verbeeld en wat daarachter zit: dat was het redactionele uitgangspunt. Vooral dankzij de inspanningen van Maria van Haperen en Tineke Bogaerts ligt er een gevarieerd nummer voor u, waarin enkele 'beeldvormers' aan het woord komen en met zoveel praktijktips en verwijzingen dat het ook na de zomervakantie vast en zeker nog van nut zal zijn.

Jan van Oudheusden

*Op het omslag: tekening van
Fred Marshall van een loop-
graaf uit de Eerste Wereld-
oorlog.*

ALEXANDER NEVSKY

In dit nummer

- 2 **Gesprek met Fred Marshall**
'Het is vaak een beetje metselen ...'
MARIA VAN HAPEREN EN TINEKE BOGAERTS

- 8 **Over tekeningen en balloons**
Strips in het geschiedenisonderwijs
TOM VAN DER GEUGTEN

- 14 **'Meestal doe ik het zo, dat als ik iets niet weet,
ik het gewoon niet in de tekening toelaat'**
Paul Teng, tekenaar van historische strips
HANS POLS

- 19 **Interview met Simone van der Vlugt**
Bevlogen schrijfster
JOKE NOORDSTRAND

- 25 **Twee schrijvers van de Ronde Tafel**
'Historische jeugdboeken zijn er voor iedereen'
MARIA VAN HAPEREN EN TINEKE BOGAERTS

- 31 **Kleioskoop: Troy**
Homeros is beter, maar de film is goed
ANTON VAN HOOFF

- 34 **Voor vmbo en havo/vwo**
De film Daens in de les
JAN DE VRIES

- 40 **Het examen van 2004**

- 46 **Historische sites voor de jeugd**

- 48 **Boeken**

- 52 **Kleiokrant**

De favoriete jeugdboeken van:

- 18 Huub Oattes, 'Grote sagen van de
Donkere Middeleeuwen' van
Jaap ter Haar
23 Cees Bol, 'Engelandvaarders' van K. Norel
24 Hans Pols, 'Er op of er onder' van
W.G. van der Hulst
29 Joke Noordstrand, 'Komplot op volle zee'
van Henk van Kerkwijk
30 Maria van Haperen 'Oorlogswinter'
van Jan Terlouw
47 Jan van Oudheusden, 'Biggles' van
W.J. Johns
Hans Moors, 'Alleen op de wereld' van
Hector Malot

SIMONE VAN DER VLUGT
Bloedgeld
LEMNISCAAT

'Het is vaak een beetje metselen...'

Met tekenaars gaat het als met vertalers: ze zijn er wel, maar worden makkelijk voor lief genomen. Een fraaie illustratie, een passend beeld is een ondergeschoven kindje dat vooral hoort bij jeugdliteratuur. Beeld voegt echter een dimensie toe waardoor tekst aan verbeeldingskracht wint en weet heimelijk de aandacht van de lezer te sturen.

Voor Kleio een goede reden om tekenaar Fred Marshall op te zoeken. In de traditie van de *Isings schoolplaten* maakt hij historische tekeningen vol details die een groot respect voor het verleden verraden.

Fred Marschall tekent sinds 1975 beroepsmatig en zijn werk is te vinden in heel uiteenlopende publicaties. Omslagen en binnenwerkillustraties voor fictie- en non-fictie-boeken voor verschillende leeftijden, strips in realistische stijl, posters, museum-presentaties, tekeningen voor televisie, krantenillustraties...

Historie-illustraties zijn daarbij hét specialisme. Werk van zijn hand is te vinden in verschillende geschiedenismethodes, zoals *Wijzer door de tijd* en *Bij de tijd*, voor het basisonderwijs, en *Bronnen* en *Sfinx*, voor het voortgezet onderwijs.

Regelmatig maakt hij illustraties bij de tekstverhalen in *Donald Duck*. 'Vroeger stond in elk nummer een verhaal. Nu nog maar hoogstens een keer in de maand. Dat er nog geen volksopstand is uitgebroken...'

Illustratiewerk in leesboeken met een geschiedenisonderwerp is te vinden in onder andere *De oversteek* van Rien Broere (in de reeks 'Tijdreis'), *Oorlog op het ijs* van Bies van Ede (in de reeks 'Toen... in de tijd van') en *Thijs en de geheime VOC-kaart* van Lizette de Koning (Nationaal Archief).

Samen met collega's Ingrid Joustra, Fiel van der Veen en Jurgen Wiersma illustreerde hij *Haarlem bestaat niet* van Lennaert Nijgh en eveneens samen met Fiel van der Veen een reeks boekjes van Henk van Kerkwijk over de geschiedenis van Haarlem, bestemd voor het onderwijs.

De recente geschiedenis van Rotterdam werd geïllustreerd in *Reiziger in eigen stad* van Pieter van Oudheusden.

Op de foto is het origineel te zien van de illustratie 'Britse "Tommies" in een loopgraaf bij Arras, april 1917,' in 2003 gemaakt voor de geschiedenismethode *Sfinx*. Een fragment van deze tekening is afgebeeld op het omslag van dit nummer van *Kleio*.

In de woon-/werkkamer van de Amsterdamse woning kan de historicus zijn hart ophalen. Boeken, tijdschriften, kranten en allerlei ander drukwerk staan in hoge rijen opgestapeld.

Fred Marschall: 'Het is om me te helpen bij de beeldvorming over bepaalde stukken verleden. Ik weet waar alles staat, maar of ik het kan bereken is een tweede'.

Fred Marschall is van oorsprong neerlandicus. Hij heeft na zijn afstuderen onderwijsonderzoek gedaan en meegewerkt aan lesmethodes voor Nederlands, onder andere voor het beroepsonderwijs. Verder werkte hij mee aan het schoolboek *Stripwerk* voor Nederlands in de onderbouw van het Voortgezet Onderwijs.

Fred: 'Dat boek heeft ooit de Strip-schap-penning gewonnen. Het was bij verschijning begin jaren tachtig echt een hit...

Ik heb eigenlijk altijd getekend, al tijdens mijn studie, toen ik tegelijk ook geld moest verdienen. Ik maakte tekeningen voor het tv-programma Paspoort. Het programma mocht niet al te veel kosten, dus je zag voornamelijk pratende hoofden. Voor de afwisseling zorgde dan zo nu en dan een tekening. Ook ben ik een hele tijd als beeldend kunstenaar werkzaam geweest. Maar dat was niet echt iets voor mij. Je verdiende er wel mee, maar ik vond dat mijn werk een bepaalde functie moest hebben. Niet, dat het alleen leuk was voor die paar mensen die het aan de muur zagen hangen. Ik vond wel dat ik bezig was met leuke dingen, en ze verkochten heel behoorlijk, maar het gevoel dat ik bezig was met iets zinvol, dat had ik er niet bij. Illustreer is voor mij steeds belangrijker geworden, naast redactiewerk voor verschillende uitgevers en schrijven.

Wat verkopen betreft:

'De tekeningen zijn wel te koop, maar er niet voor gemaakt. Aan de muur hangen bij iemand, nou ja – dat komt voor, maar ze zijn dan al gebruikt in publicaties.'

De originele tekeningen van *Reiziger in eigen stad* bijvoorbeeld, zijn door de opdrachtgever aangekocht en hangen nu in kantoren in Rotterdam.

Historie-tekeningen

Fred laat een paar ferme stukken zien die hij schreef in het *Nieuwsblad voor Castricum*. Hij vult een paginagrote maandelijks rubriek die hij ook nog eens zelf illustreert.

'Het is iets uit het verleden, de geschiedenis van een kerkje, maar ook wel iets actueels. Ik kan nemen wat ik wil.'

Hoe ga je te werk bij het maken van een tekening over iets historisch?

'Soms is de opdracht heel specifiek en uitgewerkt, meestal wat vager: 'Maak een tekening bij de Eerste Wereldoorlog', om maar iets te noemen. Dat laatste heeft mijn voorkeur, omdat het veel ruimte laat. Het is echter wel handig om te weten wat de opdrachtgever wil. Die heeft vaak toch een bepaalde interpretatie in zijn hoofd.

Soms krijg je aanvullend informatie. Dat lijkt handig, maar in de praktijk heb je daar als tekenaar niets aan. Ik teken bijvoorbeeld altijd in kleur, en dan ligt daar een stapeltje zwart/wit kopieën als voorbeeld, wel een essentieel verschil! Bij het uitwerken van kleding heb je aan zwart/wit kopieetjes natuurlijk ook weinig. Alleen weet ik daar snel door naar welk kunstwerk ik op zoek moet gaan om het historisch juiste beeld te hebben. Maar er zijn meer complicerende fac-

toren. Vaak wil een opdrachtgever teveel op een plaatje – en liefst ook nog eens veel verschillende dingen en alles even groot en zo teken ik niet.

Als na overleg over dit soort zaken de opdracht voor een tekening binnen is, dan bedenken ik als tekenaar de scène, de historische setting die de boodschap van de opdracht het beste weergeeft. Dat is het stadium waarin je bepaalt wat er op de tekening moet komen te staan. Je maakt een opzet en je gaat informatiemateriaal verzamelen. Ook over finesses.

Je denkt bijvoorbeeld dat op een bepaalde plaats een olielampje zou kunnen staan en dan zoek je je te pletter naar een afbeelding van zo'n lampje uit precies die tijd. Ik lees veel, maar wil je een tekening werkelijk historisch correct kunnen invullen, dan heb je enorm veel visuele informatie nodig. En dan ga je naar musea, en je gaat, als dat kan,

ter plekke kijken. Ik ben zelfs een keer speciaal voor een opdracht naar Rome geweest.'

Is het niet gemakkelijker iets te tekenen van niet zo lang geleden? Je hebt daarvan toch zelf nog wel een beeld in je hoofd?

'En dat is nu juist zo gevaarlijk, want hoe dichter je bij de moderne tijd komt, hoe meer verschillende beelden er zijn. Het is dan moeilijker om een beeld neer te zetten dat voor iedereen acceptabel is. We hebben allemaal bepaalde algemene beelden, stereotyperingen, die je als tekenaar kunt relativeren, maar je moet wel binnen het kader van dat min of meer algemene beeld blijven werken. Daar kun je beter niet teveel van afwijken, want dat wekt alleen ergernis en dan schiet je tekening zijn doel voorbij.

Om eens iets te noemen dat ongewild fout kan gaan. Op veel historisch schilderijen uit de negentiende eeuw hebben de personen aangepaste negentiende-eeuwse kleding aan. Zeventiende-eeuwse bovenkleding op een negentiende-eeuws lichaam met ingesnoerde taille, opgeduwde boezem en afhangende schouders. Om kleding goed weer te kunnen geven, moet je weten wat er onder die kleding zit. En dan bedoel ik niet zozeer het menselijke lichaam, maar de onderkleding. Die bepaalt mede het beeld van de bovenkleding. Voor het Rijksmuseum heb ik een kostuumgeschiedenis getekend. Bovenkleding en onderkleding. Dat was een heel gezoek, maar ik werd deskundig geholpen. Ik kwam toen voor mij nieuwe dingen als heuprollen, vlooienvangers en valse kuitten tegen.

Ongetwijfeld zitten er in mijn tekeningen ook dergelijke fouten, dingen die je je niet realiseert. Je legt je eigen tijd in een historische periode. Dat kan niet anders. Het is wel je taak om je werk zo goed mogelijk te doen. Telkens kom je ook een stap verder. De schilders in de negentiende eeuw hadden de onderkleding van de zeventiende eeuw niet genoeg bestudeerd. Dat hebben wij nu wel. Dus, als je het goed doet, houd je daar rekening mee.'

Een zinvolle tekening

'Frits Behrendt, altijd belerend ... zei zijn vrouw. Wil jij ook altijd lessen leren?'

'Ja, je wilt wat vertellen. Je wilt informatie overbrengen. Ook van het meest simpele ding wil ik weten hoe het in elkaar zit, want ik ga niet impressionistisch te werk. Bovendien heb ik een ouderwetse opvatting over tekenen. Het is voor mij een methode om erachter te komen hoe iets in elkaar zit. Zo is het tekenonderwijs ook begonnen. In de hoop betere constructeurs, timmermannen op te leiden. Je staat soms versteld over wat je tegenkomt. Zit dat zo? En die kennis wil ik dan vervolgens overbrengen.'

Maak je ook nog strips?

'Je ziet op het moment vaak 'de klare lijn' - Kuifje-achtig. Die stijl vind ik leuk, maar zelf zou ik het toch anders doen. Het zou mij gaan om de informatie naast het verhaal. Hoe wapens toen precies waren en dergelijke. Daar zou ik veel energie in willen steken.'

Eric Heuvel, de tekenaar van het stripboek 'De Ontdekking', maakte veel gebruik van foto's en hij kreeg ook nog eens adviezen van half Nederland. Zoveel deskundigen die over zijn over zijn schouder meekijken, dat moet ongelooflijk lastig zijn geweest. 'Als je de bedoeling hebt informatie te geven en je tekent in een stijl als Eric, dan moet er heel veel uitgezocht worden. Hij tekent in die klare-lijnstijl, die in een streep en met vaste hand moeten worden neerge-

zet. Dat vraagt om een helder beeld. En dan kun je alle hulp gebruiken. Zelf stuit ik vaak op het probleem, dat veel niet te achterhalen is. Ik wil altijd dat alles ook historisch correct is. Een heleboel zaken zijn gewoon niet bekend. Voor duizend jaar geleden is dat logisch, maar met dat probleem krijg je ook al te maken als het verleden veel dichterbij ligt. Je vindt niet van ieder klein gebruiksvoorwerp informatie over hoe het eruit zag en hoe het gebruikt werd.'

Je hoort wel, als een strip echt historisch verantwoord is, is de lol eraf.

Fred: 'Dat vind ik helemaal niet. Elk verhaal gaat over mensen. Voor het verhaal in het album maakt het vaak niet uit tegen welke achtergrond dat is geplaatst. Het goede verhaal blijft overeind. Als striptekenaar ga je niet naast dat verhaal ook nog gedetailleerd aandacht besteden aan van alles eromheen. Je moet de informatie doseren. Het gaat toch meer om het verhaal.

Bij historische tekeningen gaat het overigens ook niet alleen om zakelijke informatie over het verleden. Ook die hebben een verhalend element. In de praktijk maak ik meer een constructie dan een reconstructie. Zo'n constructie, van een Neanderthaler met een vuistbijl in zijn hand bijvoorbeeld, is al een verhaal. Maar het moet wel verantwoord zijn. Je moet kunnen zien hoe een vuistbijl eruit ziet, hoe hij wordt vastgehouden. Anders heb je geen tekenaar nodig.

Dat neemt niet weg dat er veel goed gedocumenteerde goede historie-

strips zijn. Neem de Blueberry-cyclus van Charlier en Giraud, of de De torens van Schermerwoude-reeks van Hermann, albums van Franz, of Paul T'eng, de Erwin-verhalen van Kresse, of zijn Vidocq.

Ik zou dus zeggen: vooral gebruiken, die historie-strips, en dan vooral met mate!'

Het is echt niet moeilijk om historische informatie in stripvorm te verwerken. Om uit een strip historische informatie te halen, is wat anders. Als informatiebron is een strip helemaal niet gemakkelijker dan bijvoorbeeld een normaal leesboek. In een strip wordt een extra laagje over het verhaal gelegd: dat van het medium zelf. Of de nadruk komt op iets anders te liggen. Het is emotioneel, of interessant, of het gaat om het kusje hier, een boze blik daar ...

Het is een heel mooi medium hoor, strips. Maar het vereist een aparte vaardigheid om er informatie uit te destilleren. Er zijn bepaalde regels die je moet kennen. Letten op de volgorde van de plaatjes en op die van de tekst – anders lees je het antwoord eerder dan de vraag. Je moet de tekeningen begrijpen. Je zult op de hoogte moeten zijn van het feit dat bepaalde lijntjes beweging aangeven, anders gaat de informatie aan je voorbij. Daarover zijn in de loop van de stripgeschiedenis conventies ontstaan, die je nu bijna automatisch meeneemt als je een strip 'leest'. Je leert dat al doende.

En er is meer. De striptekenaar kiest voor verschillende standpunten van

'Antonie van der Pigge in de deuropening van zijn Haarlemse drogisterij, 1849.' Uit: Lennaert Nijgh, *Met open mond. 150 Jaar Drogisterij A.J. van der Pigge. Haarlem, 1999.*

'Er was veel authentiek illustratiemateriaal over de periode na ongeveer 1890 beschikbaar. Van de tijd daarvoor was er vrijwel niets. De tekeningen, waar dit er een van is, moesten in die lacune voorzien, en geen al te grote breuk vormen met het overige illustratiemateriaal. Dan moet er heel wat opgezocht worden. De illustraties moesten gedetailleerd en zo historisch verantwoord mogelijk zijn. Elk afgebeeld voorwerp heeft zijn eigen verhaal. De met de hand geplakte puntzakjes, de natte zeemleren lap... En natuurlijk moeten zaken als interieur en kleding kloppen of ten minste aannemelijk zijn.'

waaruit hij kijkt. Daarmee bouw je een verhaal op. Teksten zien er verschillend uit: er zijn schreeuwteksten, huiltteksten, informatieve teksten ...

Strips lezen is bepaald niet iets voor luie lezers, zoals vaak wordt gedacht. En je wordt er echt niet taalarm van, zoals ze vroeger ziden. En daar komt bij, informatie in stripvorm levert niet per definitie een leuke strip op. Vaak is het niet eens een strip.'

Wat vind je van schoolplaten?

'Ik begrijp niet dat die ooit weg zijn geweest. Tekeningen zijn enorme bronnen van informatie, op alle niveaus. Maar ik begrijp de reserve van historici wel. Soms krijg ik ook opdrachten waarvan ik denk, doe maar niet, want het klopt helemaal niet met de tijd. Maar laten we ervan uitgaan dat een tekening historisch zo goed mogelijk is uitgevoerd. Dan zijn de platen van Isings een goed voorbeeld. De momenten dat mijn schoolmeester over een plaat vertelde behoren tot mijn beste herinneringen uit het onderwijs. Natuurlijk heeft Isings, en anderen

met hem, bijgedragen aan een bepaald stereotiep beeld, maar zolang dat beeld verantwoord is, is dat toch niet zo'n probleem? Isings zelf was niet te beroerd om iets te veranderen als het niet meer klopte. Sommige platen heeft hij wel drie keer aangepast.

Als illustrator maak je een constructie en je moet er rekening mee houden dat die van tijd tot tijd moet worden herzien. Dat geldt net zo goed voor een historicus die een boek schrijft. Na tien jaar kan die er ook anders tegenover staan.

Voor de verbreiding van kennis is het belangrijk dat er visualiseringen zijn, en ook voor de wetenschap zelf denk ik. Neem zo'n groepje dat zich uitdost als Romeinse soldaten, of achttiende eeuwse kanonniers. Die hebben onderzocht hoe alles precies in elkaar zat en kwamen daarbij allerlei problemen tegen, die ze moesten oplossen. Daar is veel van geleerd.

Historische schoolplaten gaan vaak over een heel specifiek belangrijk moment in het verleden. En ik vind

dat je als tekenaar alles heel precies moet uitwerken. Van dat specifieke moment alles achterhalen is echter vaak onmogelijk. Maar schoolplaten zijn ook leuk omdat je algemene de sfeer van een tijd kunt laten proeven. Als het dan zo iets heel precies moet zijn, ben ik ervoor om, als dat mogelijk is, liever foto's te gebruiken, al wordt daar tegenwoordig ook behoorlijk mee gemanipuleerd. De tekenaar moet zich bewust zijn van de functie van zijn illustratie. Als daaraan met een foto wordt voldaan, ben je klaar. En wil je dingen laten zien die niet op foto's staan? Ja, dan moet je ze gaan tekenen. Een tekenaar kan veel meer dan een fotograaf vroeger, voor de komst van Photoshop.

Als tekenaar moet je ook goed beseffen dat bij de combinatie tekst/illustratie, de aandacht uiteindelijk naar de tekst gaat. Maar een illustratie stuurt de aandacht en het geheel wordt een stuk aantrekkelijker.'

'Een beetje metselwerk'

'Het maken van historie-tekeningen is een beetje metselwerk. Alle bruikbare elementen die je kunt vinden, voeg je bij elkaar tot een nieuw coherent geheel.

Ik zoek vaak via internet, maar juist daar heb je het probleem dat je de waarde van iets moeilijk kunt inschatten.

De mooiste bronnen die je kunt vinden zijn contemporaine afbeeldingen. Maar die hebben ook soms een eigen symboliek. Je moet ze dus wel kunnen 'lezen'.

Een voorbeeld: als je niet weet dat een culotte en een pruik symbolen zijn voor de bovenlaag van de bevolking vlak voor de Franse Revolutie en je ziet een afbeelding van het afgehouden hoofd van Lodewijk XVI met de pruik er nog op, dan is dat niet een werkstukje van een domme tekenaar. Hij wilde aangeven wat voor iemand de man van het hoofd was. Zonder pruik zou nie-

mand het zien als het hoofd van de koning.

En dan komt de 'vertaling'. Ik moet een tekening maken over de Franse Revolutie. Er zijn allemaal losse elementen te zien, waaronder ook dat afgehakte hoofd. Wat zal ik doen? Als je in een schoolboek zo'n hoofd met pruik zou tekenen, dan wekt dat alleen maar lachlust op. Een leraar zou dit moeten kunnen onder-
vangen, maar die weet zoiets toch helemaal niet? Dat verbeter je dan; afgehouden hoofd vastgehouden aan de haren...

Ik zal niet gauw met opzet dingen in een tekening zetten, die niet bij elkaar horen. Misschien wel als geintje, een ridder met een horloge om, maar niet bij serieus werk. Al kan je fouten natuurlijk nooit voor honderd procent vermijden.'

1. 'De LZ 127 *Graf Zeppelin* op vliegveld Waalhaven, 18 juni 1932.' Uit: Pieter van Oudheusden, *Reiziger in eigen stad*. Rotterdam 1900-2000. Een uitgave van de Gemeente Rotterdam, Dienst Stedebouw + Volkshuisvesting, 2000.
2. 'De inname van Jeruzalem tijdens de eerste kruistocht, 15 juli 1099.' Illustratie voor: *Sfinx*. Geschiedenis voor de basisvorming. Deel 1 vmbo-t/havo en havo/vwo. ThiemeMeulenhoff, 2003.
3. 'Jagers, vissers en verzamelaars – midden steentijd.' '3D'-tekening uit de serie *Bewoningsgeschiedenis van Texel*. EcoMare, 2002.
4. 'Vikingen door Ieren in het nauw gedreven.' Illustratie bij: Wim ter Horst, 'De Ierse viking.' In: *Donald Duck*, 2000.
5. 't Lantwiff in Baccom.' Illustratie bij een aflevering in de serie 't Vermaaklijk Kastrikum,' in: *Nieuwsblad voor Castricum*, 2004.

Over tekeningen en ballons

Het historische stripverhaal mag zich verheugen in een groeiende waardering onder leraren en leerlingen. Dit artikel gaat over de verschillende soorten historische strips en over de praktische toepassing ervan in het geschiedenisonderwijs.

1. Uit: Eric Heuvel, *De Ontdekking* (2003).

Historische strips worden steeds serieuzer genomen in de Nederlandse geschiedeniswereld. Aan de Universiteit van Amsterdam wordt college gegeven over de historische feitelijkheid van Asterixverhalen. Over hetzelfde onderwerp maakte een vwo-er onlangs een profielwerkstuk en publiceerde het op internet.

In 1982 verscheen de methode *Merlijn* als eerste met een aantal speciaal getekende stripverhalen. In tegenwoordige lesmethoden worden fragmenten uit stripverhalen op diverse manieren gebruikt. Onlangs berichtte *Kleio* uitgebreid over het succes van *De Ontdekking* in de les. Stripverhalen vormen een succesvol medium om beelden van het verleden te construeren en over te dragen aan een groot publiek. Het historisch besef van veel Nederlanders is ten dele gebaseerd op fragmenten van stripverhalen.

Net als de historische roman en de speelfilm is de historische strip een vorm van geschiedschrijving, waarbij niet alleen de inhoud aandacht verdient, maar ook de context waarin de strip is ontstaan. De Vlaamse hoogleraar en geschiedenisdidacticus Raf de Keijser schreef ooit:

'Het historische werkelijkheidsgehalte van deze herinnering is zeer uiteenlopend naargelang de historische geïnformeerdeheid en de actuele bedoelingen van de stripmaker'.

Een bekend voorbeeld is *Kuifje in Afrika* waarin Hergé in 1930 zijn beperkte kennis van Kongo en de koloniale en racistische mentaliteit van hemzelf en zijn Belgische landgenoten in die tijd verwerkte. Interessant is dat Hergé zich daarvan duidelijk distantieerde in zijn latere werk.

Kenmerken, soorten en stijlen

Een belangrijk verklaring voor de populariteit van het medium is de grote toegankelijkheid: afbeeldingen met tekstballon. Hergé heeft deze ballons naar Amerikaans voorbeeld in Europa geïntroduceerd in zijn eerste Kuifjeverhaal *Tintin au pays des Soviets*. Later ontwikkelde hij de ballon tot de bekende spreek- en denkwolk. (Zie afbeelding 4.) Vrijwel alle striptekenaars hebben deze overgenomen.

Voor een goed begrip en gebruik van historische strips in het onderwijs moet rekening gehouden worden met een aantal specifieke kenmerken, soorten en stijlen.

Tom van der Geugten is vakdidacticus aan Fontys Lerarenopleiding Tilburg.

Een eerste onderscheid in soorten strips heeft te maken met de vraag: gaat de strip bij zijn ontstaan over verleden en/of heden?

De Asterixverhalen, verschenen vanaf 1961, spelen in de eerste eeuw v. Chr. *De Ontdekking* (2003) gaat over de Tweede Wereldoorlog én het heden, waarin de oorlog wordt herdacht. De hoofdpersoon vertelt in het heden haar oorlogsverleden na. Alle vierentwintig Kuifjeverhalen spelen zich af in de tijd waarin ze werden bedacht en gemaakt: tussen 1929 en 1982. Hetzelfde geldt voor de korte strips van 'columnist met tekenpen' Jaap Vegter, eigenlijk een soort lange spotprent over de Nederlandse actualiteit in de jaren 1977-2003.

Een tweede onderscheid betreft de tekenstijl. Vanaf 1929 ontwikkelde Hergé de 'klare lijn'. Kenmerken van deze stijl zijn de eenvoudige en duidelijke, met een pen getekende lijnen en de meestal effen gekleurde vlakken. Veel striptekenaars namen deze stijl over, zoals Eric Heuvel. De stijl van de 'klare-lijners' verschilt duidelijk van die van de 'schilderachtigen', die in een lossere stijl tekenen met pen en penseel, zoals Roelof Wijsma. (Zie afbeelding 6.)

Een derde onderscheid betreft de mate van realisme. Vanwege zijn jeugdig publiek vereenvoudigde Hergé de personages in zijn Kuifje-albums tot karikaturen, maar plaatste hen in zeer realistische decors. Onder zijn klare-lijn-navolgers ontstonden twee groepen. De 'klare-lijn-karikaturisten' maken van zowel personages als decors een karikatuur van de werkelijkheid. Je ziet dat bijvoorbeeld bij de Belgen Willy Vandersteen (Suske en Wiske) en Morris (Lucky Luke), de Fransman Albert Uderzo en de Nederlander Co Loerakker. De 'klare-lijn-realist' daarentegen tekenen hun personages én decor in een realistische stijl, bijvoorbeeld de Belg Bob de Moor en de Fransen Edgar Jacobs (Blake en Mortimer), George Martin en Gilles Chaillet (Vasco). (Zie afbeelding 8 en 9.)

Een extreem realisme wordt bereikt in strips waarin foto's vrijwel letterlijk worden verwerkt, zoals in de

Duitse stripbiografie Hitler. (Zie afbeelding 12.)

Een vierde onderscheid betreft het verhalende element. Veel historische strips bestaan uit fictieve verhalen die zich in bepaalde historische contexten afspelen, waarbij bekende en anonieme historische personen een bijrol hebben. In *De Ontdekking* bijvoorbeeld behoren de NSB-ers tot het decor van het verhaal.

Een klein aantal strips behandelt een bepaalde historische ontwikkeling zonder het fictieve verhaal als rode draad. De serie *Van nul tot nu* bestaat bijvoorbeeld uit een lange reeks chronologisch geplaatste momentopnamen.

In en bij de les

Het gebruik van strips in en bij de geschiedenisles kan op allerlei manieren en is verantwoord als leerlingen er het nodige van leren. Dat de docent het medium serieus neemt, zal de leerlingen motiveren ze niet alleen te zien als tijdverdrijf voor anderen.

Een leraar kan het lezen van (geleende of gekochte) strips buiten de les bevorderen door albums in de les te laten zien, door ernaar te verwijzen en door leerlingen erover te bevragen. Leraren kunnen er ook voor zorgen dat stripalbums worden opgenomen in de collectie van de schoolmediatheek.

Leraren bepalen bij voorkeur zelf of een strip geschikt is voor hun les. Sommigen zullen bijvoorbeeld bij het vergelijken van diverse tijdvakken graag verwijzen naar de tijdmachine in Suske-en-Wiskeverhalen (Willy Vandersteen, vanaf 1946) of in *De Valstrik* (Edgar Jacobs, 1972). Of leerlingen door een strip geboeid worden kan het afhangen van hun leeftijd, leeservaring (met strips en met gewone boeken) en sekse (veel stripverhalen hebben manlijke hoofdrolspelers).

Een eenvoudige didactische aanpak is de volgende. Afhankelijk van zijn doelstelling (zie hieronder) selecteert de leraar uit een strip een aantal plaatjes die hij kopieert, verknipt en bij elkaar plakt op een beperkt aantal a-viertjes. Na een korte inleiding geeft hij zijn leerlingen de kopieën

2. Uit: Hergé, *Kuifje in Afrika* (eerste verschijning 1930).

3. Eerste tekening uit Nederlandse versie (1975) van *Tintin au pays des Soviets* (1929).

4. Uit: R. Goscinny & A. Uderzo, *Asterix de Galliër* (1961).

5. Uit: Jaap Vegter, *Zei d'r iemand iets?* (1979).

6. Uit: Frans Le Roux & Roelof Wijsma, *Arin en het volk van de Hunebedbouwers: De gebroken beker* (2001).

7. Uit: Thom Roep & Co Loerakker, *Van nul tot nu, deel 4* (1987/2003).

8. Uit: Bob de Moor, *De onoverwinnelijke Armada, deel 2: De Zedraak* (serie *Cori de scheepjongen*; 1980).

en een schriftelijke opdracht. Bij de vaststelling hiervan laat de leraar zich leiden door de vraag: wat wil ik dat mijn leerlingen ervan leren?

Houding

Goede historische strips bevorderen de interesse voor en de affiniteit met het verleden. Kinderen worden door een verhaal geboid als zij zich kunnen vereenzelvigen met jonge hoofdrolspelers, zoals Jeroen en Helena in *De Ontdekking*. De belangstelling voor een historisch onderwerp kan worden versterkt als de strip emoties oproept bij de lezer, zoals verbazing en verontwaardiging over het Spaanse optreden in Mexico. (Zie afbeelding 11.) Humor is ook belangrijk, zoals in de Asterixverhalen. In de serie *Van nul tot nu* worden serieuze en nogal saaie plaatjes voortdurend afgewisseld met drukke en humoristische plaatjes. Bij jonge kinderen houdt dat de aandacht zeker vast, waardoor deze serie geschikt is voor de basisschool. In het voortgezet onderwijs moeten leerlingen echter met meer serieuze en moeilijker informatie leren omgaan.

Strips zijn goed bruikbaar als motiverende introductie van een historisch onderwerp. Met enkele goed gekozen plaatjes kan de leraar zijn leerlingen snel op het juiste spoor zetten. In afbeelding 13 zijn bijvoorbeeld de abstracties kerstening, hofstelsel en horigheid omschreef 800 vereenvoudigd tot eenvoudige, concrete proporties. Terwijl dit soort plaatjes de wereld van toen toegankelijk maken, kan de leraar de nieuwsgierigheid van zijn leerlingen in een gesprek opwekken met vragen als: Wat vinden jullie van de personen? Hoe gaan ze met elkaar om? Wat voor gevoel hebben ze daarbij, denk je? Waarom doen ze zo? Wat weet je al over die mensen in die tijd? Bedenk een vraag over deze strip waarop je graag het antwoord wilt weten.

Kennis en inzicht

Historische strips zijn ook bruikbaar als informatiebron om leerlingen hun kennis en inzicht te laten vergroten, met name bij plaatjes waarin grote hoeveelheden informa-

tie historisch verantwoord zijn verwerkt. Realistische strips zijn door hun duidelijkheid erg geschikt hiervoor.

Met strips zoals *Een kind van Athene* kunnen leerlingen onderzoeksoptredachten uitvoeren over aspecten als:

- materiële cultuur (kleding, wapens, transportmiddelen, architectuur, woninginrichting, kunst);
- politieke situatie (Romeinse overheersing);
- sociale verhoudingen (verhouding arm-rijk);
- economie (onder andere slavenhandel);
- religie en mentaliteit (mensbeeld, wereldbeeld).

De plaatjes kunnen gebruikt worden in diverse presentatievormen.

Hoewel karikatuurstrips, zoals over Asterix, door veel kinderen 'leuk' worden gevonden, zijn deze minder geschikt voor het ontwikkelen van historische kennis en inzicht in het basisonderwijs en de onderbouw, vanwege de overdrijving en verdraaiing van historische gegevens en de verwijzingen naar doorgaans onbekende zaken. En om dezelfde redenen zijn ze juist meer geschikt voor bijvoorbeeld een praktische opdracht in de bovenbouw. Dit verschil in geschiktheid komt overeen met het feit dat veel spotprenten wel vlug de lachlust opwekken, maar moeilijk te begrijpen zijn zonder goede kennis. Daarom denk ik dat leerlingen met de realistische afbeelding 1 meer kennis en inzicht over de NSB-ers ontwikkelen dan met de karikatuurale afbeelding 7.

Historische informatie verzamelen

Wat betreft historische vaardigheden op het terrein van informatie verzamelen werd hierboven al stil gestaan bij het bedenken van een vraagstelling naar aanleiding van een stripfragment. De leraar kan dit verfijnen door leerlingen een beschrijvende, een verklarende en een waarderende onderzoeksvraag te laten bedenken.

De leraar kan zijn leerlingen vragen voor welke onderzoeksvragen deze strip als bron goed bruikbaar is, en voor welke niet.

9. Uit: Jacques Martin, *Een kind van Athene* (1980).

10. Uit: Sirius, *De zoon van de honderdman* (omstreeks 1960).

Het vaststellen van feiten kan goed met de volgende opdracht:

'Schrijf een aantal dingen op uit de strip die volgens jou kloppen met de historische werkelijkheid'.

Of: de leraar noemt een aantal elementen uit plaatjes en stelt de vraag: 'Welke van deze dingen kloppen volgens jou met de historische werkelijkheid en welke niet? Leg je antwoord uit.'

Wat betreft het vaststellen van meningen kunnen leerlingen de opdracht krijgen een meningsverschil uit te leggen, zoals in afbeelding 10. De opvatting van een striptekenaar zelf is meestal moeilijk uit de strip te halen. De tekst rechts in afbeelding 15 is een interessante uitzondering. Karikaturale voorstellingen van het verleden zijn geen geschiedvervalsing en zeggen weinig over het standpunt van de stripauteur. Daarvoor is informatie van buiten de strip nodig. Uit achtergrondliteratuur kunnen leerlingen bijvoorbeeld opmaken dat het Franse chauvinisme van de Asterix-verhalen weloverwogen is bedacht om op de Franse markt concurrentie te bieden aan de succesvolle Belgische Kuifje-albums. Historische strips voor gevorderden, dus.

Vanuit een bepaalde vraagstelling kunnen leerlingen vaststellen of (in hoeverre) ze een strip betrouwbaar vinden als bron, bijvoorbeeld bij *De gebroken beker* met de opdracht: onderzoek of het klopt dat Drentse hunebedbouwers contact hadden met Denemarken.

Informatie hierover is te vinden in het Hunebeddencentrum in Borger.

Een klein aantal stripalbums bevat een overzicht van geraadpleegde lite-

ratuur, zoals de serie Murena over keizer Nero (vanaf 1997). Sommige albums bevatten historische afbeeldingen met toelichting, bijvoorbeeld over een gokmachine uit 1889 in het Lucky-Luke-album *De éénarmige bandiet* (1981).

Met een bepaalde vraagstelling kunnen leerlingen ook de representativiteit van een strip als bron vaststellen. Bij *De Ontdekking* kunnen leerlingen met andere bronnen onderzoeken, of (in hoeverre) veel andere mensen ongeveer hetzelfde hebben meemaakt als de joodse Esther en Helena's vader, de politiemann. Bij *Kuifje in Afrika* kunnen leerlingen onderzoeken of (in hoeverre) de beeldvorming over blanken en niet-blanken in dit verhaal representatief is voor Europeanen in 1930 en/of voor het gehele oeuvre van Hergé.

Historische informatie ordenen

Stripverhalen bieden mogelijkheden om leerlingen hun vaardigheden op het terrein van informatie ordenen te laten ontwikkelen. Wat betreft historische indelingen levert een klein aantal stripalbums een jaartallenoverzicht, zoals *Verdwaald in het verleden* (afbeelding 13) en *De verovering van Mexico* (afbeelding 11). Met de cd-rom bij deel 1 van *Van toen tot nu* komen leerlingen zwervend over een tijdperk de plaatjes uit het boek met gesproken teksten tegen.

Fragmenten van verhalende strips lenen zich goed om door leerlingen in hun historische context geplaatst te worden, bijvoorbeeld met de opdracht: onderzoek (in je schoolboek en andere bronnen) wat het stripverhaal te maken heeft met

dingen die er omheen gebeurden. Bij afbeelding 10 gaat het bijvoorbeeld om de Romeinse verovering van Gallië en de romanisering ervan. In afbeelding 13 kunnen leerlingen twee kenmerkende aspecten van de tijd van monniken en ridders (de Vroege Middeleeuwen) herkennen en deze uitleggen.

Veel strips bieden informatie waarmee leerlingen een verandering kunnen beschrijven, bijvoorbeeld bij het Spaanse optreden in Mexico (afbeelding 11) en het Duitse optreden in Nederland in *De Ontdekking*. Vormen van continuïteit zijn vrijwel uitsluitend te vinden in overzichtswerken zoals *Van nul tot nu*:

"Dat is niets nieuws in de geschiedenis ... de ouderen en jongeren kijken nu eenmaal vaak verschillend tegen dingen aan." (Deel 4, bladzijde 27).

Deel 5 van deze serie staat boordevol vormen verandering en continuïteit op terreinen als wonen, voedsel, strafrecht en seks.

Het medium strip leent zich ook om leerlingen creatief te laten bedenken wat er in het verleden is veranderd. Afbeelding 16 toont bijvoorbeeld een tekenopdracht waarbij brugklassers leren nadenken over het concept verandering, waarbij ze goed moeten kijken en gebruik moeten maken van hun kennis over prehistorische jagers.

Stripboeken leveren concrete mogelijkheden om het verleden met het heden te vergelijken. Bij de vijf onder het kopje Kennis en inzicht genoemde aspecten kunnen leerlingen de opdracht krijgen: vergelijk (noem overeenkomsten en verschillen) dat eens met het heden.

11. Uit: Jean Torton & Jean-Luc Vernal, *De verovering van Mexico* (1981).

12. De conferentie van München in: Friedemann Bedürftig & Dieter Kalenbach, *Hitler* (1989/1993).

Het verleden verklaren

Historische vaardigheden op het terrein van oorzaken en gevolgen kunnen worden ontwikkeld met het in Nederland kleine aantal strips over historische ontwikkelingen zonder fictief verhaal, zoals *Van nul tot nu* en de serie *De Tweede Wereldoorlog in beeld*.

Voor het laten vinden van histori-

sche verklaringen zijn gerichte vragen nodig, zoals over de oorzaken van de ondergang van de Armada bij afbeelding 8.

Voor dit soort vaardigheden zijn de meeste strips met fictieve verhalen weinig bruikbaar omdat deze zich meestal gedurende een korte tijd afspelen en veel uitleg gaat over nogal specifieke, deels fictieve zaken.

Een beeld vormen van verleden en heden

Historische vaardigheden op het terrein van beeldvormen kunnen heel goed met behulp van stripboeken worden ontwikkeld.

De delen 4 en 5 van *Van nul tot nu* bieden leerlingen volop stof om de betekenis van het verleden voor het heden aan te geven en uit te leggen dat hedendaagse situaties product zijn van historische ontwikkelingen.

Afbeelding 14 is een voorbeeld van een plaatje waarmee leerlingen nor-

men en waarden aan kunnen geven, in dit geval die waardoor Fransen in 1703 geleid werden. De afbeeldingen 5 en 15 laten zien dat mensen nogal eens iets anders zeggen dan ze denken. Afbeelding 17 hoort bij een inleefopdracht over het Nederlands-Indonesisch conflict. Leerlingen moeten hierbij bedenken wat Soekarno (bij zijn arrestatie op 18 december 1948 in Djokjakarta) en de Nederlandse soldaat/chauffeur tegen elkaar zeiden en wat ze daarbij dachten. Bij de bespreking van deze

14. Uit: Patrick Cothias & Marc Reinier, *De tijd van de komediespelers* (serie: *Het ijszermasker*; 1991).

13. Uit Jeff Broeckx & Ronald Grossey, *Verdwaald in het verleden, deel 2* (2000).

opdracht kan de leraar ingaan op de vraag of het wel of niet goed is om bij de invulling van de wolkjes rekening te houden met de afloop van het conflict in 1949.

Met overtrekpapier is een dergelijk opdracht te maken van elke foto. Aan de wolktekstjes kunnen diverse eisen worden gesteld, bijvoorbeeld: verwerk een kenmerk van de historische situatie in de uitspraken en verwerk een waarde van elk kenmerk in de gedachten van de getekende personen.

15. Uit: Pierre Dupuis, *Banzai, Van Pearl Harbour tot Hiroshima* (serie: *De Tweede Wereldoorlog in beeld*; 1976).

In Lascaux ontdekte Marcel Ravidot een wandschildering van een man en een bizon, gewond door een speer. Hieronder is dat nagetekend, net als in een stripverhaal. Bedenk hoe de situatie kort vóór de verwonding was. Teken dit op een net blaadje.

16. Uit: *Indigo werkboek hv-1A* (2003).

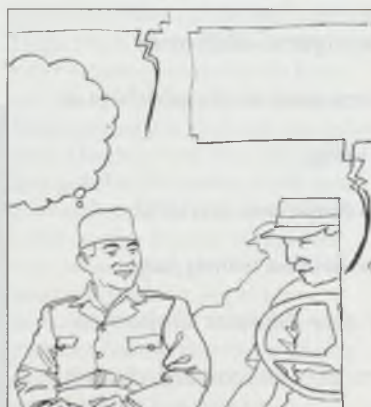
Met strips kunnen leerlingen zich op diverse manieren en op diverse niveaus bezighouden met historische beeldvorming. Neem bijvoorbeeld de Kuifje verhalen. Alle vierentwintig spelen ze in de tijd waarin ze zijn ontstaan (1929-1982) en kunnen dus vandaag de dag als historische bron over die tijden worden gebruikt. Voor de onder 'Kennis en inzicht' genoemde aspecten zijn ze echter beperkt bruikbaar, omdat Hergé absoluut niet streefde naar een objectief beeld van de toenmalige werkelijkheid; integendeel. Net als Jaap Vegter (afbeelding 5) leverde Hergé met zijn strips commentaar – vaak ironisch, soms sarcastisch – op de actualiteit. In *Kuifje in de Sovjet-Unie* (1929) stelde hij het communisme aan de kaak, in *De blauwe lotus* (1934) het Japanse imperialisme in China, in *De scepter van Ottokar* (1938) het fascisme van de Oostenrijkse Anschluss.

Over Hergé en de historische waarde van zijn werk bestaat tegenwoordig een uitgebreide, voortdurend groeiende hoeveelheid literatuur, bij uitstek geschikt voor praktische opdrachten en profielwerkstukken, waarbij leerlingen hun eigen conclusies kunnen trekken en hun eigen standpunt over strips kunnen bepalen.

Wordt vervolgd?

Wat vooraf ging: In dit artikel heb ik uitgelegd welke soorten historische stripverhalen er zijn en op welke manieren ze kunnen worden gebruikt bij de ontwikkeling op diverse niveaus van houding, kennis, inzicht en vaardigheden van leerlingen in basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Ik hoop dat ik leraren heb geïnspireerd om met strips aan de slag te gaan.

Wordt vervolgd?

17. Uit: *Sporen 3/4 vmbol/mavo kgt werkboek* (2001). Zie de foto in het informatieboek bladzijde 32. Deze is overgetrokken. De wolkjes kun je er zelf bijzetten. Om tekst kwijt te kunnen moet de strip-tekening wel wat groter zijn!

Literatuur

W.J. Fuchs en R.C. Reitberger, *Strips. Anatomie van een massamedium* (Utrecht/Antwerpen 1974). Over stripgeschiedenis.

Tom van der Geugten, 'Kuifje in het geschiedenisonderwijs' in: *Duizend bommen!*, nrs. 15 en 16, 2003/2004. Met downloadbaar tweede fase-lesmateriaal voor bezitters van *Kuifje in de Sovjet-Unie* op www.kuifje.nl (<http://kuifje.nl>) onder 'informatie liefhebbers'.

Raf de Keyser e.a., *Strips. Een evocatie van de Middeleeuwen* (Leuven 2000). Wetenschappelijke analyse van vijf stripseries over de Middeleeuwen.

Websites

Hét online naslagwerk over Nederlandse stripgeschiedenis is de Lambiek-comiclopedia op <http://www.lambiek.net/1/home.htm>

Een geordend overzicht van historische strips met commentaar vindt u op de site van de Belg Peter Ponjaert: <http://home.pi.be/~goyatley/index.htm>.

Een vergelijkbaar overzicht met veel andere titels en ook andere informatie over historische strips vindt u op het Contactpunt Geschiedenisonderwijs Vlaanderen (www.vvlg.be) onder 'Leermiddelen'.

Mooie oude afbeeldingen bij een Engelse tekst over stripgeschiedenis vindt u op <http://www.comicsuk.co.uk> onder 'History of comics'.

Film

Op 22 februari 2005 zendt Schooltv in de serie Kunstlicht het programma 'Strips' uit over de geschiedenis van het beeldverhaal met onder meer Peter van Dongen en zijn strips *Rampokan* over de 'politieke acties'.

**'Meestal doe ik het zo,
dat als ik iets niet weet,
ik het gewoon niet in de
tekening toelaat'**

Paul Teng, tekenaar van historische strips

Is het een relict van onze vroegere calvinistische volksaard dat er zo weinig serieuze strips in Nederland gemaakt worden? Stripverhalen zijn er vooral voor kinderen en dan geldt: ze moeten grappig, spannend of het liefst een combinatie van die twee zijn. Aan de niet voor kinderen bedoelde stripverhalen worden nog beperktere eisen gesteld, want de populaire cultuur is inmiddels zo ge vulgariseerd dat vooral 'leuke', dus per definitie grove, strips uitgegeven worden.

Genre Joop Klepzeiker dus.

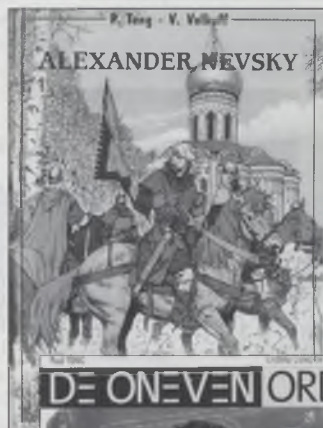
Oorspronkelijk Nederlandse literaire vertellingen in de vorm van een stripverhaal zijn zeldzaam. We kennen het werk van Maarten Toonder en Dick Matena heeft 'De Avonden' getekend en werkt nu aan de verbeelding van 'Terug naar Oegstgeest'. Historische beeldromans ontbreken vrijwel; het meest bekend zijn misschien de verhalen van Hans Kresse uit de jaren vijftig.

Toch worden er wel historische strips in Nederland getekend.

Paul Teng (Rotterdam, 1955) maakt ze al bijna twintig jaar.

Het meeste van zijn werk wordt echter door Belgische uitgeverijen uitgegeven, eerst door Casterman en nu door Le Lombard, die zich vooral op de Franstalige markt richten.

Hans Pols sprak met hem over zijn werk.

Paul Teng heeft vroeger nooit serieus aan een baan als striptekenaar gedacht. Tijdens zijn studie rolde hij op zeker moment het striptekenen in.

'Ik studeerde culturele antropologie, zo'n studie die wel heel boeiend is, maar waarvan je niet weet wat je ermee kunt gaan doen: docent worden of veldwerk doen in verre streken. Tekenen, in de vorm van stripverhalen, was toen mijn hobby en dat nam een beetje extreme vormen aan; het werd een passie en daar kwam ik niet meer vanaf. Dat betekende dat ik zo veel mogelijk en zo goed mogelijk probeerde te tekenen. Ik kwam in die tijd veel bij Panda, een stripwinkel in Den Haag. De eigenaar daarvan gaf toentertijd wel eens dingen uit. En zo kreeg ik de gelegenheid om in zwart-wit *Delgadito*, een indianenstrip, bij Panda uit te geven. Toen dacht ik: ik zal het maar doen.

Dan word je tekenaar en stop je met je studie. Tot verdriet van mijn vader. Want hij had graag gezien dat ik iets serieuzers was gaan doen. Uiteindelijk werden het vier albums over *Delgadito*.

Toen schreef het blad *Wordt Vervolgd* een wedstrijd uit voor striptalent. Ik heb meegedaan en een liedje van Eddy Cochran verstript. Die wed-

strijd heb ik gewonnen en vervolgens mocht ik een aantal korte verhalen in *Wordt Vervolgd* publiceren. Dat werd opgemerkt bij Casterman en daar vroegen ze me een aantal lange verhalen te maken. Dat werden m'n meest historische verhalen, één over de Spaanse Burgeroorlog, *Libertair Intermezzo* en één over de Russische Revolutie, *De vrienden van Igor Steiner*.'

'Hoe kwam ik aan die onderwerpen? Dat is een kwestie waar je belangstelling naar uit gaat. Ik was een groot liefhebber van de verhalen van Hugo Pratt, *Corto Maltese*. Op zeker moment vermeldde de krant dat *Corto Maltese* in de Spaanse Burgeroorlog om het leven was gekomen. Daarmee was mijn belangstelling gewekt. Die oorlog is wel eens gekwalificeerd als de laatste romantische oorlog, iets wat ik niet voor mijn rekening zou willen nemen, maar een feit blijft dat er een bepaald appeal van die strijd en de politieke context eromheen uitging, die je daarna niet meer zo ziet. Er was een groot engagement.'

De voorbereiding

'Als je begint aan een nieuw onderwerp moet je je sowieso eerst inlezen. Tenzij je er al heel veel van weet is het onbegonnen werk om zo

'Als je in Nederland strips wil maken, moet je echt met humoristische dingen aan de slag die dan voorgepubliceerd kunnen worden in het *Veronica omroepblad* of de *Nieuwe Revu*. Maar als ik daar een historische strip kom aanbieden, word je de deur uitgekwaakt. Waarschijnlijk zouden ze het als een vorm van humor beschouwen dat ik langs kwam.

In Frankrijk is er gewoon een andere stripcultuur. Daar heb je maar een handvol humoristische strips, de rest is toch het serieuze werk. Ik denk dat de Fransen sowieso meer met geschiedenis hebben. Ook in het onderwijs. Die indruk krijg je wel. Ze hebben ook een meer nationalistische kijk, ze kijken meer naar binnen. Maar ook de serieuze niet-historische strips lopen daar goed.'

maar een gedegen verhaal te verzinnen. Dus op basis van de kennis die je opdoet, zowel visuele kennis door fotomateriaal en documentaires als verhalen uit de eerste hand, autobiografieën en biografieën, kun je pas aan het werk.

Voor *Libertair Intermezzo* werd *Saluut aan Catalonië* van Orwell een van mijn pijlers. Er was toen ook een documentaire serie bij de BBC over de Spaanse Burgeroorlog. Daarmee had ik een basis en daarna keek ik welke hoofdpersonen ik wilde hebben en vervolgens zette ik die in de situatie. En omdat die situatie complex was, werd het handelen van de hoofdpersonen ook boeiender. Bij mij schreef het verhaal zich op een gegeven moment vanzelf verder. Over deze twee verhalen heb wel lang gedaan, ze zijn ook wat dikker dan de andere. Ik had wel het voordeel dat ik ze in een tijdschrift kon voornemen. Dus één keer in de maand een paar pagina's.'

'Wat boeiend aan de Spaanse Burgeroorlog is – en dat geldt natuurlijk ook voor de Russische Revolutie – is de broederstrijd tussen de communisten en de anarchisten. Ze delen toch dezelfde fundamenteën. De strijd tussen de Witten en de Roden is meer een gevecht tussen goed en kwaad. Zo gaat *Igor Steiner* over een

anarchistische krijgsheer die heel veel macht verwerft en daarmee een factor van belang voor de eindoverwinning van Lenin op de Witten wordt.'

Rusland

Mijn eerste albums in kleur waren *Sint Vladimir, de stralende zon* en *Alexander Nevsky*. Dit zijn min of meer biografieën op basis van scenario's van Vladimir Volkoff, een Franse schrijver van Russische oorsprong, en die vond het leuk om deze levens te behandelen.

Het zijn belangrijke figuren in de Russische geschiedenis. De eerste heeft de Russen gekerstend en de tweede leverde strijd tegen de Teutonen. Volkoff kwam in contact met Casterman en ze vroegen hem scenario's te schrijven voor een paar stripverhalen en vervolgens werd ik gevraagd of ik die verhalen wilde tekenen. Dat vond ik wel leuk, vooral omdat Volkoff een bekende naam in de Franse literaire wereld is. Ik kreeg vervolgens een scenario en daarmee ben ik aan de slag gegaan. Het was een lange reeks van beschrijvingen van plaatjes. Bijvoorbeeld 'vergadering van edelen in het paleis'. Dan ging ik uitwerken hoe zo'n paleis er van buiten uitzag, hoe een kamer eruit zag en wat die edelen

droegen. Hij schreef er ook bij: 'close-up van koning', en dat vulde ik dan weer in. Maar sommige dingen wijzen zich zelf. Bijvoorbeeld: 'slag op het ijs'; dat is een totaal om het spectaculairder te maken.

Voor *Alexander Nevsky* heb ik de film van Tarkovsky gebruikt over die ikonenschilder (*Roeblov*). Ook Eisensteins film over Alexander Nevsky heb ik bekeken. Maar ik keek alleen maar naar die films om erachter te komen welke aankleding de periode daar gekregen had. In die films figureerden authentieke Russische locaties die je goed kunt gebruiken zoals het landschap en de architectuur van kerken en gebouwen. Verder lette ik ook op de kleding, enzo. Maar de enscenering lag vast, daar hadden die films geen invloed op.'

'Ik had weinig contact met Volkoff. Dat heb ik voor mijn werk ook niet nodig. Af en toe schreven we elkaar een kaartje of een briefje. Hij deed zijn deel en ik het mijne en dan had ik ook gewoon liever dat ik mijn gang kon gaan. Wel zijn we samen met de uitgever nog een keer naar Sint Petersburg geweest voor een tentoonstelling. Ze hadden daar een Russische versie van *Vladimir* laten drukken. Dat was wel erg leuk.'

De Engelse troonopvolging

'Daarna ben ik voor Le Lombard een stripserie gaan tekenen: *Shane*. Alles wat ik tot dan toe gemaakt had waren 'one-shots' en die trekken nooit zoveel aandacht: ze komen even in de aandacht, maar als ze niet direct verkopen, gaan ze terug naar de uitgever. Bij een serie is dat anders. Dat werkt op een geven moment cumulatief. Mensen hebben deel vier en willen dan ook de eerste drie delen hebben. Dat is het voordeel van zo'n *Shane*.

Shane speelt in twaalfde eeuw, de tijd van de opvolging van Hendrik I door zijn dochter Mathilde. Ook hier werkte ik weer met een Franse scenarioschrijver samen, Di Giorgio in dit geval. Het idee achter *Shane* was om een avonturenstrip te maken, zij het wel binnen een historisch kader.

Nou werk je voor je verhalen altijd wel met fictieve figuren, want met alleen historische figuren kun je geen kant op, ze geven je te weinig bewegingsvrijheid. Als je geen verzonnen personage als hoofdpersoon neemt, maar de koning zelf, dan is overal terug te vinden wat en wanneer de koning waar beleefd heeft en wat de afloop daarvan was. Dat bepaalt je stramen dan. Dus je moet

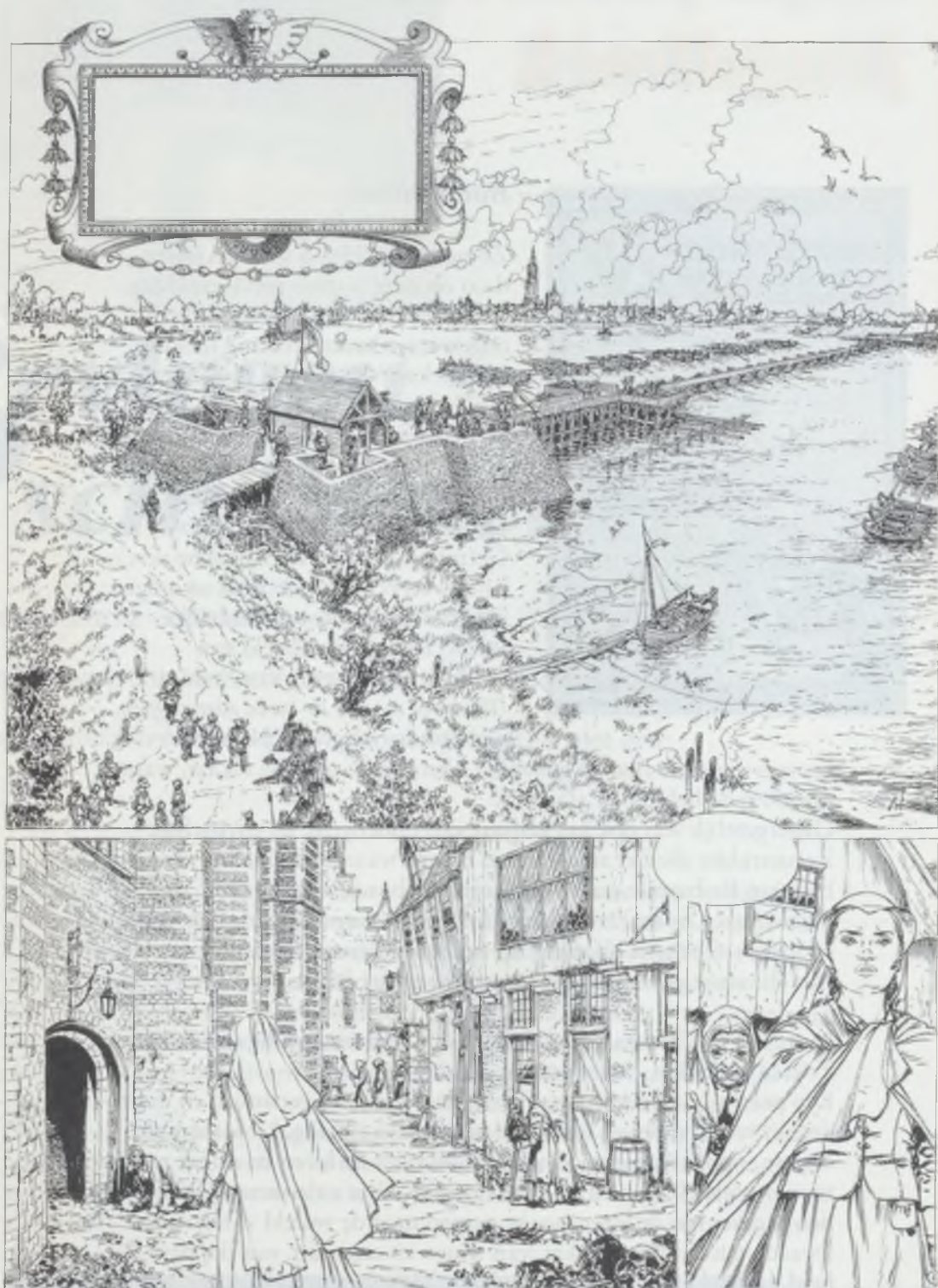
Uit het album 'Shane'.

eigenlijk een bijfiguur nemen die zich vrij kan bewegen *binnen* de grenzen van het geschiedkundige kader.

Dat vind ik althans. Maar dat geldt lang niet altijd voor de scenaristen. Dus bij *Shane* werd het op zeker moment een punt van discussie hoe ver je kunt gaan in het vrij interpreteren van het historische kader. Mag je magische of supernatuurlijke elementen introduceren om het wat avontuurlijker of spannender te maken?

Bij die serie werd wel duidelijk dat het historische kader steeds meer werd losgelaten en het een gewone avonturenstrip werd. En dat boeide me minder. Mij sprak de beschrijving van het ontstaan van de Plantagenet-dynastie als uitgangspunt erg aan. Daar is genoeg over te vertellen. Op zeker moment werd het verhaal stuurloos. Niet eens zozeer omdat er niet tijdsgebonden elementen aan toegevoegd werden, als wel dat het oorspronkelijke uitgangspunt werd verlaten, zonder dat daar een ander uitgangspunt voor in de plaats kwam.

Deel een en twee gaan over Hendrik I, koning van Engeland en hertog van Normandië. Hij was een zoon van Willem de Veroveraar. Hij doet er alles aan om opgevolgd te kunnen worden door zijn dochter, Matilda. Die opvolging stuit echter op verzet bij zijn baronnen. Dat is een gegeven waar je iets mee kunt doen. Temeer daar er een strijd om de troon ontstaat tussen Matilda en haar neef Stephen. Daar kun je een hele serie avonturen aan vast schrijven. Maar in deel drie krijgt het verhaal ineens een ingewikkeld geconstrueerd plot over het hoofd van Johannes de Doper, of in ieder geval een relik ervan en daar zitten de Tempeliers achteraan. Daar is op zich niets mee aan de hand, daar kun je nog steeds een mooi verhaal van maken, maar in deel vier komt er weer een heel ander soort verhaal. Met een andere *love interest* voor de held die eerst aan de troonopvolgster van Engeland was gekoppeld. Wat je dan krijgt, als je op een gegeven moment de verhaallijn te vaak laat verspringen, dan gaat het wringen en dan weet je niet meer wat je

Tekening voor deel 1 van 'De oneven orde', Antwerpen 1585.

aan je held hebt. Dan wordt het verhaal stuurloos, dan weet je niet meer welke kant het op gaat.

Toen het scenario voor het vijfde verhaal klaar was ging de uitgever daar niet mee akkoord; hij wilde dat het verhaal herschreven werd en toen zijn we weer terug gegaan naar het oorspronkelijke verhaal over de troonopvolgster.

Voor mij had dat herschrijven geen consequenties; ik begin pas te tekenen als het scenario goed gekeurd is.

Antwerpen 1585

'Ook de nieuwe serie *De oneven orde* begint met een synopsis. Daarin staat op één kantje het verhaal. Dat

is voor de uitgever. Met een paar pagina's scenario, zodat hij zich een idee kan vormen hoe de serie eruit gaat zien. Dan gaan de scenaristen, het zijn er nu twee, een Belg en een Spaanse, verder aan de slag en maken een pagina indeling. Ook nu is er niet zoveel contact; als er wat is, e-mailen we. Ik moet veel tekeningen maken van Antwerpen in de zestiende eeuw. Dus ik heb geluk dat een van de scenaristen een Spaanse is. Ze heeft toegang tot Spaanstalige bronnen en boeken. Ze is ook historica. Uit allerlei archieven heeft ze platen opgediept van die versperring van de Schelde die gebruikt is door de Spanjaarden bij

Mijn favoriete jeugdboek

Huub Oattes

Zomer 1970. Het is stil in Amsterdam op deze warme zondagmiddag. Aangedaan en verward door de ongewenste kennismaking met de andere kant van blinde verliefdheid, strijden verdriet en gekwetste trots met elkaar. Wie in zo'n stemming begint aan *Grote Sagen van de Donkere Middeleeuwen* van Jaap ter Haar, wordt diep getroffen. Getroffen door de romantische verhalen van echte, maar vaak onmogelijke liefde en onvoorwaardelijke trouw, zoals bijvoorbeeld van Gudrun aan Herwig van Seelant: *'Waarom mag ik de hand niet grijpen, die mijn hart begeert?'* Na allerlei

beproevingen komen de geliefden uiteindelijk toch bij elkaar, want overwint de liefde niet alle leed?

Onvergetelijk was ook het verhaal van Lohengrin, de christelijke Zwaanridder die het zo galant en onvoorwaardelijk opnam voor Elsa van Brabant in haar strijd tegen de boze Frederik van Telramund. *'Er was veel te vertellen, veel te vragen, maar in de ogen verstilden de vragen. Hoelang zij zo stonden wisten ze niet.'* Met dit soort passages weet je weer hoe ware liefde moet voelen.

Maar het was het tragische verhaal van de twee koningskinderen, Tristan en Isolde, dat het meest ontroerde.

Een prachtige middeleeuwse vertelling, ronkend verwoord en door-drenkt met symboliek, over een onmogelijke liefde. Liefdesdrank, draken, opofferingsgezindheid, ridderduels op leven en dood, persoonsverwisselingen en de veelzeggende witte en zwarte zeilen worden ingezet om de lezer mee te nemen naar de wereld van goed en kwaad, van licht en donker, van trouw en ontrouw, van dapperheid, lafheid en van jaloezie en haat. Maar bovenal is het een verhaal van de onvoorwaardelijke liefde die sterker is dan het leven zelf. In de slotscène wacht Tristan, dodelijk gewond, op de komst van de enige vrouw waarvan hij echt houdt, Isolde. Beiden zijn noodgedwongen met andere partners getrouwd, maar hun liefde voor elkaar is nooit verbleekt. Met het naderen van zijn dood heeft Tristan nog slechts een wens: nog eenmaal zijn geliefde Isolde zien. Als het schip dat haar ophaalt terugkeert met witte zeilen, dan is zijn geliefde aan boord. Bij zwarte zeilen komt ze niet. Vechtend voor zijn leven in de hoop nog eenmaal samen te zijn met Isolde, vertelt zijn jaloezige vrouw hem dat het schip zwarte zeilen voert. Tristan heeft nu geen reden meer om te leven en sterft. Als Isolde kort daarna arriveert en haar Tristan dood aantreft, aarzelt ze niet. Zij pleegt zelfmoord om voor altijd bij haar enige echte liefde te zijn. Als er later uit hun graven planten opbloeien, die naar elkaar toegroeien en zich in elkaar verstrengelen, bewijst dit onomstotelijk dat ware liefde alles overwint.

Oh Isolde, waarom verliet je mij voor die oudere jongen uit 5 HBS-A?

het beleg van 1585. Daarmee kun je dus goed gefundeerd een tekening maken. Het perspectief van die oude platen is meestal niet geschikt, want ik moet Antwerpen laten zien vanuit een ander gezichtspunt. Door die platen kan dat. Want het zou me ergeren als ik zou moeten tekenen terwijl ik niet precies wist hoe bijvoorbeeld een bepaalde brug ten opzichte van de stad gelegen had. Meestal doe ik het dus zo, dat als ik iets niet weet, ik het gewoon niet in de tekening toelaat.'

'Ik heb voor de inrichting van de huizen in Antwerpen dankbaar gebruik gemaakt van een heel mooi boek van Rien Poortvliet, *Het Tresoor*, waarin hij allerlei gebruiksvoorwerpen uit die tijd heeft getekend. Voor de huizen zelf gebruik ik een boek met oude zwart-wit foto's van Antwerpen.'

'Ik doe ongeveer een jaar over een album, een week over een pagina. De documentatie doe je onderhand. Als je aan een nieuwe serie begint ga je eerst zoveel mogelijk rotzooi bij elkaar zoeken en dan ga je aan de slag. Tekenende doe ik thuis aan een grote tekentafel vol met troep en een klein plaatsje voor het tekenen. Ik teken op A3, dat is twee keer A4. Dus wat je in druk ziet is ongeveer 70% van het origineel. Dat verkleinen gebeurt op de drukkerij. Voor het inkleuren geef ik summier aanwijzingen, want de vrouw die dat doet heeft veel ervaring. Ze heeft een opleiding als decor- en kostuumontwerpster. Ze weet dus precies welke kleuren ze voor de tafereel moet gebruiken. Ze heeft de sfeer heel goed getroffen.'

'Ik zou best nog eens een verhaal zelf willen schrijven, maar mijn verhalen worden vooral in Frankrijk en België verkocht. Dus dan moet ik het verhaal in het Frans schrijven. Het begint al dat er een afgerond scenario in het Frans moet komen. Mijn Frans is wel adequaat, toereikend voor het werk dat ik nu doe en de gewone omgang, maar een scenario schrijven is toch wel moeilijker. Bovendien schreven de verhalen die ik zelf schreef zichzelf. En dat zou dan niet meer kunnen.'

Bevlogen schrijfster

Leerlingen zijn dol op de spannende historische verhalen van Simone van der Vlugt.

Haar boeken zijn niet alleen spannend, maar ook 'net echt' omdat ze veel opzoekt over de tijd waarin het verhaal speelt. Joke Noordstrand interviewde deze bevlogen schrijfster met een voorliefde voor historische verhalen.

Een rijzige blonde vrouw met een warme stem doet open als ik aanbeld. In huis is alles licht en geordend. De werkkamer is zelfs zeer netjes. De rijen boeken zien eruit alsof ze nog nooit zijn gelezen. Het grootste deel van de boeken heeft ze dan ook zelf geschreven.

Simone van der Vlugt is 37 jaar, getrouwd en moeder van twee kinderen, Friso en Esmée. Als ik binnenkom is ze bezig een proef na te kijken. Het is eigenlijk haar schrijf-ochtend, maar ze heeft speciaal ruimte voor me ingepland.

Waarom ben je gaan schrijven?

'Ik wilde altijd schrijfster worden. Al vanaf klein kind. Op school werd ik geprezen om mijn opstellen. Mijn vader bracht me indertijd de liefde voor geschiedenis bij. Bij mijn dochter zie ik die interesse voor historische voorwerpen en geschiedenis weer terugkomen. Toen ik *Kruistocht in spijkerbroek* van Thea Beckman las, was ik helemaal verkocht. Zo wilde ik later ook worden. Een schrijfster van dit soort boeken. Thea Beckman heeft in mijn ogen

een goed en geslaagd leven geleid en een prachtig oeuvre achtergelaten.

De Nieuwe Lerarenopleiding in de vakken Nederlands en Frans deed ik niet omdat ik docente wilde worden, maar omdat er vakken als jeugdliteratuur en creatief schrijven werden gegeven.

Na de lerarenopleiding ging ik als secretaresse aan het werk en schreef in de avonden mijn eerste boek, *De amulet*.

Er was heel wat schaaft- en schrapwerk nodig voordat het door Lemniscaat werd uitgegeven. Het is een prettige uitgeverij, met oog voor kwaliteit. De boeken van Lemniscaat zullen nooit zomaar in de ramsj komen te liggen. Lemniscaat doet leuke dingen voor haar auteurs.

Vorig jaar was er een huis in Toscane beschikbaar, waar auteurs een tijdje konden verblijven om ervaringen uit te wisselen en inspiratie op te doen.

*Simone van der Vlugt
aan het werk.*

De Slavenring speelt zich af in de eerste eeuw na Christus. De zeventienjarige Folkrad groeit op als zoon van het stamhoofd van de Cananefaten in het Rijnland, dat voor een deel door de Romeinen is bezet. Het is de bedoeling dat Folkrad eens zijn vader zal opvolgen, maar de goden beschikken anders. Door een noodlottige actie roept Folkrad de wraak van de Romeinen af over zijn dorp; de nederzetting van de Cananefaten wordt platgebrand en alle bewoners worden gedood. Folkrad weet op het nippertje aan de slachting te ontkomen. Hij wordt gevangen genomen en meegevoerd naar Italië, waar hij als slaaf wordt verkocht. Na vele omzwervingen komt hij terecht in de villa van heer Lucius in Pompeï. Folkrad's meester is niet slecht voor zijn slaven en bij hem ontdekt Folkrad de rijkdom en de kennis van de Romeinen. Lucius zoon Marcus gaat heel wat respectlozer met zijn slaven om. Het mooie slavinnetje Chloë helpt Folkrad te vluchten. Terwijl de vulkaan de Vesuvius op de achtergrond steeds dreigender begint te rommelen, probeert Folkrad het nabijgelegen Surrentum te bereiken, waar hij een schip hoopt te vinden dat hem terug kan brengen naar het Rijnland. Tijdens zijn vlucht barst de Vesuvius uit.

In het verhaal zit een prachtige spiegeling tussen Folkrad die als vrije Cananefaat een meisje helpt dat wordt aangerand door Romeinse soldaten en Folkrad die slaaf, die Chloë helpt als ze wordt aangerand door Marcus. In beide gevallen is het gevolg dat de hele leefomgeving omkomt. Folkrad de slaaf heeft, nadat hij uit Pompeï is gevlucht, uitzicht op een betere toekomst in Rijnland. Hij heeft nu de Romeinse cultuur leren kennen en kan lezen en schrijven.

Uiteindelijk ben ik nooit aan lesgeven toegekomen. Ik word wel door veel scholen uitgenodigd om met leerlingen te praten over mijn boeken en hun vragen te beantwoorden.'

Een breed oeuvre

Van der Vlugt heeft, zeker gezien haar leeftijd, een behoorlijk aantal jeugdboeken op haar naam staan. Er is een trouw publiek dat al haar boeken wil lezen en hebben. Veel zijn er in verschillende talen vertaald, bijvoorbeeld in het Spaans en in het Duits, al met al een enorme lezersmarkt. De boeken kannibaliseren elkaar niet en houden stabiele verkoopcijfers. Iedere nieuwe titel levert een flinke stijging van de boekenverkoop op. Daarnaast heeft ze ook boeken voor het basisonderwijs geschreven. Soms in opdracht, zodat het boek in een reeks met een bepaald AVI-niveau past. Het gaat hier niet om historische verhalen, maar verhalen die zich in de beleavingswereld van de kinderen afspelen. De bewegingsvrijheid van een schrijver is hier minder groot, zodat ze er veel minder van zichzelf in kwijt kan.

Op dit moment oriënteert ze zich op een nieuwe doelgroep, de volwassene. In het najaar wordt *De reünie* uitgebracht.

Hoe kies je je onderwerpen?

'Vaak is er een aantal onderwerpen waarover ik wil schrijven. Ze borrelen vanzelf omhoog. Sommige ideeën blijven hangen, andere winnen op een gegeven moment. Het idee over *Zwarte sneeuw* bijvoorbeeld was al zeker tien jaar oud. Ooit ben ik in mijn jeugd eens afgedaald in een Belgische kolennij. Dat heeft enorm veel indruk op me gemaakt.'

Hoofdpersoon in de boeken is meestal een ondernemende tiener. Eerst wordt de verhaallijn uitgesponnen, pas daarna wordt het boek in een bepaalde tijd geplaatst. *Simone*: 'Ik heb geen voorkeur voor een bepaald tijdvak. *De Slavenring* speelt zich rond 70 na Christus af, terwijl *Zwarte sneeuw* ruim een eeuw geleden speelt, ten tijde van de kinderarbeid in de mijnen.'

Als Simone klaar is met een boek heeft ze geen rustperiode nodig voordat ze inspiratie heeft voor een volgend boek. Ze gaat graag zo snel mogelijk met het volgende werk aan de slag. Schrijven is een vast patroon in haar leven. Ze werkt heel gedisciplineerd enkele uren per dag. Soms heeft ze een productie van wel tien pagina's A4 per dag. Als ze schrijft 'leeft ze als het ware in de tijd waarin het boek speelt' en geniet ze volop.

Schrijven is vaak een eenzaam beroep, hoe ervaar je dat?

'Ik ben het volstrekt niet met je eens. Mensen met een kantoorbaan kunnen net zo goed eenzaam zijn. Naast mijn vrienden en kennissen heb ik, ook vanuit mijn beroep, een netwerk. De andere auteurs van de *Ronde Tafel* spreek ik regelmatig. Daarnaast is er een stevige band met de uitgeverij. Tweemaal per week ga ik bij scholen op bezoek waar ik over mijn boeken vertel. Al met al sta ik met een stevige voet in de maatschappij.'

Onderzoek

Wat doe je aan research? Kost een nieuw boek niet enorm veel voorbereiding?

'Nadat de verhaallijnen zijn bepaald en bekend is in welke historische context het verhaal plaats gaat vinden, ga ik aan het werk. Ik verdiep me in de periode, lees veel over het onderwerp en breng uiteindelijk bezoeken aan de locatie. Voor *De Slavenring* heb ik de brieven van Plinius de Oudere gelezen, ik ben enkele maanden in Pompeï geweest en heb alle gebouwen en de wegen bekeken waar Chloë en Folkrad hebben gelopen. Alles moet kloppen.'

Voor haar roman *De guillotine* ging Van der Vlugt naar Parijs om te kijken wat ze in musea, archieven en het straatbeeld uit de tijd van de Franse Revolutie terug kon vinden. Ze las brieven van gevangenen en kreeg zo een indruk van het leven in de gevangenis. Overleg over of bijvoorbeeld bepaalde scènes realistisch zijn, doet Van der Vlugt met haar moeder. Die komt vaak met stevig commentaar.

Ik heb 'Bloedgeld' met mijn brugklassers gelezen. Het taalgebruik was soms vrij moeilijk.

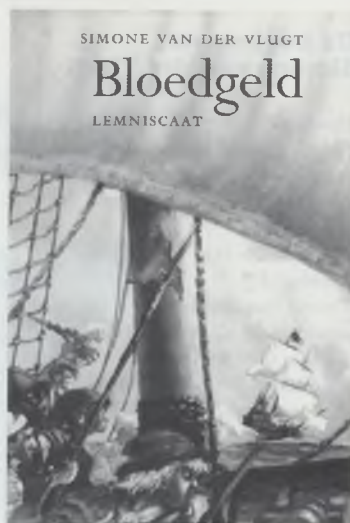
Mijn boeken zijn bedoeld voor leerlingen die van lezen houden. Daarnaast bevatten al mijn boeken een verklarende woordenlijst. Er is een grote groep kinderen die niet van lezen houdt en al helemaal niet van historische verhalen. De moeilijkheidsgraad van mijn boeken valt volgens mij best mee, anders had ik nooit voor al mijn boeken een nominatie van de Nederlandse kinderjury ontvangen. *Bloedgeld* is een van de weinige boeken die geen dubbele bodem hebben. Meestal hebben mijn boeken een open einde.

Spannende boeken die spelen in het verleden

Je schrijft soms over hele schokkende situaties. In *De guillotine* wordt Sandrine tijdens de Franse

Revolutie door omstandigheden gedwongen de executie bij te wonen van verschillende aristocratische families. Als klap op de vuurpijl worden voor haar ogen vrienden van haar ouders en hun kinderen vermoord. En in *Zwarte sneeuw* gaat een vriend van Emma terug als er water in de mijnschachten loopt om haar broertje Tom te redden. Vervolgens verdrinken beide jongens.

Simone: 'Beide situaties heb ik afstandelijk en clean beschreven. Het is niet mijn bedoeling kinderen bij het echte leven vandaan te houden. Het is misschien wel confronterend, maar overschrijdt de grenzen niet van wat kinderen aankunnen. Sandrine kende de aristocratische familie wel, maar in het boek wordt dat verder niet uitgewerkt. Ouders maken wel eens opmerkingen over deze misschien ietwat heftige gebeurtenissen. De kinderen die

de boeken lezen hoor ik daar nooit over. Die vinden het prima.'

Prettig aan de boeken van Van der Vlugt is dat ze geen aanlooptijd nodig heeft om in een verhaal te komen of om een sfeer te creëren; je valt meteen middenin de gebeurtenissen. De eerste bladzijde is onmiddellijk spannend, zodat je blijft doorlezen.

In *Schijndood* kom je meteen in de terugkerende nachtmerrie van Kris Blanken terecht. Zelfs in *Noodlanding in het oerwoud* dat bestemd is voor het basisonderwijs, beland je direct op de eerste bladzijde bij Rik die met zijn familie in een vliegtuig met motorproblemen zit.

Had je achteraf gezien geen historica willen worden?

'Inmiddels voel ik me historica, ik heb het alleen niet gestudeerd. Als ik met historici spreek, heb ik bepaald niet het gevoel dat ik minder weet of bijvoorbeeld hoofdlijnen in een bepaalde periode niet goed in de gaten heb.'

Van der Vlugt heeft een grote voorliefde voor gebruiksvoorwerpen en details uit bepaalde perioden. Bij een bezoek aan het Scheepvaartmuseum in Amsterdam hoorde ze van een medewerker dat uitgeholde stierenhoorns door illegale vrouwelijke zee-lieden werden gebruikt om te plassen. Het leek dan net alsof ze mannen waren en zo vielen zo aan boord

Tweederde van de kast is gevuld met eigen werk. Vertalingen leveren prachtige nieuwe omslagen op.

De boeken van Simone van der Vlugt

Historische jeugdromans

De amulet (17e eeuw, heksenvervolgingen)

Bloedgeld (17e eeuw, leven op de VOC-schepen)

De guillotine (18e eeuw, Franse Revolutie)

Zwarte Sneeuw (19e eeuw, kinderarbeid in de mijnen)

Jehanne (15e eeuw, Jeanne d'Arc)

Schijndood (retrospectief 17e eeuw, pest, melaatsheid)

De Slavenring (1e eeuw, slavenleven Pompeï)

Victorie (13e – 16e eeuw, verhalen rond Alkmaar, geschreven met Theo Hoogstraaten)

Basisonderwijs

Noodlanding in het oerwoud

Mijn zusje wordt vermist

Verdwaald onder de grond

Hester de witte heks

Potverdrie Sophie

Bastiaan komt eraan

Herfst 2004 *De reünie*, psychologische thriller voor volwassenen

Nadere informatie:
simonevandervlugt.nl

niet op. Dit bracht haar op het idee om Lutske uit *Bloedgeld* met haar broer aan te laten monsteren bij een VOC-schip om de erbarmelijke leefomstandigheden in Amsterdam te ontvluchten. Uiteindelijk viel de hoorn, na een flinke duw van een scheepsmat, uit haar broek en kwam alles uit.

Wat is je ideaal op schrijfgebied?

De volgende stap is doorbreken in de volwassenenliteratuur. Ik heb me laten inspireren door de boeken van het schrijversechtpaar Nicci French. Ze schrijven literaire thrillers als *Het geheugenspel*, *Het veilige huis*, en *De rode kamer*.

De reünie wordt een spannende thriller met thema's als pesterijen, verdringing van traumatische gebeurtenissen, concurrentiestrijd tussen collega's, liefde en vooral vriendschap. De research gaat nu niet over de historische feiten maar over een ziektebeeld dat beschreven wordt. Ik heb een aantal psychologieboeken als achtergrondinformatie gelezen en gesprekken met psychia-

ters gevoerd. Daarnaast heb ik bepaalde locaties in Amsterdam en Den Helder bezocht, trendy restaurants bijvoorbeeld. Het moet allemaal precies kloppen. Het boek komt deze herfst uit bij Ambo/Anthos.

Achteraf gezien was *Schijndood* de tussenstap naar de volwassenenliteratuur. Een economiestudent komt via reïncarnatietherapie terecht in het leven van een volwassene. *Schijndood* vind ik zelf mijn beste boek.

Volwassenen kunnen andere dingen beleven en ook veel complexere werkelijkheden aan dan kinderen. Ik merkte dat de kinderen in mijn boeken steeds ouder werden.

Mijn liefde voor geschiedenis blijft; in 2005 komt mijn volgende historische jeugdroman uit. Ik heb er alleen een nieuwe liefde bij gekregen.'

In *Schijndood* heeft de hedendaagse, door nachtmerries geplaagde, economiestudent Kris Blanken in de zeventiende eeuw een ongelukkig leven geleid als Olivier Moeriaans. Via een reïncarnatietherapeute wordt hij teruggevoerd naar het Alkmaar van 1655.

Olivier is de zoon van een apotheker en in de leer om een talentvolle kunstschilder te worden. Dan wordt er lepra bij hem geconstateerd en wordt hij naar de leprozerie buiten de stad verbannen. Hij houdt het daar niet uit en trekt mee met

Jeroom Couttenier, een kwakzalver die medicijnen verkoopt en denkt dat Olivier een onschuldige huidaandoening heeft. Intussen woedt een pestepidemie in de verschillende Hollandse steden. Als Olivier hoort dat ook Alkmaar getroffen is, keert hij naar zijn familie terug. Behalve zijn doodzieke vader is iedereen al overleden. Nadat ook hij ten grave is gedragen, overlijdt Olivier aan de pest.

Het boek geeft een prachtig beeld het leven van de gewone burger in de zeventiende eeuw en de manier waarop er met ziektes werd omgegaan.

Mijn favoriete jeugdboek

Ik ben van net na de oorlog. Blij toe zou je zeggen, maar als opgroeiend jongetje kreeg je wel vaak het gevoel dat je wat gemist had. Nooit konden de volwassenen eens bij elkaar gaan zitten op feestjes en partijen (die had je toen veel meer) of het ging over de oorlog. Het bombardement van Rotterdam – wij woonden zo'n tien kilometer van de stad af – 'de lucht zag helemaal rood' –, dat ene joodse gezin dat zich moest melden in het Feyenoordstadion en waar niemand van was teruggekomen, de Duitse soldaten, die natuurlijk angstaanjagend waren, maar die wel mooi konden zingen, mijn vader die moest onderduiken, de foute buurvrouw even verderop, die ene agent waar we nou juist geen ontzag voor moesten hebben – 'die is in de oorlog aangenomen!' –, het maakte meer indruk dan de alledaagse werkelijkheid van de jaren vijftig in Hendrik Ido Ambacht. Gelukkig voor wie het niet had meegemaakt verschenen er in dezelfde jaren vijftig de prachtigste jongensboeken over die spannende tijd. (Meisjesboeken had je daar geloof ik niet over, maar dat weet ik niet zeker!) Mijn favoriet was *Engelandvaarders* van K. Norel. Dat ging over het dappere verzet tegen de overmachtige onderdrukker. Prachtig!

Jammer wel, nee eigenlijk onverdraaglijk, dat mijn vader met dat verzet genadeloos de kachel aanmaakte: 'Ach jongen, dat stelde niks voor, kwajongens, die koeien stalen bij de boeren'. Dat wil je niet horen. Maar gelijk had hij natuurlijk wel, daar heb ik *Grijs verleden* niet voor nodig gehad...

Cees Bol

Mijn favoriete jeugdboek

Van de meester gekregen

Leren lezen en schrijven moet een sensationele ervaring zijn geweest, maar de beleving ervan ligt verborgen in de mist van mijn geheugen. Tussen de herinnering van het moment dat ik voor het eerst bewust letters zag toen juffrouw Van der Meulen ze op het bord schreef en die van mijn wekelijks gang naar de openbare bibliotheek, zit helemaal niks. Het lijkt wel of ik de fase van het gehakkel gewoon heb overgeslagen. Lezen, dat was het echte werk.

Daarom beheer ik juist van mijn eerste leeservaringen een schatkamer vol herinneringen. Daarbij zitten ook mijn eerste voorstellingen van het verleden. Van historisch besef kun je nog nauwelijks spreken, maar nodig zijn ze wel, die eerste verbeeldingen van vroegere tijden, om op voort te kunnen bouwen.

Het begon allemaal toen mijn moeder me meenam naar de bibliotheek, want blijkbaar vond ze het tijd me in de wonderlijke wereld van het boek in te wijden. Van de boeken die ik toen die eerste keer heb meegenomen, kan ik me er een over de Noormannen herinneren. Meeslepend. En daarna ben ik alsmaar op zoek geweest naar nog zo'n zelfde sensatie.

Die heb ik gevonden in een boek dat, als ik me niet vergis, *De*

Toutenburg heette. Een belegerd kasteel, een onderaardse gang en een avontuurlijke tocht naar de bisschop van Utrecht om hulp. Vervolgens, natuurlijk, de ontzetting op het laatste moment. Andere spannende boeken volgden: uiteraard *De Scheepjongens van Bontekoe*, maar ook *Winnetou*, *Biggles*, *Paddeltje*, *De Held van de Spionkop* en *Reis door de Nacht*. Kostbare momenten voor de kachel, in bed onder de dekens met een zaklamp, 's morgens bij het krieken van de dag en op regenachtige vakantiedagen.

Op een avond ontdekte ik tot mijn schrik dat ik niets meer te lezen had. Zoekend in huis naar iets dat mijn leeshonger kon stillen, kwam ik bij de paar boeken die mijn vader nog uit zijn jeugd had. Een daarvan, een onooglijk dun boekje, had de titel *Er op of er onder*. Niets was er uitnodigend

aan en zeker de naam van de schrijver niet: W.G. van der Hulst. Die naam associeerde ik met de flauwe zondagsschoolboekjes waaruit ik nog maar een paar jaar eerder uit voorgelezen was. De bladzijden waren vergeeld, de spelling verouderd; het boekje was uit 1922! Zelfs de tekening van Isings op het bruine kaft had toen voor mij niets uitnodigends. En toch ben ik er aan begonnen.

Ik weet niet hoe oud ik precies was, ik zal in de derde of vierde klas hebben gezeten, maar wel weet ik dat ik het boekje nog diezelfde avond heb uitgelezen. En dat de stijl en de thematiek van Van der Hulst me gegrepen hebben: het was zo vertrouwd: een protestants burgerlijk gezin, bedreigd door de boze buitenwereld, dit maal bevolkt met katholieken en Spanjaarden, dat zich toch veilig geborgen wist in Gods handen. En spannend was het ook! Want het was het verhaal over Den Briel in 1572. Hoe de Watergeuzen de Spanjaarden deden afdruipe en Alva zijn bril verloor. Wel las ik het met een zekere distantie; vanwege de religieuze uiteenzettingen van Van der Hulst. Niet dat ik iets tegen het geloof had, maar een jongensboek is natuurlijk niet de Heidelbergse catechismus, al zou ik het toen zeker anders geformuleerd hebben.

Er op of er onder heb ik misschien nog één of twee keer herlezen, maar het verhaal zit in m'n hoofd gegrift tot in de kleinste details. Zo ben ik er altijd van overtuigd geweest dat je al op 1 april in open water kunt zwemmen omdat Joost in het verhaal van een kogge in de Maas springt om in de stad te komen. Jan Coppelstock, Rochus Meeuwse, Van Lumey en de andere geuzenkapiteins, Hans Onversaagd, ik zie ze zo voor me. Al jaar en dag gebruik ik het verhaal voor mijn vertelling in de eerste klas over het begin van De Opstand. Of ik wil of niet, ik ontkom niet aan de beelden en de personen van W.G. van der Hulst.

Toen ik voor het schrijven van dit stukje het boekje uit de kast pakte viel me ineens op dat op de eerste blanco pagina iets gestaan had wat uitgedrukt was. Uiteindelijk kon ik ontcijferen wat er was geschreven: *Jan Pols - Van de meester gekregen 1924*.

Het was ontroerend, want van mijn slechtziende vader – zijn zicht was in de loop der jaren achteruit gegaan – had ik nooit iets meer dan zijn handtekening gezien. En ineens realiseerde ik me dat 'deze meester' nu het verhaal vertelt van 'zijn meester'.

Hans Pols

**Gesprek met twee schrijvers
van de Ronde Tafel**

MARIA VAN HAPEREN
TINEKE BOGAERTS

Historische jeugdboeken

Historische jeugddromans in de klas, wat moet je ermee?

Voor een docent is de lezende leerling een genot en wanneer dan ook nog eens indirect interesse wordt gewekt voor het verleden, sla je twee vliegen in één klap.

Kleio vroeg Martine Letterie en Arend van Dam van de Schrijvers van de Ronde Tafel, het genootschap van historische jeugdboekenauteurs, naar hun werk.

Een uitvoerig gesprek over onderzoek doen en schrijven, kiezen van onderwerpen, doelgroepen, taalgebruik en gebruik van historische jeugddromans in het (Europees) onderwijs.

In het Centraal Station in Utrecht stellen Martine Letterie en Arend van Dam de tekst op van de overlijdensadvertentie van Thea Beckman, namens de vereniging van Letterkundigen.

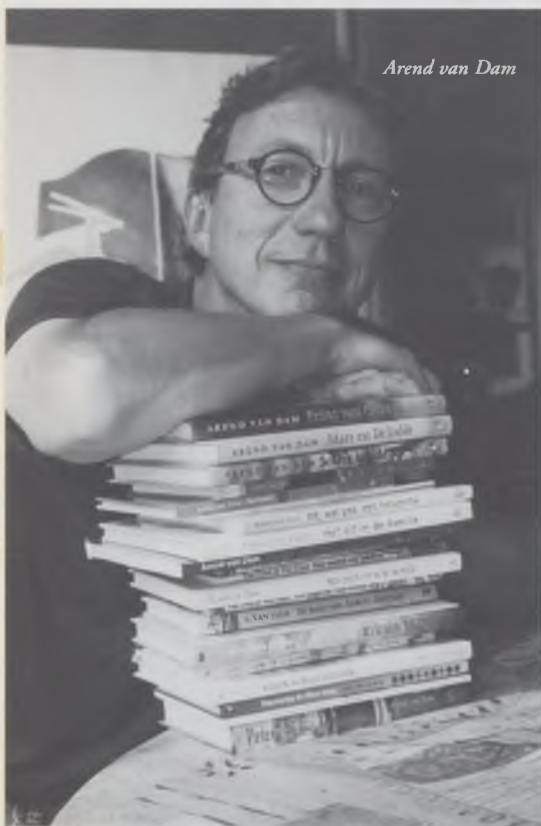
Martine: 'Zij was ook beschermvrouwe van de Schrijvers van de Ronde Tafel, een club die een aantal jaren geleden is opgericht om ervaringen uit te wisselen, elkaar te informeren en sterker te staan tegenover uitgevers. De leden zijn schrijvers die meerdere historische jeugdboeken geschreven hebben, voor kinderen op de basisschool en soms ook voor oudere jongeren. Het zijn schrijvers met literaire aspiraties. In het verleden zijn wel pogingen

ondernomen om een clubje op te richten voor het schrijven van een schoolboek, maar dat is niet van de grond gekomen.'

Is het schrijven jullie beroep of hebben jullie er nog een baan naast?

Martine: 'Nee, we kunnen er allebei van leven, maar je bent wel altijd alert op meer werk. Arend en ik schrijven op het moment mee aan een serie voor musea waar veel kinderen komen. We hebben net een boek gemaakt voor Archeon, over de Romeinen. Er komt een boek bij het Muiderslot en ik schrijf volgend jaar een boek voor het Haags Historisch Museum over Willem II en Mary Stuart.'

Arend van Dam

Hoe pak je zoiets aan? Krijg je bronnen? Een thema? Is de omvang voorgescreven? Schrijven jullie expres dunne boeken?

Arend: 'Ik schrijf wat ik schrijf en de omvang wordt wat voor het verhaal nodig is. Ik ga niet denken: het wordt dikker dan zestig bladzijden dus ze zullen het wel niet meer lezen.'

Martine: 'Ik maak mijn boeken niet al te dik, begin met inlezen, stel een schema op en vul dat in. Het zoeken-denkwerk is dan al gedaan. Het schrijven neemt ongeveer drie maanden in beslag. Dat hangt van het boek af. Maar inlezen en het denkwerk, dat is niet-meetbare tijd. En dat is echt niet weinig. Als ik eenmaal schrijf maak ik een uur of vijf per dag. Je wisselt dat af met de was ophangen en zo. Dan heb je even de gelegenheid om na te denken.'

Arend: 'Er zijn boeken die ik schrijf zonder dat er een uitgever voor is.'

Mijn *Willem van Oranje* heeft jaren op de plank gelegen zonder af te komen. Het stoorde me enorm dat ik niets wist over zijn jeugd.

Uiteindelijk ben ik eruit gekomen via een boek over Juliana van Stolberg en hoe zij haar huishouden runde, haar kruidentuintje ... Ik wilde beschrijven wat dat kind ervan gevonden heeft, dat hij op zijn elfde het huis uit moest om verder opgevoed te worden in Brussel aan het hof van Karel V. Iedereen blijft altijd steken bij Balthasar Gerardts en 'de laatste woorden'. Mij intrigeerde op school al de vraag waarom hij prins was. Zijn vader was immers geen koning.'

Martine: 'Je moet oppassen met je onderwerpen. Er zijn personen waar zoveel over geschreven is, dat je er zelf niets leuks meer aan kan toevoegen. Het is vaak goed om juist niet al teveel boeken eromheen te lezen. Ik heb graag bronnen, maar al die romans ... Dat beïnvloedt je teveel.'

Wat is jullie achtergrond?

Arend: 'Maatschappelijk werk. Bij toeval ben ik in de geschiedenis terecht gekomen. Mijn eerste boeken gingen over maatschappelijke onderwerpen, *Een beetje zwanger* bijvoorbeeld en ik schreef leesboekjes voor de laagste groepen van de basisschool. Door de film *The Last Emperor* ontdekte ik de geschiedenis. Over Poe'i is er van alles te lezen, maar niet voor kinderen. *Een kind als keizer* is mijn eerste historische kinderboek. Daarna kwam er een boek over Peter de Grote. Die was op zijn tiende al tsaar van Rusland. Mijn invalshoek is altijd een kind, dat iets exceptioneels meemaakt. Nu ben ik bezig met een onderzoek naar het leven van Toetanchamon. Hij werd heel jong farao en trouwde met zijn zusje. Je zoekt eerst zoveel mogelijk feiten op, maar dan houd je een heel veld over dat je met je fantasie aan kunt vullen. En dat doe ik dan. Ik vind dat je zoiets zelf mag bedenken. Ook al vind je heel veel feiten, heel persoonlijke zaken zijn bijna nooit bewaard gebleven.'

Martine: 'Ik studeerde Nederlands. Ik heb twaalf jaar les gegeven op allerlei scholen.'

Ik ben nu bezig met een boek over het kinderhuwelijk van de latere stadhouder Willem II met Mary Stuart. Er is heel veel over geschreven, er bestaat ook een uitgebreide correspondentie van Willem met zijn vader hierover; bijna te veel om te verwerken. Maar het lijkt me voor kinderen een heel leuk onderwerp. Een meisje van negen dat trouwt met een jongen van veertien. Het Haags Historisch Museum gaat volgend jaar een tentoonstelling organiseren en ze hebben mij gevraagd om een boek daarbij voor kinderen. We zijn toen gaan praten over een onderwerp om in zo'n boek uit te werken en kwamen op het bekende schilderij van Anthony van Dijck dat het museum bezit. Ik heb zelf een opzet gemaakt en die werd aangevuld met allerlei zaken, waar het museum mee kwam. Daar ben ik toen mee aan de gang gegaan. Ik ben me gaan inlezen en heb bruikbare bronnen uitgezocht.'

Hoe werkt het met niet-bestelde boeken? Voel je je daarbij vrijer?

Martine: 'De gebondenheid bij projecten valt wel mee. Het onderwerp wordt in overleg vastgesteld, maar wat de invulling betreft ben ik behoorlijk vrij. Ik kan zelf bepalen wat ik doe. De boeken worden meestal uitgegeven door een reguliere uitgeverij en ze worden normaal verkocht, ook aan bibliotheken bijvoorbeeld, omdat ze los van het museum of het project gewoon goed te lezen zijn. Voor een uitgever is het heel handig dat er een vaste afname is in verband met de activiteiten van het museum waarvoor het boek geschreven is.'

Arend: 'Je kunt daar wel tegen zijn, maar de oplages van boeken, en zeker van de meeste historische jeugdboeken, zijn maar klein en de kosten dus hoog. Je kunt dat niet vergelijken met *Kruistocht in spijkerbroek* van Thea Beckman, zeventig drukken ... Simone van der Vlugt zal het ook wel goed doen als je alles bij elkaar optelt. Maar over het algemeen is het risico voor een uitgever groot en de oplage dus klein.'

Martine: 'Een bekende schrijver als Henk van Kerkwijk had in de jaren

zestig oplages van 6000 stuks. Wij mogen nu in onze handen knijpen als er 2000 gedrukt worden. Ik denk dat we er goed aan doen om dit soort combinaties te verzinnen, want anders komen er helemaal geen historische boeken meer. En daarbij komt: door de projecten maak je van geschiedenis iets dat leeft voor kinderen. Alleen een boek trekt kinderen niet meer, iets eromheen lijkt mij beter. Kinderen bezoeken een museum en lezen op school het bijbehorende boek in het kader van een project. Dat stimuleert om ook thuis wat meer te lezen en dan pakken ze de bekende weg – de boeken die ze op school zagen. En vanuit de school gezien: geschiedenisonderwijs kan je zo heel leuk maken.

Wat mij wel steekt, is dat ik het gevoel heb dat docenten ons niet kennen. Ze kennen de grote namen en daar blijven ze dan bij steken als ze het over boeken hebben. Toen ik zelf les gaf ben ik me altijd blijven oriënteren op nieuwe dingen. Dat moet toch?

Historische correctheid en taalgebruik

Martine: 'Hoe het in het verleden precies was, is niet altijd even duidelijk. Je hebt bronnen die elkaar tegen spreken. Dat overkwam me met mijn boek over de Bataven. Ik had Tacitus als bron genomen, maar volgens een *NRC*-recensent was dat niet genoeg. Het karakter van mijn hoofdpersoon was te modern.

Nou ja, ik vind dat ik daar vrij over mag beslissen. De gebeurtenissen zijn historisch, de achtergronden, alleen de kinderen niet. Mijn personen moeten kinderen van nu aanspreken en dan pas volgt de discussie of in historisch opzicht de juiste keuzes zijn gemaakt. Ik geloof er niet zo in dat er toen allemaal dezelfde mensen waren, die allemaal hetzelfde, even intensief, dachten.

Je mag dus best wat afwijken van de gangbare interpretatie door historici.

Ik doe mijn best om zo toegankelijk mogelijk te schrijven. Het moet niet te moeilijk worden. Mijn *Gevecht met de wolf* heb ik heel bewust voor het vmbo geschreven. Het is voor kinderen vanaf twaalf jaar, maar

jongere lezen het ook, omdat het heel gemakkelijk geschreven is. Wel zei een jongetje tegen mij: 'Er zit wel seks in dat boek hoor! Hoe zit dat nu precies?' Dat was dus met het oog mijn doelgroep.'

Arend: 'Ik heb van mezelf de neiging om een beetje archaïsch te schrijven, plechtig. Maar ik vind dat je dat niet moet doen. Je moet eigentijdse taal gebruiken.'

Martine: 'Je moet ook wel opletten dat je iets niet zo formuleert dat het in de tijd van je boek echt detoneert. En je hebt ook te maken met een bepaalde sfeer die een uitgever wil uitstralen.

Er bestaat een Lemniscaatsfeer bijvoorbeeld. Daar geven ze een

bepaald soort boeken uit, die bij elkaar in zekere zin een huisstijl uitdragen. Het is moeilijk te benoemen, waar dat precies door komt, maar ze willen bijvoorbeeld meestal wel opvoeden, een bepaalde boodschap brengen, en ze romantiseren meer in een historische setting dan dat ze een historische roman schrijven.'

De Ronde Tafel en de geschiedensismethodes

Arend: 'De schrijvers van de Ronde Tafel willen het belang van geschiedenis op school en het lezen van historische boeken bevorderen. Maar we hebben daar niet een apart budget voor. We kunnen ook uitge-

vers niet dwingen onze boeken bij hun geschiedensismethode op te nemen.

Voor de basisschool zijn er behoorlijk wat historische leesboeken, B-boeken voor groep 4, 5 en 6, met ook een aangegeven niveau van leesvaardigheid. En er is net een hele serie van uitgeverij Zwijsen verschenen 'Toen ... in de tijd van' – en dan het betreffende tijdvak van De Rooy.'

Martine: 'Het liefste hebben wij toch dat onze boeken ook in de boekhandel worden verkocht en niet rechtstreeks aan scholen. Dan blijft het zo steken in verplicht lesmateriaal. We zouden ook wel een serie willen schrijven voor de basisvorming, maar je merkt dat uitgevers zo iets lastig vinden. Dat past meer bij een educatief fonds. Ze vinden het in de niet-educatieve sfeer een veel te groot risico.

Aan het maken van lesmateriaal wagen we ons niet. De boeken op bestelling passen meestal in een lesproject van de klant.'

Arend: 'We hebben een website www.schrijversvanderondetafel.nl, waar we een database willen maken van alle titels, zodat je bij een bepaalde tijd de boeken kunt uitzoeken.'

Martine: 'Je kunt kinderen toneelstukjes laten schrijven, of losse scènes, wat ons betreft met behulp van een historisch kinderboek en

De schrijvers van de Ronde Tafel

Arend van Dam
Bies van Ede
Theo Engelen
Frank Herzen
Theo Hoogstraaten

Henk van Kerkwijk
Els Launspach
Martine Letterie
Hans Petermeijer
Joyce Pool
Ton van Reen
Lydia Rood
Gerard Sonnemans
Peter Smit
Jos de Valk
Simone van der Vlugt
Ida Vos
Tonny Vos-Dahmen von Buchholz
Jacques Vriens
Dick Walda

Een lijst van hun historische jeugdboeken is – met een aanduiding van de leeftijd, de periode, het onderwerp en een korte samenvatting van de inhoud – te vinden op
www.arendvan-dam.nl

Voor het uitnodigen van schrijvers op school:
Stichting Schrijvers School
Samenleving, tel. 020 6234923,
fax 020 4206319, website: sss.nl

dan spelen op de betreffende historische locatie.

Dat is erg leuk en een goede vorm van beleving van geschiedenis.

Thema's

Waar schrijven jullie graag over? Bekende historische personen? Spannende verhalen? Wat vinden jullie van de Griezelsbus? In die serie zit een boek dat speelt in de Middeleeuwen: een en al weerwolven, heksen en grauwe schimmen ... Staat als 'historisch boek' op de plank in de bibliotheek.

Martine: 'Als je in zo'n serie zit heb je wel een groter bereik, maar het is moeilijk je boek echt aan te passen aan de sfeer van de serie. Het zijn heel andere boeken. Maar op zich ... in de Tinareeks verscheen *Brechtje* van Els Launspach als Tina-supertopper. Lezen de meisjes eens wat anders ... een historisch boek dat speelt in 1617.

Ik heb tot nu toe meestal gewone mensen genomen in een historische situatie. Ik neem graag mensen waarover niemand schrijft. Nu met stadhouder Willem II heb ik natuurlijk een 'grote man' te beschrijven, maar dan wel in zijn jeugd. Dat ligt toch anders. Je haalt zaken naar voren die kinderen van nu misschien interesseren, zoals het huwelijk van Willem en Mary. Prinses Mary was in een laken genaaid en Willem mocht ernaast zitten en haar kussen. De hele hofhouding stond eromheen en de Engelse koning en koningin; Mary was hun oudste dochter. Na anderhalf uur tilden ze hem weer van het bed af en ging hij naar een eigen kamer. Dat was het dan. Vervolgens ging Willem terug naar Den Haag en bleef Mary in Engeland.

Binnen de Ronde Tafel zijn er discussies over wat in een historisch jeugdboek kan. Hoe moet je omgaan met seks? Voor oudere kinderen toch een belangrijke zaak, vast ook in het verleden. Ik vind dat seks ook hoort bij deze tijd. In mijn *Gevecht met de wolf* zit het er bewust in. Een jongen van vijftien zal toch ook in het verleden wel eens opgewonden zijn geraakt van een meisje en er achteraan gerend hebben?'

Trends en doelgroepen

Sluiten jullie ook aan bij modes in de inhoud van je boeken? Harry Potter, In de ban van de ring?

Martine: 'Niet specifiek. Het moet je liggen en dan doe je het omdat je het leuk vindt.'

Arend: 'Je gaat niet kijken welke boeken er goed lopen en die dan nadoen met nog wat extra actuele hypes erin; keiharde seks, orks en zo, die sla ik over. De uitgeverij vraagt je wel om dat te doen. Je krijgt dan een boek mee naar huis met een paar Harry-Potter-achtige hoofdstukken, dan een seksgedeelte en vervolgens weer een zielig jongetje ... Nou daar begin ik niet aan.'

Martine: 'Ik lever maatwerk met voor mezelf een stevige dosis vrijheid en ik schrijf niet wat ik niet wil.'

Arend: 'Kinderen hebben daar minder moeite mee dan wij. Ik kom als schrijver ook wel op school en daar vertel ik wat ik doe. Zo heb ik het boek over Toetanchamon ter sprake gebracht waar ik op het moment mee bezig ben. Ik vertelde wie het was en dat hij trouwde met zijn zusje. En dat vindt de helft dan enorm interessant, misschien ook door mijn eigen enthousiasme.

Maar als iemand zegt: 'meneer, kunt u er ook niet bijschrijven dat, toen zijn graf werd geopend, zijn mummie – grauw!... met een vreselijk gekreun – uit dat graf oprees', dan zegt de hele klas ja!!! Dat zouden ze veel leuker vinden. Maar die knieval zal ik nooit maken.'

Martine: 'Je moet wel zorgen voor aandacht. Ik begin mijn vmbo-jeugdboek met een vette ruzie. Als je de eerste paar bladzijden alleen maar een beetje zit te babbelen, hoeven ze de rest niet meer. Je moet er gelijk middenin zitten. Ze zeggen altijd: 'vmbo-ers lezen niet!' Nou mijn boek lezen ze wel! Je mag best naar ze toe schrijven.'

Als je naar historisch jeugdboeken zoekt, vind je veel B-boeken voor kinderen tot en met zo'n jaar of tien. C-boeken zijn er veel minder en vaak zijn ze voor oudere jeugd eigenlijk te kinderachtig uitgegeven.

Mijn favoriete jeugdboek

Martine: 'Ik heb drie boeken geschreven over Berend, één, *Het gevecht met de wolf*, op voor mijn gevoel vmbo-niveau. Dat was voor een CKV-project. Kinderen van tien lezen ze ook; taaltechnisch was het niet zo'n hoog niveau. Ik heb zelf gewerkt in het vmbo en je merkt dan dat je veel B-boeken kunt gebruiken voor Nederlands. Maar daarmee zijn je lezers geen kleine kinderen. Het verhaal en de uitwerking ervan moeten wel bij hen aansluiten.'

In de klas

Hoe zou een geschiedenisleraar in de klas met historische jeugdboeken moeten omgaan?

Arend: 'Als je met een bepaald thema bezig bent zou je de leerlingen een paar boeken kunnen laten lezen daaromheen. Je zou daar als docent zelf de opdrachten bij moeten maken.'

Martine: 'Gewoon voorlezen. En meedoen aan een project. Daarvoor moet je als docent ruimte maken. In het Noorden is er het Focke-project van de Groninger Kerken voor de basisschool. Enkele jaren geleden liepen de kinderen al een kruistocht. Ook allochtone kinderen doen aan al dat gedoe met ridders enthousiast mee. Dat juist allochtone kinderen geschiedenis niet leuk vinden is echt een vooroordeel.'

Arend: 'Ik zoek nog steeds naar het Europese netwerk dat onze historische jeugdboeken kan subsidiëren; het maken ervan en de aanschaf door de scholen. Boeken voor de nieuwe onderbouw in het kader van de tijdperken van De Rooy bijvoorbeeld. Maar dan internationaal. Lijkt me fantastisch. Je krijgt les over de tijd van de Vikingen en dan hebben alle landen die daarmee te maken hadden wel iets goeds voor een bepaalde leeftijdsgroep. Je kunt zo'n serie dan in een paar talen uitgeven, want ieder land met Vikingen – Denemarken, Engeland, Frankrijk, Italië – zal er wel les over geven.'

Komplot op volle zee

In een kast in de speelkamer staan de boeken voor de kinderen. Stokoude boekjes van Rie Cramer over bijvoorbeeld 'De herfst' of een uitgave uit 1924 van *De scheepsjongens van Bontekoe* van Johan Fabricius staan op de bovenste plank. Op de middelste planken staan oude en nieuwe boeken door elkaar en de onderste planken worden gevuld door rommelige stapels voorleesboeken en boekjes, waar de grijpgrage kinderhanden met plezier doorheen gaan. Regelmatig staan we voor de kast en bedenken dan welk boek er aan de beurt is om voorgelezen te worden.

Zo kwam *Komplot op volle zee* van Henk van Kerkwijk weer in mijn handen terecht. Op mijn tiende had ik het van mijn moeder gekregen en vond het toen een fantastisch boek. Samen met *De ontvoering uit 'De Swaan'*, had het indertijd een prominente plaats in mijn zeer geringe 'boekenkast'. Er kwam een vage herinnering van de Gouden Eeuw, Portugees Joodse kooplieden, munitie en pruiken bovendien.

Op 'De Silvere Dolphyn' monstren drie ongerepde schepelingen aan en een twaalfjarige scheepsjongen Derck. Als de nieuwe driemaster de volgende dag uitvaart, met Isaac, de zoon van de reder, aan boord, weet de schipper dat hij een moeilijke reis tegemoet gaat. Duinkerker zeerovers, Spanjolen, en de verraderlijke Barbarijse wateren vormen de speciale gevaren.

Maar hij denkt geen ogenblik aan munitie, hoewel juist op dat front het grootste gevaar dreigt. Bovendien heeft de reis nog een bijzonder doel. Isaacs onbekende oom moet ergens aan de noordkust van Afrika worden afgehaald, en wel volgens de instructies in een brief die ligt te wachten in de Ierse havenplaats Cork. Een plaats die bekend staat als een berucht zeeroversnest ...

Al lezende, ruim dertig jaar later, valt vooral het ouderwetse taalgebruik op en de moeite die de kinderen hebben om het verhaal te volgen. Van Kerkwijk was destijds een aankomend talent en had de CPNB-prijs voor het beste jeugdboek van het jaar in de wacht gesleept. Toen ik laarst in een kinderboekwinkel kwam zag ik tot mijn verrassing dat zijn boeken nog steeds verkocht worden en dat hij inmiddels heel wat nieuwe titels op zijn naam heeft staan.

Joke Noordstrand

Mijn favoriete jeugdboek

Oorlogswinter van Jan Terlouw, verschenen in 1972, is zonder enige twijfel mijn favoriete historische jeugdboek. Ergens in huis bevindt zich een ernstig beduimd exemplaar, dat pas een paar jaar geleden door de auteur van een handtekening is voorzien.

Oorlogswinter, gekregen voor Sinterklaas in het jaar van verschijnen, op uitdrukkelijk verzoek. Het is de enige titel van een historische jeugdroman die me te binnen schiet. Met als hoofdperson een jongen, terwijl ik zo graag spannende meisjesboeken las. Voordat de Goedheiligman me de schat toedeelde, had ik het al een paar keer uit de bibliotheek geleend.

Waarom nu juist dit boek? Ongetwijfeld het onderwerp. Thuis en in de familie was die oorlog altijd onderhuids aanwezig. Het prikkelde en maakte nieuwsgierig. De flarden van gesprekken die je opving en op eigen houtje moest invullen. Over een oom die zich in een keukenkastje onder het aanrecht verborg, terwijl hij getrouwd was met een Duitse echtgenote. Waar waren die Zwolse, Zutphense, Haagse en Amsterdamse familieleden, waar mijn oudtante met de dozen foto's op tafel zo prachtig over vertelde? Er naar vragen hielp niet. Dat opa gedurende een onschatbare tijd had vastgezet in kamp Vught werd met een waas van geheimzinnigheid omhuld en oma, die tijdens de oorlog van een schitterende vrouw veranderde in een zieke schim, was ook al geen onderwerp van gesprek.

Mijn moeder herinnerde zich weliswaar V I's waarvoor ze had moeten rennen, kolenhokken en kelders om in te schuilen, lijkenhuisjes en de naam van die aardige Poolse soldaat, Maximiliaan, om wie oma zo'n verdriet had toen hij niet terugkeerde van het front, maar bevredigende antwoorden kwamen er niet. Veel sssst en 'niet zoveel vragen jij', kleine potjes hebben grote oren.

Uiteindelijk, na veel vijven en zessen een exemplaar van het *Dagboek van Anne Frank* losgepeuterd. En langzaam gingen zaken dagen, al overheerste nog steeds het grote zwijgen.

Nee, dan Michiel, de burgemeesterszoon, die een Engelse piloot verborg in het bos. Zijn verliefde zusje Erica die zich uiteindelijk verloofde met de piloot. Oom Ben, vriend van Michiels ouders, bleek een verrader. De executie van de gegijzelde burgemeester kon hij niet voorkomen. Maar de scène die me niet los liet, ging over een joodse vader en zoon, opgepakt tijdens een razzia voor de Arbeitseinsatz. Hun angst voor ontmaskering.

Over dat joods zijn maakte ik me ernstige zorgen. Want hoe zagen mensen aan je dat je joods was? Wat waren de consequenties? Over sommige zaken kon je misschien maar beter zwijgen.

Maria van Haperen

*Homeros is beter,
maar de film is goed*

ANTON VAN HOOFF

'Troy'

Klassiek historicus dr. A.J.L. van Hooff is verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Al bijna veertig jaar zijn er geen echte spektakelfilms meer gemaakt. Omstreeks 1960 was er een laatste golf van deze epics toen de cinema met breedbeeld wilde bewijzen superieur te zijn aan het armetierige televisiescherm. Toen verschenen er remakes van *Cleopatra* en *Ben Hur*. Echt origineel was *Spartacus* van Stanley Kubrick en Kirk Douglas. Het genre leek voorgoed ter ziele te zijn gegaan met *The Fall of the Roman Empire* van 1963 – met Sophia Loren als dochter van keizer Marcus Aurelius.

Merkwaardig genoeg vertelt *Gladiator*, de film die in 2000 de doodgewaande epic weer tot leven riep, opnieuw het verhaal van de laatste 'goede keizer' en van diens onverwachte zoon Commodus. Het onverwachte succes van die laatste spektakelfilm van het millennium heeft filmproducenten kennelijk doen besluiten tot een regeneratie van het aloude genre. Binnenkort zijn er twee Alexanders de Grote te zien en een Hannibal. Er is dus echt sprake van een hausse. Niet alleen blijkt het publiek – weer of nog steeds – gevoelig voor de epic, maar ook kunnen de kosten nu in toom worden gehouden: de nieuwe elektronische technieken zorgen ervoor dat niet langer massa's figuren nodig zijn. Ook de achtergronden zijn nu veelal virtueel en dus goedkoop.

Moeten we de wedergeboorte van de epic ook toeschrijven aan een neo-conservatieve herwaardering van het heldendom? Gaat het hier soms om een slinkse legitimatie van het Amerikaanse imperialisme?

Deze vraag werd mij gesteld door *Twee Vandaag*, TROS-televisie, die mij naar een voorvertoning van *Troy* had gestuurd.

Met al mijn achterdocht jegens 'The Nation under Bush' heb ik die verborgen boodschap niet kunnen herkennen. *Troy* vertelt aardig getrouw Homeros' *Ilias* na, met als toevoeging de inname van Troje. De *Ilias* behandelt, zoals ingewijden wel weten, niet het verhaal van het tienjarige beleg en de uiteindelijke verovering van Troje, maar het conflict van Achilles en Agamemnon, dat 52 dagen duurde. Zelfs dat is wat moeilijk te comprimeren in 160 minuten. De geschiedenis wordt verkort, maar niet onnodig versimpeld.

Er zijn wel enkele vreemde afwijkingen van het antieke verhaal. Zo wordt in *Troy* Menelaos in een tweegevecht gedood door Paris, die zijn Helena had geschaakt, terwijl volgens de Homerische *Odyssee* Menelaos en Helena na een onderbreking van tien jaar hun huwelijk in Sparta nieuw leven inbliezen. Agamemnon, die bij zijn thuiskomst in Mycene door zijn vrouw Klytaimnestra hoort te worden vermoord – en nog wel in

bad – wordt in *Troy* te Troje afgeemaakt door Briseïs, de gevangen Trojaanse die de inzet was van het conflict tussen Achilles en Agamemnon.

Maar andere figuren spelen wel hun Homerische rol: Hektor, Andromache, Odysseus en de oude Trojaanse koning Priamos.

Ik vraag me wel af of de niet ingevoerde kijker al die personen uit elkaar kan houden (en waarom heeft een deskundige niet even naar de Nederlandse ondertiteling mogen kijken? Lees daarin voor 'Patroclus' Patroclus en voor 'Aries' Ares).

In de film wordt Achilles gedood als hij bij de inname van Troje – wanneer hij volgens het antieke verhaal allang dood is – Briseïs in veiligheid brengt. Wel wordt hij keurig volgens de traditie in zijn hiel getroffen, de enige plek waar hij kwetsbaar was. Pitt heeft bij de opname van het tweegevecht met Hektor in zijn enthousiasme zo'n reuzensprong gemaakt dat hij zijn rechterhiel kwetste en twee maanden moest revalideren. Zoveel verband is er nog wel tussen de antieke held en de moderne Achillespees....

Natuurlijk heeft deze klassiek historicus zitten uitkijken naar anachronismen. Ze zijn er gelukkig wel. De munten die op de ogen van de doden worden gelegd, werden pas 600 jaar later uitgevonden. De vuurballen

waarmee de Trojanen van het Griekse kamp worden gehouden, zijn ontleend aan *Spartacus* – en zelfs daarin waren ze een anachronisme. Wat ook niet klopt zijn de legers van 50.000 infanteristen met uniforme bewapening die als eenheden opereerden.

De strijd speelde zich af tussen voorvechters, de Homerische helden. De rest van het krijgsvolk lijkt in de *Ilias* alleen te bestaan om door de Ajaxen en Diomedesen te worden neerge-maaid.

In *Troy* rijden ook veel strijders op paarden rond, terwijl het enige nut van het paard indertijd het trekken van de strijdswagen was. Maar misschien hebben we in deze antieke cowboys wel het Americanistische trekje waarnaar sommigen uirkijken.

Belangrijker voor deze klassieke kniesoor was het of de toon van Homeros bewaard bleef. Te vaak presenteren spektakelfilms immers gekerstende helden. Maar in *Troy* praten de spelers niet klef over naastenliefde. Af en toe wordt er wel wat gewouwd over het vaderland, maar de leiders zijn vooral uit op macht en eeuwige roem. Vooral dit laatste streven is zeer Homerisch.

De Achilles in *Troy* vertegenwoordigt dit heldenideaal in de hoogste mate. In die zin is de film authentiek heidens, al weet hij geen raad met de goden, die bij Homeros zo'n bepalend element zijn.

Net als bij Homeros zijn de Trojanen even menselijk als de Grieken: Hektor is geen Saddam Hoessein. Deze Trojaanse oorlog is beslist geen prefiguratie van de strijd tussen de democratie en islamistische terroristen. Hoogstens kan men in de machtswellustige Agamemnon een voorloper van Sjors Dubbeljoe zien, maar dat zal wel de projectie van deze kijker en niet die van de film-makers zijn.

Telkens heb ik vergelijkingen zitten maken met Gibsons *The Passion of the Christ*, die verschrikkelijke draak van een film. Anders dan in deze roomse rolprent is het geweld in *Troy* zinvol. Het wordt ook niet met sado-masochistische uitvoerigheid in beeld gebracht. Veel wordt slechts gesuggereerd. Nergens is er sprake van obscene geweld. Vaak maakt de vaart van de film trouwens nauwkeurige waarneming onmogelijk. Dit illusionisme bewijst dat er echte filmmakers aan het werk zijn geweest. Daarom begrijp ik niet helemaal waarom het een film voor boven de zestien is. De leeftijds-restrictie maakt het lastig er met leerlingen heen te gaan, terwijl de film zeker een rol in het onderwijs kan spelen. Misschien moet de leraar maar tot het einde van het jaar wachten als de dvd ter beschikking komt.

De leeftijds-grens moet wel wegens het geweld zijn bepaald. Het bloot

kan niet de reden zijn geweest. Veel meer dan een bilpartij, een zijaanzicht van Helena's borst en Achilles' lies wordt niet getoond. En dat terwijl ik in een krantenartikel tevoren had gelezen dat Brad Pitt geen moeite had gehad met de talrijke naakt-scènes.

'Ik dacht dat het belangrijk was.

Omdat de oude Grieken immers voortdurend naakt waren. Als ze aten, als ze gingen sporten, als ze sloepen. Het was heel warm in het oude Griekenland, weet je.'

(Het kon er ook verdraaid koud zijn en bloot dineren was echt niet de gewoonte.)

Er is een voortreffelijke afwisseling van heftige en kalme scènes. Mede daardoor wordt de toeschouwer niet onderworpen aan geluidsfolter. De oude epics leden aan traagheid omdat de bioscoopbezoeker zich in alle rust moest kunnen vergapen aan de decors zodat die niet voor niets miljoenen dollars hadden verslonden. *Troy* is een spektakelfilm, maar een die de kenmerken van het genre niet 'overspeelt'. Daarom is de film een goede evocatie van de Homerische tijd. Maar het boek is beter.

'Alles' over Troy en de Trojaanse oorlog is te vinden op de website van Albert van der Kaap
<http://histoforum.digischool.nl/links/troje.htm>

En actie!!!

Gent in de negentiende eeuw

Met historische speelfilms vormen leerlingen zich een beeld van het verleden. *Een les met een historische speelfilm levert leerlingen ook een beeld op van wat en hoe er geleerd wordt.* In de lessen uit de beginjaren van mijn docentenloopbaan, waarin ik video's – en tegenwoordig dvd's – van historische speelfilms liet zien, stuitte ik op een aantal problemen. De leerlingen gingen er enthousiast voor zitten, maar na een half uur begonnen ze toch wat onrustiger te worden. Zeker bij lange speelfilms met 'trage scènes' deed zich dit voor. Een tweede knelpunt was dat leerlingen vooral de les beleefden als het kijken naar een 'spannende film', terwijl het mij ook om de historische inhoud ging. In de derde plaats

zagen leerlingen zaken die ik niet belangrijk vond en onderdelen uit de film die ik wilde bespreken, waren de meeste leerlingen niet of nauwelijks opgevallen. In de bespreking waren het natuurlijk ook altijd dezelfde leerlingen die meededen.

Dus dat was de uitdaging: leerlingen gericht laten kijken, waarbij alle leerlingen betrokken worden en waarbij 'beeldvorming van het verleden door middel van speelfilms' voorop stond. En natuurlijk wilde ik niet dat met het oplossen van de problemen de kracht van de speelfilm, een motiverend onderwijsmedium, onderuit werd gehaald.

Effectieve instructie

In mijn 'gewone' lessen had ik inmiddels veel plezier en nut ondervonden van de aanpak die in de literatuur wordt omschreven als 'directe' of 'effectieve instructie'.¹ In deze lesbenadering heeft de docent de touwtjes nog redelijk strak in handen, maar is zijn instructie/uitleg erop gericht om zoveel mogelijk

leerlingen, op een actieve wijze, te laten leren. Ideaal voor leerlingen die veel structuur, aanmoediging en controle nodig hebben: mijn VMBO-KB/GT-onderbouwgroepen.

In de loop van de jaren heb ik voor hen bij diverse speelfilms de principes van effectieve instructie verwerkt in opdrachtenbladen, waarvan ik nu het voorbeeld bij de speelfilm *Daens* bespreek. Alle opdrachten bespreken zou hier te ver voeren. Ik beperk me tot de instructie voordat de film wordt getoond, één serie opdrachten rondom een bepaald filmfragment en de afsluiting van de opdrachten.

Op de website vgnkleio.nl vindt u het complete opdrachtenboekje, een beschrijving per scène van de speelfilm en voorbeelden van opdrachten voor de bovenbouw havo/vwo. Deze laatste opdrachten zijn veel minder gestuurd en de nadruk ligt meer op standplaatsgebondenheid en continuïteit en verandering. Daarnaast zijn er ook opdrachten die meer filmanalytisch van aard zijn.

Jan de Vries is lerarenopleider en vakdidacticus geschiedenis en staatsinrichting aan het Instituut voor Leraar en School (ILS) van de Radboud Universiteit Nijmegen.

Voorbereiden

Voordat ik met deze opdrachtenbladen werkte, gaf ik een mondelinge toelichting op wat de leerlingen te wachten stond. Daarbij merkte ik dat leerlingen iedere keer na een filmfragment weer aan die introductie herinnerd moesten worden. De leerlingen gingen meestal zo op in het verhaal en de personages van de film dat ik aan het herinneren en herhalen bleef. Dat hield de les op en zorgde voor een onprettige werksfeer. Leerlingen kregen het idee dat ze dom waren, omdat ze steeds maar weer de instructie vergaten. In feite was dit gedrag een compliment voor de keuze van de film. Leerlingen vonden de film zo boeiend dat al het andere daarbij vergeen werd.

Door de toelichting (zie figuur 1) op het opdrachtenblad te zetten, konden – met een simpele verwijzing naar de instructie – de leerlingen zich het doel, de inhoud en de werkwijze zelf zo nu en dan weer voor de geest halen. De mondelinge toelichting werd niet geschrappt, want juist VMBO-KGT-leerlingen hebben baat bij een variërende herhaling. De instructie werd binnen korte tijd met verschillende werkvormen en uiteenlopend onderwijsmateriaal enkele keren voor het voetlicht gebracht: schriftelijke instructie, mondelinge toelichting door docent, mondelinge herhaling door leerlingen, gebruik van afbeeldingen (zie verderop) en een schema op het schoolbord.

De instructie oogt niet spectaculair, maar het meerwaarde van het onderwijs zit soms in kleine details. Bijvoorbeeld: als leerlingen weten dat ze hun naam op het opdrachtenblad moeten schrijven, weten ze ook dat ze persoonlijk kunnen worden aangesproken op hun werk. Door aan het eind van het opdrachtenblad nogmaals leerlingen hun naam in te laten vullen, worden ze hier aan herinnerd. En bij het nakijken scheelt zo'n naamsvermelding aan het slot van de opdrachten de docent ook weer het terugbladeren naar het begin om te zien van welke leerlingen de opdrachten ook al weer waren.

'DAENS'

Wat je vooraf moet weten

We gaan kijken naar een groot gedeelte van de film *Daens*. Het is een spannende film met gedeeltes waar je erg om kunt lachen, maar ook met stukken waar je over na moet denken.

De film is te lang om alles te bekijken, daarom gebruiken we alleen de spannende stukken en de gedeeltes waarvan je veel kunt leren.

In de film worden een aantal dingen uit het geschiedenisboek behandeld. Je snapt de film beter, als je uit *Sfinx VM1* het volgende leest:

Hoofdstuk 8, De industriële revolutie.

bladzijde 118 en 119, paragraaf 8.1, Alles uit de machine

bladzijde 124 en 125, paragraaf 8.4, Welke gevolgen had de vraag naar arbeiders?

bladzijde 126 en 127, paragraaf 8.5, De vraag naar huizen.

bladzijde 128 en 129, paragraaf 8.6, De vraag naar rechtvaardigheid.

Maar als je naar de film kijkt en de opdrachten goed maakt, dan snap je het schoolboek – en dus de toets straks – ook beter.

Het is de bedoeling dat we van de film wat leren, daarom moet je goed kijken en er opdrachten bij maken. Om te zorgen dat dat goed gaat, is het volgende belangrijk:

- 1 Doe altijd precies wat in de hokjes staat. Het vooraf lezen van de opdrachten zorgt er voor dat je weet waar je op moet letten.
- 2 Probeer tijdens het kijken geen antwoorden op te schrijven, dan mis je misschien andere belangrijke dingen van de film.
- 3 Schrijf de antwoorden netjes met potlood op. Eventuele fouten kun je dan later netjes en makkelijk verbeteren.

De vragen en antwoorden met een ! moet je leren voor de toets.

Figuur 1. De schriftelijke instructie om bij de hand te hebben.

De instructie is in de eerste plaats motiverend. Een klas vindt een speelfilm veelal al motiverend genoeg, maar door expliciet te vertellen dat de film spannende en humoristische fragmenten bevat, wordt dit concreter gemaakt. Leerlingen die hun uitdaging zoeken in de inhoud worden ook bediend door de vermelding dat over een aantal filmgedeeltes nagedacht moet worden. Dat geeft ook houvast voor die leerlingen die een aantal fragmenten of opdrachten moeilijk vinden. Met de opmerking dat er straks nagedacht moet worden krijgen de leerlingen wat meer vertrouwen. Dat wordt versterkt door van de leerlingen te vragen om antwoorden met potlood op te schrijven. Dat maakt het corrigeren makkelijker, maar geeft leerlingen vooral het idee dat 'fouten maken mag'. In de instructie wordt daarmee gewerkt aan veiligheid, vertrouwen en verwachtingen.

De motivatie zit ook op een ander vlak: door expliciet te verwijzen naar

het schoolboek en de toets (proefwerk) wordt voor leerlingen helder dat de komende lessen niet alleen maar 'leuk' video wordt gekeken. Daarnaast worden leerlingen niet overvraagd: door een uitroepreken bij die opdrachten te plaatsen die terugkomen op de toets kunnen leerlingen zich gericht op het proefwerk voorbereiden. Dit alles wordt versterkt door de uitdrukkelijke vermelding dat 'we van de film wat leren'. Door de aansluiting bij het lesboek wordt ook een verbinding gelegd met de voorkennis van leerlingen. De inhoud van de film staat niet los van de andere lesinhouden en leerlingen krijgen verschillende aanknopingspunten (film en schoolboek) om dezelfde informatie vast te leggen in hun geheugen en vervolgens weer op te roepen.²

De leerlingen krijgen vanaf de eerste videoles in de brugklas dit type opdrachtenbladen. Aan het eind van leerjaar 1, als ze met *Daens* werken, zijn ze dan volledig gewend aan deze

Personages in de film in volgorde van verschijnen

Fabrieksupzichter Schmitt	Is de 'schurk' in de film, buit arbeiders uit, aanrander/verkrachter van arbeidsters (Nette).
Adolf Daens	Pastoor/priester Daens, hoofdrolspeler in de film. Verlaat in het begin van de film het 'College van Dendermonde' (school) om priester te worden in Aalst.
Jan De Meeter,	Krantenverkoper van de <i>Vooruit/Gazet der socialist</i> - <i>ten</i> in het begin van de film, later geliefde van Nette.
Jefke	Jongetje, krijgt in het begin van de film in fabriek een boete, steelt even later aardappels van vrouw op straat. Broertje van Nette.
Pieter Daens	Broer van Adolf, drukker van onder andere het blad <i>De Werkman</i> waarin hij en broer Adolf veel artikelen schrijven over de situatie in Aalst.
Charles Woeste	Leider van de conservatieve katholieke partij. Grote politieke tegenstander van Adolf Daens.
Eugène Borremans	Eigenaar van de textielfabriek.
Elisabeth Borremans	Vrouw van Borremans, de fabriekseigenaar. Zij heeft oog voor de armoede van de arbeiders.
Nette Scholliers	Arbeidster in textielfabriek, strijdster voor betere omstandigheden. Geliefde van Jan de Meeter.

aanpak. Dat geeft de mogelijkheid om een groep leerlingen geheel zelfstandig met de opdrachten en de video te laten werken. De opdrachtenbladen bereiden hen dus ook voor op zelfwerkzaamheid.

Bij een eerste gebruik is het heel belangrijk om samen met hen de procedure te oefenen. Door dit bij elke film systematisch te doen, wordt de instructie vanzelfsprekender en kan steeds sneller direct naar de film toe worden gegaan. Dit geldt met name voor de passage waarin staat dat niet de gehele film wordt getoond. Leerlingen vinden het vaak heel vervelend dat een film wordt onderbroken, soms omdat de film boeiend is, soms omdat ze liever film kijken dan opdrachten maken. Door dit vooraf al aan hen duidelijk te maken, kunnen de discussies in de les daarover snel afgekap worden.

Het belangrijkste van de instructie is dat leerlingen eerst de opdrachten bij een fragment lezen en dan pas het fragment gaan/mogen bekijken. Leerlingen kijken dan gericht, wat het leerresultaat versterkt. Dit betekent ook dat leerlingen tijdens het kijken eigenlijk niets op mogen schrijven. Enerzijds is dit niet

meer nodig, want doordat ze de opdrachten vooraf weten, lukt het hen makkelijker om na afloop van het fragment de antwoorden op de opdrachten te noteren. Anderzijds missen de leerlingen door deze aanpak niets van de film. Veel leerlingen zijn zo opdrachtgericht dat ze vooral geïnteresseerd zijn in de opdracht zelf (dat betekent veelal geen huiswerk) en niet in het leereffect wat de opdracht beoogt. Door hen erop te wijzen dat tijdens het kijken niets opgeschreven mag worden, wordt dit tegengegaan. Het blijft wel zaak dat de docent tijdens het vertonen van de film hierop let.

Aandacht richten

Figuur 2 laat een gedeelte van het opdrachtenboekje zien. De opdrachten zijn gecentreerd rond verschillende filmscènes. Rondom zo'n scène is er een vaste opbouw van instructie en opdrachten.

Wat in de eerste plaats opvalt, is de vormgeving. Door gebruik te maken van ruime invullijnen en afbeeldingen ziet het opdrachtenblad er aantrekkelijker uit dan het gemiddelde werkblad. De afbeeldingen verwijzen direct naar de activiteiten die de

leerlingen geacht worden te doen: lezen, schrijven en kijken.

Als de leerlingen de vragen 1 t/m 6 bij filmfragment 1 hebben gemaakt, krijgen ze de opdracht om de volgende opdrachten te bestuderen.

Daaraan voorafgaand lezen ze wat er in de film is gebeurd tussen de fragmenten 1 en 2. Dit levert in de eerste plaats de voorkennis voor de leerlingen op om het fragment te plaatsen en anderzijds houden zij zo greep op het 'verhaal van de film'. In de derde plaats voorkomt de beschrijving dat leerlingen vragen 'Maar, wat slaan we nu over in de film?'

Als de leerlingen de opdrachten hebben gelezen, worden ze voorbereid op de eerste scène van de film (man aan de telefoon), zodat ze precies weten waar ze in de film 'vallen'. Doordat in de aanwijzingen precies het begin en het eind van het fragment worden vermeld, is het makkelijk voor de docent, en later voor zelfstandige en verantwoordelijke leerlingen, om snel het bewuste fragment op de dvd of video te traceren.

De opbouw en de inhoud van de opdrachten zijn erop gericht om de leerlingen voor te bereiden op het leren. Hun aandacht wordt enerzijds gericht op datgene wat de docent belangrijk vindt en anderzijds op die filmscènes die in emotionele zin veel stof zullen doen opwaaien (dood van jongetje en het uiteenslaan van de demonstratie).

Om dit te bereiken zijn een aantal opdrachten strak voorgestructureerd, zodat leerlingen nog gericht naar het gewenste antwoord worden gestuurd. In klassen met een hoger niveau zal zo'n strakke aanpak niet nodig zijn.

Beeldvorming en inleving

De opdrachten voor VMBO-GT in figuur 2 zijn vooral beschrijvend van aard, waarbij leerlingen hun eigen mening geven. In de opdrachten wordt toegewerkt naar de 'beeldvormende' opdracht 13. Leerlingen moeten zich daarbij inleven in het standpunt van de commissaris van politie van Aalst.

In *Daens* worden de tegenstelling tussen goed en kwaad, tussen rijk en

FILM GEZIEN deel 1?
MAAK DE VRAGEN 1 t/m 6.

LEES: het stuk **Daens deel 2** t/m vraag 13.

Daens deel 2.

Priester Adolf Daens is erg geschrokken van de toestanden in de textielfabrieken in Aalst. Hij schrijft erover in de krant van zijn broer Pieter. Daardoor begint de Belgische regering een onderzoek. In de textielfabriek komt een 'Inspectiecommissie' op bezoek.

7. Wat gebeurt er met de kinderen in de fabriek? Leg uit waarom
De kinderen worden
omdat
8. Waarom lukt het fabrieksmeisje (Nette) het niet om te vertellen wat er in de fabriek aan de hand is? Noem drie dingen.
1)
2)
3)
9. ! In de toneelvoorstelling wordt een gezin gespeeld. Wat voor soort gezin en waar kun je dat aan zien?
Een gezin, omdat
10. Waarom stoppen de vrouwen met werken?
.....
11. Waarom gaan de vrouwen in optocht door de stad?
.....
12. ! Hoe reageert de politie op de optocht van de vrouwen door de stad. Leg ook uit waarom ze zo reageren.
De politie
omdat
13. Denk je in: Jij bent commissaris van politie in Aalst. Zou jij de politie hetzelfde laten doen als wat in de film gebeurt? Leg je antwoord uit.
Ja / Nee, omdat

In het begin zien we de fabrieksdirecteur aan de telefoon. Hij hoort dat de Inspectiecommissie zijn fabriek komt controleren.

	GELEZEN?
	BEKIJK DE FILM deel 2 (vanaf 0.35.43 tot 0.52.44)
	FILM GEZIEN MAAK DE VRAGEN 7 t/m 13.
	VRAGEN GEMAAKT? LEES: het stuk Daens deel 3 t/m vraag 20.

Figuur 2. Een gedeelte van het opdrachtenboekje.

Internetsites

Didactische bespreking van de film Daens:
<http://users.pandora.be/michel.vanhalme/films37.htm>

Een zeer uitgebreide Franstalige site over de film.
 Gemaakt door leerlingen van een school in Aalst in het kader van een Europees onderwijsproject (Comenius): <http://users.pandora.be/daens/>

Lesprachten bij de film (kinderarbeid, scène bezoek Inspectiecommissie):
<http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/WvT/daens.htm>
 Oorspronkelijk gepubliceerd in *Werkmap voor taal- en literatuuronderwijs*, nr.77 (1996), 1-11.

Opdrachten in de vorm van Webquest bij de film:
<http://histoforum.digischool.nl/daens/daens.htm>
 Zeer uitgebreid met achtergrondinformatie, opdrachten, bronnen e.d.
 Op deze site Histoforum staan binnen een andere webquest (Textiel in Twente) ook opdrachten over Daens: <http://histoforum.digischool.nl/industrie/Daens.htm>

Met uitgebreide toelichting voor de docent:
<http://histoforum.digischool.nl/industrie/daens/docent.htm>

Priester Daensfonds:
<http://www.daens.org/>

Biografie Adolf Daens:
<http://dra2002var.tripod.com/cgi-bin/adaens.html>
<http://www.aalst.be/personen.htm#daens>

Louis Paul Boon en Daens:
<http://www.lpboon.net/biblio/daens.html>
<http://www.booncentrum.be/>

Priester Daens wandeling in Aalst:
<http://www.aalst.be/toeristisch.htm#daens>

Ontmoeting Vlaamse literator Karel van de Woestijne met Daens
http://users.skynet.be/marcverlinden/tenboome1/paginas/priester_daens.htm

arm, en tussen socialist en conservatief zwaar aangezet. Dit maakt de mogelijkheid tot identificatie voor de leerlingen heel groot. De nuance wordt in de film zelden gezocht. Zo wordt een beeld gecreëerd van een uitgebuite arbeidersgroep die overgeleverd is aan de luimen van de harte-loze bezittende klasse. Leerlingen schrijven in eerste instantie dan ook bijna allemaal dat zij als commissaris van politie nooit de opdracht zouden geven om de demonstrerende arbeiders met sabels uit elkaar zouden laten slaan.

Bij de behandeling van de opdrachten, kan dan vervolgd worden met: 'Is dit antwoord van de commissaris van politie of een antwoord van een leerling die denkt dat hij de commissaris is? Stap nu even helemaal uit de hedendaagse wereld en zorg dat je de commissaris **bent**. Wie is je baas, hoe denk je over de socialisten, wat vind je ervan dat arbeiders zomaar belangrijke en rijke mensen lastig vallen, wat vind je ervan dat de demonstranten niet naar de politie luisteren?'

Zo'n aanpak richt de aandacht van de leerlingen op de verschillende

stappen die je moet zetten om echt tot inleving te komen. Dat kan alleen maar als ze zich enerzijds bewust zijn van hun eigen rol en houding en anderzijds van het beeld dat door de film, inhoud, montage, opbouw en muziek, wordt opgeroepen. Daarmee is ook een beperking van dit type opdrachtenblad aangegeven. Niet alles is in schriftelijke opdrachten te vatten. Juist het gesprek tussen leerlingen onderling en van leerlingen met de leraar verdiept de individueel verwoorde opvattingen. Daarbij komt dat VMBO-GT leerlingen vaak makkelijker praten dan in schriftelijke vorm iets bondig kunnen vastleggen. 'Na het fragment, praten we erover' leidt, zo leert de ervaring, vaak tot een gemakzuchtige houding van de leerling. De combinatie van een gerichte opdracht en een verdiepend gesprek leidt tot een beter resultaat. Daarbij wordt een leerling zich bewust van de beeldvorming waartoe een speelfilm oproept, maar ook tot het beeld dat een videoles meer is dan alleen naar een spannende film kijken.³

Noten

- 1 In Nederland hebben vooral Simon Veenman en Sebo Ebbens 'effectieve instructie' beschreven in praktische les-situaties: Ebbens, S.O., Ettekoven, S. & Rooijen, J. van (1996). *Effectief leren in de les. Basisvaardigheden voor docenten*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2000). *Actief leren. Bevorderen van verantwoordelijkheid van leerlingen voor hun eigen leerproces*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Veenman, S., Boer, G. de (Eds.), Bakermans, J., Franzen, Y. & Hoof, M. van (1997). *Effectieve instructie in het voortgezet onderwijs: Leren onderwijzen met behulp van het directe-instructiemodel*. Amersfoort: CPS. Veenman, S. (1998). Leraargeleid onderwijs: directe instructie. In: Vermunt, J.D. & Verschaffel, L. (Eds.). *Onderwijzen van kennis en vaardigheden*. Onderwijskundig Lexicon, Editie III, pp. 27-47. Alphen aan den Rijn: Samson.
- 2 Voor informatieverwerkingstheorieën zie, naast Ebbens (2000), o.a.: Boekaerts, M. & Simons, P. R.-J. (1995). *Leren en instructie. Psychologie van de leerlingen en het leerproces*. Assen: Van Gorcum (2e druk).

Scène	Tijdsduur	Scènebeschrijving
1	0.00.00 – 0.12.00	In Aalst (België) werken en wonen de textielarbeiders onder erbarmelijke omstandigheden. In de stad arriveert de priester Adolf Daens die zich hun lot aantrekt.
2	0.12.00 – 0.23.04	Fabriekseigenaars besluiten, met goedkeuring van parlementariër Charles Woeste, dat het werk nog goedkoper moet: mannen worden ontslagen en vrouwen en kinderen nemen hun werk over.
3	0.23.04 – 0.35.43	Daens pleit, evenals de katholieke en socialistische arbeidsorganisaties, voor verbetering van de omstandigheden. De regering stuurt een inspectiecommissie.
4	0.35.43 – 0.52.44	De inspectiecommissie onderzoekt de fabriek, maar de kinderen worden verborgen gehouden. Protesterende arbeidsters worden door de Franstalige commissieleden niet begrepen. Als een jongetje verongelukt onder de machines, gaan de arbeidsters in demonstratie door de stad. De demonstratie wordt hardhandig neergeslagen.
5	0.52.44 – 1.08.09	Daens preekt in de kerk en houdt een vurig pleidooi voor de arbeiders. Woeste dringt bij de kerk aan op ontzetting uit het ambt.
6	1.08.09 – 1.22.58	Het algemeen kiesrecht wordt aangenomen. Daens stelt zich kandidaat, maar wordt door fraude verslagen door Woeste.
7	1.22.58 – 1.35.30	In de herverkiezing wint Daens en houdt in het parlement een toespraak over de armoede in Aalst. Conservatieven dringen aan op zijn ontslag uit de kerk.
8	1.35.30 – 1.45.27	Daens moet bij de paus in Rome komen, maar wordt keer op keer niet door hem ontvangen. Wel hoort hij dat hij zich niet mag inlaten met socialistten.
9	1.45.27 – 2.00.03	Daens is terug in Aalst waar hij bedreigd wordt en gevraagd wordt zijn parlementszetel op te geven.
10	2.00.03 – 2.07.55	Daens is overgeplaatst naar een psychiatrische inrichting, maar loopt daar weg en gaat terug naar Aalst. Daar begraaft hij een arbeidersjongen, die – omdat hij niet gebiecht had – niet door de zittende priester begraven werd.
11	2.07.55 – 2.08.03	Aftiteling: begrafenis Daens: 'Daar waren alleen de armen, volkswomen met een zwarte doek over de schouders, arbeiders, stakers en een zwijgende menigte ...'

Gagné, R.M. (1978). *Hoofdzaken uit de leertheorie voor onderwijsgevende*.

Groningen: Wolters-Noordhoff.

Joyce, B. & Weil, M. (1980).

Strategieën voor onderwijzen. Theorie in praktijk. Apeldoorn: Van Walraven. (1e druk 1972 New Jersey: Prentice Hall)

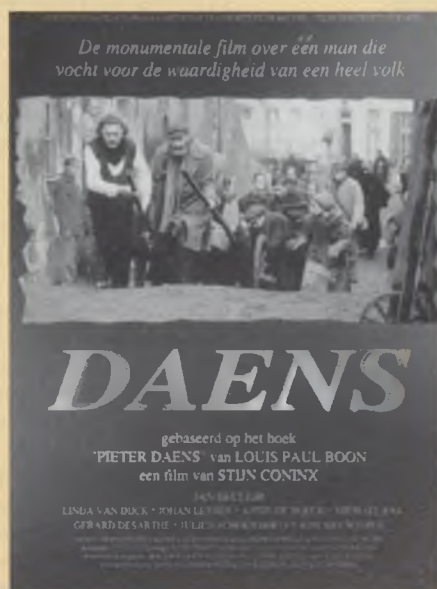
Sousa, D.A. (1995). *How the brain learns. A Classroom Teacher's Guide*. Reston (VA): NASSP.

Veen, T. van der & Wal, J. van der

(1994). *Van leertheorie naar praktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

- 3 Voor meer informatie over dit artikel, de docentenwerkgroep *Actief Historisch Denken* en andere motiverende leerlingactiviteiten:

j.devries@ils.kun.nl

Daens, de DVD

De DVD (uitgever: Universal Pictures Video Benelux, 2000) is nauwelijks in de winkel verkrijgbaar. Het internet www.bol.com biedt wat dat betreft meer mogelijkheden.

De totale speeltijd van de DVD is 135 minuten.

Het examen van 2004

HANS POLS
MARIA VAN HAPEREN

HAVO

Vrijwel direct na het examen gaf *NRC/Handelsblad* een vernietigend commentaar over de inhoud ervan. Kort en bondig kwam het op het volgende neer: van de kandidaten werd geen enkel begrip verlangd van de belangrijkste historische ontwikkelingen, terwijl daar juist zo'n grote behoefte aan is. Vooral de loep waarmee naar Lancashire moest worden gekeken moest het ontgelden. Ruim een week later, in de bijlage *Opinie&Debat* van hetzelfde dagblad, was er kritiek op het hele geschiedenisprogramma op onze scholen. In twee bijdragen, die samen een pagina bestreken, werd de zin van het traditionele historisch overzicht bekeken. Jan Drentje hield er een warm pleidooi voor, maar Maria Grever, hoewel zij ook graag meer samenhang ziet in de te leren historische feiten, zag ook moeilijkheden, omdat een meer heterogene cultuur steeds minder gemeenschappelijk verleden heeft.

Eigenlijk draait de hele discussie om de oude vraag: wat moeten de leerlingen kennen en wat moeten ze kunnen.

Over het eerste zijn we het, met inbegrip van wat – maar niet té veel! – cultuurrelativistische kanttekeningen, nu wel eens: de canon van De Rooy. Vandaaruit bezien zijn de meeste examenonderwerpen te specialistisch. Ook het onderwerp van volgend jaar, Vietnam, een onderwerp waar de meeste leerlingen meer trek in zullen hebben dan het gros van de onderwerpen van de laatste jaren, voldoet niet aan de criteria. Vreemd genoeg zou Lancashire, maar dan zonder loep, heel geschikt zijn geweest, omdat de industriële revolutie natuurlijk een van de

■ **Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus**

bron 1

Een prent van L.J. Jordaen over het Bisschoppelijk Mandement van 1954

„Hij mag niet meedoen”

Toelichting:

Op de kleding van de kinderen staat (van links naar rechts): VARA, RK, Humanisme, Liberalisme, Socialist(ische) pers.

De haak waarmee het RK jongetje wordt weggetrokken is de staf van een bisschop.

meest, zo niet de meest, ingrijpende veranderingen in het leven van mensen heeft teweeggebracht.

Wat het tweede betreft: leerlingen moeten hun kennis kunnen toepassen. Omdat een gewone vraag om uitleg vaak niet anders is dan een vraag naar de reproductie van de uitleg van docent of boek, zullen de leerlingen hun historische inzicht op een andere manier moeten kunnen tonen. Met behulp van bronnen dus en daarom moeten we die in onze lessen en onze toetsen opnemen en staan ze ook in de examens. Maar ook hier is weer een valkuil: de bronnen moeten wel verwijzen naar historische kennis, anders gaan ze over van alles en dus over niets.

Nu dit gezegd is, kunnen we het examen onder de loep nemen.

De eerste vier vragen waren fijne binnenkomers; de kandidaten konden hier laten zien wat ze wisten van de Nederlandse samenleving in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Vraag 3 was opgeknipt. Voor veel kandidaten zal het daardoor eenvoudiger zijn geweest om het volledige antwoord te geven. Vraag 5, die ook was opgeknipt, was een goed voorbeeld hoe met een bron kennis én vaardigheden getoetst kunnen worden.

Dat kan niet van vraag 6 gezegd worden. Het antwoord op de vraag was eenvoudig uit de bron te halen en daardoor is deze vraag een mooi

voorbeeld van hoe het niet moet. Bovendien kun je discussiëren over de vraag of *vrijheid*, *gelijkheid* en *creativiteit* nou wel zulke belangrijke waarden van de provobeweging waren: hoeveel vrijheid gaf de wetteloosheid van het anarchisme, hoeveel gelijkheid was er als grote delen van de bevolking aangeduid werden met klootjesvolk en hoe creatief was die witte luchtfietsenrij eigenlijk?

Vraag 8 is slecht geformuleerd, nogal wat leerlingen dachten dat er twee keer naar hetzelfde gevraagd werd. Ze antwoordden dus eenvoudig dat door de gestegen welvaart er een aparte jongerencultuur ontstond. Als er in plaats van 'verklaar waarom dit juist tijdschriften voor jongeren betrof' had gestaan 'verklaar waarom uitgeverijen met tijdschriften voor jongeren begonnen' dan hadden meer leerlingen twee punten gekregen. Vraag 9 haalde de landelijke pers; de NVSH doet dat al lang niet meer. Toch slordig dat er gerefereerd werd aan kennis die niet in de stofomschrijving stond.

Bij vraag 10 werd de bron weer gebruikt zoals het hoort, met name het tweede deel van de vraag was niet te maken zonder kennis van de maatschappelijke verhoudingen in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Dan weer een slordigheid, nu in vraag 11. Een antwoord op deze vraag is zo uit bron 4 te halen: van Agt deed het 'ter wille van die ene rechtvaardige te midden van de negennegentig anderen'. Dit antwoord kun je niet fout rekenen, maar is het ook wat de examenmakers wilden horen?

Het opstel (vraag 12) was goed te maken, maar eigenlijk is het gewoon een serie vragen onder elkaar en daardoor nauwelijks meer een uitdaging te noemen. Bovendien kon bij het gedeelte over de provo's het antwoord zo uit bron 2 worden overgenomen. Dit kun je haast geen slordigheid meer noemen! Misschien valt een en ander te verklaren uit de enorme meligheid die blijkbaar bij tijd en wijle heerst op de burelen van de CEVO, als ik tenminste afga op de namen die figuranten in dit opstel hebben gekregen: Koos Vethaar en Serge Beukelaar.

- In de jaren vijftig waren er grote verschillen *tussen* de zuilen. Toch kwamen politieke besluiten vrij soepel tot stand.
- 2p 1 ☐ Verklaar waardoor dit mogelijk was.
- In de jaren vijftig bestonden er ook grote verschillen *binnen* de zuilen. Toch hadden de leden van de zuil het gevoel bij elkaar te horen. De media speelden bij de bevordering van dit saamhorigheidsgevoel een grote rol.
- 1p 2 ☐ Noem een manier waarop de media hieraan bijdroegen.
- Tot in de jaren vijftig was de gehuwde vrouw 'handelingsonbekwaam'. Dit sloot aan bij de in die jaren levende opvattingen over de rol van de vrouw.
- 3p 3 ☐ Leg uit
- wat het begrip 'handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw' inhield;
 - vanuit welke gedachte dit in die tijd verdedigd werd.
- Vanaf 1945 tot ongeveer 1955 streefde de *leiding* van de Nederlandse vakbonden naar sociale harmonie. Na die tijd kregen steeds meer *leden* van de vakbonden kritiek op deze politiek.
- 3p 4 ☐ Geef
- twee redenen waarom de leiding van de vakbonden koos voor een politiek van sociale harmonie;
 - één reden waarom veel vakbondsleden kritiek kregen op deze politiek.
- Gebruik bron 1.*
In deze prent uit 1954 geeft de tekenaar L.J. Jordaan een mening over het Bisschoppelijk Mandement.
- 3p 5 ☐ Geef
- eerst kort aan wat het Bisschoppelijk Mandement van 1954 inhoudt en
 - daarna de mening van de tekenaar over het Mandement. Licht je antwoord toe met één element uit de bron.
- Gebruik bron 2.*
"Vrijheid", "gelijkheid" en "creativiteit" zijn drie belangrijke waarden voor de provobeweging. Het Witte Fietsenplan is hiervan een uiting.
- 3p 6 ☐ Leg dit voor elk van deze drie waarden met het Witte Fietsenplan uit.

bron 2 *Uit een pamflet van Provo, 1966*

- 1 Het Witte Fietsenplan
- 2 Het is dus absoluut noodzakelijk dat minstens het centrum van Amsterdam (binnen de grachtengordel) voor alle motorverkeer (auto's, brommers etc.) moet worden gesloten.(...)
- 3 Wij stellen voor dat de gemeente 20.000 witte fietsen aankoopt per jaar (kosten één miljoen) ter uitbreiding van het openbaar vervoer, want deze Witte Fietsen zouden van iedereen en van niemand moeten zijn. Binnen enige jaren zou het verkeersprobleem in het centrum van de stad op deze wijze opgelost zijn.
- 4 Provo stelt vrijwilligers in de gelegenheid om als eerste stap op weg naar de 20.000 Witte Fietsen per jaar, elke zaterdagavond om 12 uur hun fiets wit te laten verven bij het Lieverdje op het Spui.

- Vanaf de jaren zestig komen er aparte jongerentijdschriften.
- 2p 8 ☐ Verklaar
- waarom dit in de jaren zestig begon en
 - waarom dit juist tijdschriften voor *jongeren* betrof.

- In 1980 verscheen in een plaatselijke krant een interview met Trijntje Ochterop uit Dordrecht over haar besluit 'bewust ongehuwd moeder' te worden. Voor zijn artikel had de journalist enkele reacties verzameld:
- 1 'Trijntjes keuze moet worden gerespecteerd, omdat zij de vrijheid hiertoe heeft op grond van de nieuwe seksuele moraal.'
 - 2 'Wij hopen dat andere vrouwen geen voorbeeld nemen aan Trijntje, want dit soort beslissingen is een bedreiging voor de samenleving.'
 - 3 'Met haar bewust ongehuwd moederschap maakt Trijntje zich los van de overheersing van de man.'
- Deze reacties zijn afkomstig van (in willekeurige volgorde):
- A een lid van de afdeling Dordrecht van het CDA;
 - B een Dordrechtse Dolle Mina;
 - C een lid van de plaatselijke afdeling van de NVSH.
- 3p 9 ☐ Neem de cijfers 1, 2 en 3 van de drie uitspraken over en noteer bij elk cijfer de letter van de woordvoerder die bij de uitspraak past. Geef voor je keuze telkens een argument. Doe het zo:
- Uitspraak 1 hoort bij (vul letter in), omdat (geef argument). enz.

Gebruik bron 5.

Volgens de geïnterviewde wever komen de spinners voor de nieuwe spinfabrieken vooral uit andere beroepen.

1p 16 □ Welke reden noemt hij daarvoor?

Gebruik bron 6.

Uit de gegevens van bron 6 trek je de volgende conclusie over de industrialisatie in Lancashire: de invoering van machines in de textielnijverheid was een geleidelijk proces.

2p 17 □ Toon de juistheid van deze conclusie aan.

Met de loop op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850

bron 5

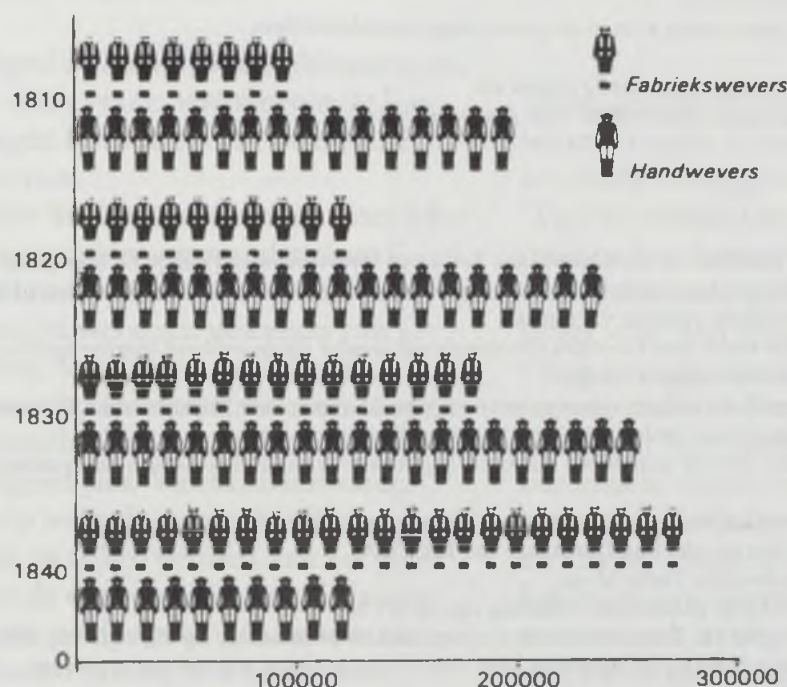
In dit verslag van de Factory Commission uit 1834 vertelt een handwever uit Bolton over de komst van arbeiders naar de spinfabrieken in Lancashire

- 1 Vraag: Toen de spinmachines kwamen werden de handspinners toen werkloos?
- 2 Antwoord: Nee, spinners waren toen erg schaars: gezinnen kwamen vanuit verschillende
- 3 plaatsen en leerden spinnen en de meesters lieten hele families aanrukken.
- 4 Vraag: U bent getuige geweest van de opkomst van de arbeidersklasse in deze streken; u
- 5 hebt deze in een tijd van enkele jaren zien groeien van niets tot een grote massa: hoe
- 6 werden de arbeiders gerekruteerd? Waaruit bestond de arbeidersklasse? Uit welke beroepen
- 7 kwamen de spinners?
- 8 Antwoord: Een groot deel kwam van het platteland; deels uit Wales, een groot deel uit
- 9 Ierland en uit Schotland. Mensen verlieten andere beroepen en kwamen spinnen in verband
- 10 met de hoge lonen. Ik denk aan schoenmakers die hun baan verlieten om te leren spinnen; ik
- 11 denk aan kleermakers; ik denk aan mijnwerkers, maar voor een nog groter deel waren het
- 12 landarbeiders die hun baan verlieten om te leren spinnen. Maar heel weinig wevers verlieten
- 13 destijds hun baan om te leren spinnen, maar zodra de wevers hun kinderen op een jongere
- 14 leeftijd in spinfabrieken (mills) konden laten werken dan aan het weefgetouw, dan stuurden
- 15 ze hen naar de fabriek zo snel als dat kon. Veel weverskinderen belandden in de fabrieken
- 16 en leerden er spinnen; maar de laatste twaalf jaar hebben wevers vrijwel al hun kinderen
- 17 naar de fabrieken gestuurd omdat het handweven zo achteruit is gegaan.
- 18 Vraag: Hoort u nu nog steeds van mensen die hun baan verlaten om te leren spinnen?
- 19 Antwoord: Nee, de meesters nemen nu geen mensen meer van andere beroepen.
- 20 Vraag: Sinds wanneer is die instroom van volwassenen in de spinnerij gestopt?
- 21 Antwoord: Het stopte niet ineens, maar ik zou zeggen dat het vijftien of twintig jaar geleden
- 22 is gestopt.

bron 6

In onderstaand diagram worden de aantallen wevers in fabrieken en de aantallen wevers die met de hand katoenen stoffen weven in Engeland weergegeven

Handwevers en Fabriekswevers in de katoenproductie in Engeland, 1810-1840

De eerste drie vragen over Lancashire waren aardige kennisvragen. Bij vraag 16 moeten de leerlingen gebruik maken van bron 5. Maar weer is het antwoord direct uit de bron te halen en bovendien is hij zó simpel. Bij de volgende vraag hetzelfde probleem. Als je vraagt om met behulp van de bron aan te tonen dat de invoering van machines geleidelijk is gegaan, kan iedereen met een beetje gezond verstand dat doen, want het antwoord is eenvoudig uit de bron af te lezen zonder enige voorkennis. Misschien gaf niet iedere kandidaat het juiste antwoord, maar dan zal dat meer met hun taalvaardigheid te maken hebben gehad. Vraag 18 was echt een misser, omdat twee bronnen op hun bruikbaarheid beoordeeld moesten worden voor de vraag wat de gevolgen waren van de industrialisatie van handgeweven stoffen in Lancashire. Maar beide bronnen gaan helemaal niet over die productie. Gelukkig waren er kandidaten die dat dan ook opschreven. Het wordt eentonig, maar ook vraag 24 was te maken zonder enige voorkennis.

Vraag 25 was ongelukkig, de leerlingen konden nogal wat punten krijgen als ze wisten wat betrouwbaar en representatief was, terwijl de examenmakers, zoals uit het correctievoorschrift blijkt, het zelf niet weten. Want volgens het correctievoorschrift is betrouwbaar controleerbaar en representatief informatief. Wij weten wel beter. Maar wat een gegoochel met begrippen die verder niets met de stofomschrijving hebben te maken.

En toen hadden in ieder geval mijn leerlingen het gehad, want op de laatste twee vragen werd nauwelijks gescoord, terwijl ze toch niet moeilijk waren. Ik denk dat het de tijdsdruk of de vermoeidheid was.

Dit examen was goed te maken; mijn leerlingen hebben zeker niet slecht gescoord. Er zaten goede vragen bij, maar ook een paar slordigheden. Wat me stoorde was dat er nog steeds vragen in het examen zitten die te maken zijn zonder speciale historische kennis. En dat zou in een examen niet mogen. Net als eenpuntsvragen.

VWO

Het vwo-examen eerste tijdvak van 2004 was zonder meer goed te maken. Geen ellenlange tekstbronnen, heldere afbeeldingen en absoluut niet overladen. Met de vijftwintig opdrachten waren veel leerlingen voor tijd klaar en zoiets stemt een docent toch gerust?

De correctieronde mocht er dit keer wezen. Levert de tweede fase sinds haar invoering zowel docent als leerling meer papierwerk op, dan was die ontwikkeling ook zichtbaar in de proeven van bekwaamheid die we dit jaar voor ons neus kregen. Meer dan ooit waren de vellen volgeschreven. Leerlingen hadden zich blauw gepend op allerlei antwoordmogelijkheden, gaven ongevraagd argumenten voor en tegen, verhandelingen over hoe ingewikkeld zaken in elkaar zitten en merkten op dat vragen multi-interpretabel kunnen zijn.

Voor dat laatste wijkt duidelijk af van 'vroeger', wat nooit langer dan een paar jaar geleden is. Dat bronnen interpretabel zijn weet iedereen, maar dat leerlingen neerschrijven dat de vraag op meerdere wijzen valt te interpreteren is echt nieuw. Natuurlijk was in het verleden een vraag wel eens onduidelijk, schortte het aan explicitering, maar leerlingen gaven niet aan dat je een opdracht vanuit verschillende hoeken kunt benaderen. Ze kozen gewoon een invalshoek en maakten de opdracht, vaak op hoop van zegen. Maar wat wil je ook met opdrachten waarin iets moet worden aangetoond aan de hand van een tabel, waaruit gegevens lijken te zijn gefilterd.

Het loon van een handwever in Bolton tussen 1797 en 1830. Over een periode van 33 jaar krijgt de leerling een aflopend bedrag in shillings voorgeschoteld en het interval tussen de vermelde jaren is ongelijk. Van 1797 gaat het naar 1800, vervolgens springt de tabel naar 1805, 1810, 1816 etcetera. Zonder de vraag te hebben gelezen rijzen al bedenkingen: wat maakt juist deze jaren de moeite van het vermelden waard? Wat gebeurde er toen?

Niet snel een antwoord paraat? Snel over naar de vraag. Een stelling:

Gebruik de bronnen 5, 6 en 7.

16p 10 □ Lees eerst de cursieve inleiding in het bronnenboekje bij de bronnen 5, 6 en 7 en voer daarna de opdrachten uit.

Stel: de hoofdredacteur van het Veronica Magazine wil voor het vijfenveertigjarig jubileum van Radio Veronica in 2005 een achtergrondartikel over de plaats van deze radio- en tv-omroep in de Nederlandse geschiedenis. Jij doet voor dit artikel een onderzoekje. Je hebt daarvoor drie krantenknipsels uit het Nieuwsblad van het Noorden en wat achtergrondinformatie (zie de cursieve inleiding bij de bronnen) verzameld.

Om je artikel een lijn te geven, kies je deze hypothese als uitgangspunt:

De geschiedenis van Veronica is representatief voor de emancipatie van jongeren, de ontzuiling van de media en de verandering in de houding van gezagsdragers tegenover vernieuwing in de jaren zestig en zeventig.

Met de drie bronnen en je kennis van deze periode ga je deze hypothese toetsen.

Neem voor de samenhang de cursieve kopjes over.

Je bent jong en je wilt wat

In de eerste plaats bekijk je de rol van Radio Veronica bij de emancipatie van jongeren.

A Beschrijf de rol die Radio Veronica daarin speelde. Doe dat door:

- eerst twee redenen te geven waarom Radio Veronica kiest voor jongeren als doelgroep;
- daarna een reden te noemen waarom veel jongeren niets zagen in de bestaande omroepen;
- ten slotte, eerst met bron 6, daarna met bron 7, duidelijk te maken wat Radio Veronica betekende voor de emancipatie van jongeren.

Piraten en politiek

In de tweede plaats bekijk je de rol van Radio Veronica bij de ontzuiling van de media.

B Bepaal de bijdrage van Radio Veronica hieraan. Doe dat door:

- eerst een verklaring te geven voor de opstelling van de VVD bij de val van het kabinet Marijnen (bron 6);
- daarna uit te leggen waarom KVP, ARP en PvdA tegen commerciële omroepen zijn;
- ten slotte duidelijk te maken in welk opzicht Radio Veronica invloed had op de ontzuiling van de omroep.

Van Noordzee naar Hilversum

In de derde plaats bekijk je de rol van de gezagsdragers in de jaren zestig en zeventig in de kwestie Veronica.

C Leg per bron (5, 6 en 7) uit, welke houding van de gezagsdragers tegenover vernieuwing je er uit afleidt.

Veronica als teken van de tijd

Je eindigt met een conclusie, waarin je nagaat in hoeverre je hypothese klopt.

D Begin met het noemen van de kenmerken van de politieke cultuur aan het begin van de jaren zestig en zeventig en de verschuiving die daarin optreedt. Beredeneer daarna, met behulp van je antwoorden bij A tot en met C, of je hypothese voor elk van de drie onderdelen ervan helemaal, gedeeltelijk of helemaal niet juist is.

Iemand wil de tabel gebruiken om te bewijzen dat handwevers in Groot-Brittannië het slachtoffer worden van de Industriële Revolutie. Leg met twee argumenten uit waarom dit een onjuist gebruik van de tabel is.

Met economisch inzicht is die vraag makkelijk op te lossen, dalende lonen betekenen niet noodzakelijkerwijs een teruggang in koopkracht. Nee, dan het antwoordvoorschrift. 'Een' handwever staat niet voor alle handwevers. Een grapje van de vragensteller zeker, een geintje tussendoor, want examens samenstellen is soms een beetje saai? Nee, absoluut niet. Examens maken is een bloedserieuze aangelegenheid. Het is tegenwoordig gewoon even prikken of je goed kunt lezen, ook bij het schone vak geschiedenis. Daar ga je met je historisch opgebouwde inzicht. Een beetje kennis van de lidwoorden en puriteinse toepassing van taalvaardigheden is meer dan genoeg. Die kunnen toepassen is

natuurlijk wel een belangrijke vaardigheid, maar niet echt een specifiek historische, wel?

Een stelopdracht over Veronica. De radiopiraat uit de jaren zestig en zeventig die uiteindelijk officieel mocht gaan, gekoppeld aan de emancipatiedrang van jongeren. Nu hebben jongeren volgens mij altijd een enorme emancipatiedrang. Je losmaken van thuis, een eigen identiteit ontwikkelen, maar gaat het niet wat ver om Veronica als exponent van deze algemeen menselijke ontwikkeling te zien? En nog wel typerend voor jongeren in de jaren zeventig? Als kind van die tijd, middelbare scholier en eind jaren zeventig student, koester ik wel een herinnering aan de kwestie Veronica, maar geen vurig en massaal strijden voor 'onze eigen' omroep.

Nu luidde de opdracht natuurlijk dat de leerling zich moest inbeelden dat hij/zij een onderzoeker was die deze

Inleiding bij bron 5, 6 en 7.

In 1960 begon Radio Veronica uit te zenden vanaf een schip op de Noordzee. De illegale zender werd in korte tijd zeer populair. In de Tweede Kamer werd over het toelaten van commerciële omroepen al langer gedebatteerd. In 1963 wees een meerderheid van KVP, ARP en PvdA een voorstel tot legalisering af, in 1965 kwam het kabinet Marijnen zelfs ten val over de omroepkwestie (bron 5). In Europees verband kwam een verdrag waarin hulp aan piratenzenders strafbaar werd. Als op 18 april 1973 de Kamer over ondertekening van dit verdrag debatteert, demonstreren honderdduizend jongeren in Den Haag voor behoud van 'hun' Veronica (bron 6). Het pas gestarte Hilversum 3 was als 'officiële' jongerenzender voor hen geen alternatief. Veronica verdween uit de ether, maar niet voor lang: op 2 september 1975 krijgt de Veronica Omroep Stichting van minister Van Doorn zendtijd als aspirant-omroep (bron 7). Het eerste legale Veronica-programma werd uitgezonden op Hilversum 3 begin 1976. Uiteindelijk blijft Veronica niet lang publieke omroep. In 1995 wordt zij opnieuw commercieel.

bron 5

Uit het Nieuwsblad van het Noorden van 27 februari 1965

Kabinet struikelt over ether-beleid

1 Het kabinet-Marijnen is het niet eens
2 geworden over het omroepvraagstuk en zal
3 vandaag zijn ontslag indienen bij de
4 Koningin. Na een lange, slopende
5 vergadering van de hele ministerraad
6 verklaarde minister-president Marijnen
7 gisteravond om tien uur: "De besprekingen
8 over de radio- en televisievraagstukken
9 hebben niet tot overeenstemming geleid.
10 Hare Majesteit zal mij in de loop van de
11 ochtend ontvangen". Over het verloop van
12 de besprekingen noch over de details van
13 het meningsverschil wilde mr. Marijnen iets
14 zeggen. Wellicht zal hij vandaag na afloop

15 van zijn bezoek aan de Koningin een
16 duidelijker verklaring afleggen.

Toekomst nog onduidelijk

17 Het is de vraag of ooit duidelijk zal worden
18 hoe de meningen binnen het kabinet
19 Marijnen over het ingewikkelde
20 omroepvraagstuk verdeeld waren. Gezien de
21 voorgeschiedenis en de vorige plannen die
22 minister Bot eind vorig jaar in het parlement
23 onthulde, mag men aannemen dat het vooral
24 de liberale bewindslieden zijn geweest die
25 zich tot het laatst toe verzet hebben tegen
26 het compromis dat minister Bot (Onderwijs)
27 de laatste week op tafel heeft gelegd.

bron 6

Uit het Nieuwsblad van het Noorden van 18 april 1972

Den Haag in de ban van tocht voor Veronica

1 De Haagse binnenstad is vandaag beheerst
2 door de demonstratie ten gunste van
3 Veronica. Tienduizenden, meest jongeren,
4 verzamelden zich vanmorgen op het
5 bekende Haagse Malieveld voor de
6 demonstratieve optocht naar het Binnenhof.
7 Hier overhandigde een aantal artiesten een
8 petitie aan dr. Anne Vondeling, voorzitter
9 van de Tweede Kamer met de woorden
10 "Veronica moet blijven".
11 Zoals bekend valt de demonstratie samen
12 met de hoorzitting over de piratenwetjes die
13 vandaag in de grote vergaderzaal van de
14 Tweede Kamer wordt gehouden.

15 Uit alle delen van het land kwamen
16 honderden bussen en extra treinen naar Den
17 Haag om de demonstranten aan te voeren.
18 De Haagse politie, die zo'n 250 man had
19 ingezet, behoeft nergens op te treden.
20 Namens de NOS verklaarde mr. W.J.A.
21 Wagenaars dat twee soorten
22 omroepbestellen, één met winst en één
23 zonder winst, niet te gedogen zijn. Hij
24 achtte het onvoorstelbaar dat er Kamerleden
25 zijn die zich vóór etherpiraterij kunnen
26 uitspreken.

bron 7

Uit het Nieuwsblad van het Noorden van 3 september 1975

Veronica krijgt zendtijd; drie uur radio, één uur televisie

1 De uit het zendschip Veronica ontstane
2 Veronica Omroep Organisatie (VOO) is
3 door CRM-minister mr. H.W. van Doorn
4 erkend als aspirant-omroep en krijgt
5 zendtijd.

Reacties

6 De verschillende omroepverenigingen
7 hebben totaal verschillend gereageerd op het
8 nieuws. De VARA was 'totaal verrast' en

9 zag vrijwel onoplosbare problemen voor de
10 radio. Commentaren van gelijke strekking
11 waren te horen bij de NCRV en EO, terwijl
12 de VPRO "deze bijdrage tot de beroemde
13 pluriformiteit" helemaal niet zag zitten.

Positief

14 Aanmerkelijk positiever waren de reacties
15 van KRO, Tros en Avro.

stelling ging toetsen. En met een duidelijke sturing langs bronnen wordt zo'n opstel nogal licht goed gemaakt, maar er blijft bij mij fundamenteel bezwaar tegen. Geef je met deze vrij prikkelende en gewaagde stelling geen aanzet tot het creëren van een vals historisch beeld?

Cohort 2004 kreeg een vriendelijk examen. Zwakke leerlingen die zich degelijk hadden voorbereid, hoefden

zich enkele zorg te maken, want hun moeite loonde.

Maar was het een echt vwo-examen? Niet helemaal. Met een zes punten opdracht, die een tweede klas leerling met kennis van de industriële revolutie ook kan maken, benadeel je goede leerlingen die het voor de hand liggende niet opschrijven en er iets achter zoeken. Ze verloren bij een zo royale beloning toch bijna zeven procent van de score.

De deelnemende docenten

- Will Frantzen, RSG Magister Alvinus, Sneek.
- Johan Stellingwerf, Nuborgh, locatie LFC, Elburg.
- Wilbert Landman, Liemers College, Zevenaar.
- Marten Douma, InHolland, Amsterdam.
- Jan van Kerkhof, Mollerlyceum, Bergen op Zoom.
- Hugo Luijten, Luzac College en Sg. St. Ursula, Horn.
- Cees Bol, Kalsbeek College, Woerden.
- Arend Schulp, Zaanlands Lyceum, Zaandam.
- José de Boer, Gymnasium Ceeleum, Zwolle.
- Marion Vlamincx, Albeda College, Rotterdam.
- Patrick Hollander, csg Comenius, Leeuwarden.
- Erlend Bode, Teylingen College, Noordwijkerhout.
- Reinard Maarleveld, Luzac College Rotterdam en School voor Jong Talent, Den Haag.

Examenchat geslaagd!

Histocasa, een geschiedeniswebsite voor vakhistorici, historisch geïnteresseerden en het voortgezet onderwijs, organiseerde kort voor het examen geschiedenis een examenchat. Leerlingen konden via Internet vragen stellen aan docenten geschiedenis over de examenstof. Reinard Maarleveld doet verslag.

De droom gaat als volgt. U bent iets te vroeg op school. De leerlingen staan te dringen om het geschiedenislokaal binnen te mogen gaan. U hebt de boeken nog niet op tafel gelegd of daar worden de eerste vragen over de te leren stof al afgevuurd. U beantwoordt de vragen één voor één. De leerlingen wachten rustig op hun beurt. U begrijpt uit de vragen dat de meeste leerlingen het goed hebben geleerd, maar hier en daar de plank nog misslaan. Ze zijn onzeker en hebben vooral behoefte aan ondersteuning. Met korte, heldere antwoorden stelt u ze gerust. Na de les wordt u enthousiast bedankt voor uw hulp.

Deze droom werd werkelijkheid voor dertien geschiedenisdocenten die meededen aan het MSNsupport-experiment van Histocasa. Leerlingen konden enkele dagen voor het eindexamen geschiedenis via MSN vragen stellen over de onderwerpen voor havo, vwo en vmbo. MSN is een chatprogramma van Microsoft. Dat betekent dat de computergebruiker, met behulp van MSN en een internetverbinding, direct met andere mensen kan communiceren. MSN-en is enorm populair onder de jeugd. Veel leerlingen kennen het medium niet alleen goed maar maken er zelfs graag gebruik van. Technische uitleg of ondersteuning is dan ook niet nodig. In tegendeel, het bleek dat leerlingen zich verbaasden over het feit dat docenten (die ouwe knarren) blijkbaar ook wisten hoe een en ander werkte.

De organisatie van de MSN-sessies en de communicatie tussen de docenten verliep via internet. Na twee aankondigingen in de community geschiedenis meldden dertien docenten zich aan. Er werd afgesproken de sessies te verdelen over de twee avonden voorafgaand aan het eindexamen. Op zondag 23 mei en maandag 24 mei van 19.00 tot 21.00 uur zouden 'de lijnen openstaan'. Het nieuws over de mogelijkheid voor examenleerlingen om vragen te stellen werd elektronisch verspreid via de perslijst van Histocasa. Daarbij werden natuurlijk de verschillende examensites niet vergeten. Op Histocasa werd een examenforum ingericht waar docenten en leerlingen alvast vragen en opmerkingen konden plaatsen. Ook het radioprogramma over geschiedenis van de VPRO, OVT, besteedde aandacht aan het initiatief. Dat veel leerlingen al op de hoogte bleken van de mogelijkheid elektronisch vragen te stellen bleek in de dagen voorafgaand aan de MSN-sessies. Tijdens het uitproberen en oefenen werden de docenten al regelmatig onderbroken door leerlingen die zich verdiept hadden in zaken als consensus en polarisatie en 'the lords of the land and the lords of the loom'.

Uiteindelijk liep het storm! In de twee avonden kregen twaalf docenten (een collega moest helaas wegens

materiaalpech afhaken) vragen van zo'n zeshonderd leerlingen. Na een korte evaluatie-sessie kwamen we tot de volgende conclusies.

1 – Enthousiaste reacties van leerlingen en docenten

Leerlingen reageerden heel positief, communiceerden bijzonder beleefd en voelden zich zeer gesteund. Er werden vrijwel geen vervelende opmerkingen gemaakt. Binnen MSN is er de mogelijkheid om gebruikers te blokkeren. Boodschappen van deze gebruikers worden dan niet meer doorgestuurd. Dat middel is slechts enkele malen toegepast. Sommige leerlingen informeerden beleefd of ze al aan de beurt waren of hoelang de wachttijd was. Bijna altijd werd afgesloten met een bedankje.

2 – Het niveau van de vragen was niet hoog

Heel veel vragen hadden betrekking op begrippen en feiten die in elke examengids duidelijk worden omschreven. Veel leerlingen wilden natuurlijk weten of je 'alle jaartallen' moest weten. Mogelijk dat veel leerlingen onzeker waren en alleen maar wilden testen of ze echt op het goede spoor zaten. Vragenstellers gingen ook niet vaak door op gegeven antwoorden. Maar een enkeling ging de discussie aan met een docent.

3 – Vooral havo-leerlingen lieten van zich horen

Voor deze indruk (we hebben het niet precies geteld) heb ik geen verklaring. Mogelijk dat vwo-leerlingen zich minder onzeker voelden en dus minder vragen hadden. Maar dat verklaart nog niet waarom er naar verhouding weinig vmbo-ers deelnamen.

4 – Internet werkt!

De afgelopen jaren heb ik heel wat plannen en toekomstscenarios voor het voortgezet onderwijs zien passeren. Als enthousiast computergebruiker en historicus heb ik ook aan veel grotere en kleinere projecten op het gebied van internet en geschiedenis meegewerkt. Veel van deze projecten liepen minder goed door technische en organisatorische complicaties. Bij dit project hadden we in twee weken dertien docenten bij elkaar die zeshonderd leerlingen hielpen bij het eindexamen. Het lijkt erop dat we eindelijk zover zijn dat de techniek werkt (snelheid, betrouwbaarheid, bedieningsgemak) en dat de gebruikers (in dit geval leerlingen en docenten) voldoende kennis hebben om het medium direct in te zetten in de lespraktijk.

Hoe nu verder?

Histocasa onderzoekt de mogelijkheid om deze vorm van ondersteuning op de website een permanent karakter te geven. Daarbij zou ook gebruik kunnen worden gemaakt van andere chatprogramma's (eventueel in combinatie met een elektronische leeromgeving) en van aanvullende digitale informatiebronnen (mobiele telefoon, audio, video). U hoort nog van ons!

Reinard Maarleveld
reinard.maarleveld@histocasa.nl
www.histocasa.nl

Historische sites voor de jeugd

Zijn er behalve een heleboel prachtige historische jeugdboeken ook historische sites voor de jeugd, bij voorkeur in het Nederlands? Niet zoveel, maar toch wel enkele.

<http://www.geschiedenisvoorkinderen.nl/eeuw/index.htm>

en

<http://www.geschiedenisvoorkinderen.nl/> zijn twee sites van de gewezen basisschoolleraar Ricardo Driedijk. Het publiek waarop Driedijk zich richt, zit op de basisschool, maar zeker voor de brugklassen zijn z'n sites ook interessant. De eerste site houdt zich bezig met aspecten van de twintigste eeuw: er is een overzicht van uitvindingen uit de twintigste eeuw en er worden een aantal belangrijke zaken behandeld met (nogal veel) tekst en plaatjes, vragen en opdrachten. De Wereldoorlogen, de Koude Oorlog, de Russische revolutie e.a.

De tweede site is gewijd aan de Egyptenaren, Grieken en Romeinen en bevat ook wat Middel-eeuwen; brugklasstof kortom.

Sympathiek werk, maar je moet wel enigszins oppassen, de auteur is geen professioneel historicus en dat merk je af en toe.

Heel bekend, ook bij uw leerlingen, is

<http://www.studybuddy.nl/nederlands/start.htm>

Er is veel leuks op te vinden; behoorlijk uitvoerige tijdbalken bijvoorbeeld, allerlei historische kaarten en een rubriek met historische weetjes en quizzes (tegen geringe vergoeding). Als kind vond ik dat soort dingen prachtig (al is het natuurlijk didactisch geheel onverantwoord) en het zou me niet verbazen als er nog altijd veel kinderen zijn die het verzamelen van weetjes leuk vinden.

Leuk dus, maar een beetje rommelig; er is wel een tijdlijn over Duitsland en Italië, maar niet over Engeland en over hoe de kaart van Europa er tussen 1346 en 1881 heeft uitgezien kom je ook niet te weten.

Wel professioneel is het werk van de Amsterdamse vakdidacticus Marc Kropman. Al eerder heb ik gewezen op de verzameling vertaalde bronnenfragmenten van zijn hand

<http://www.onsverleden.net/>

Voor de bekende website geschiedenis.net van Reinard Maarleveld, ontwierp Kropman wat materiaal voor de onderbouw. Erg aardig is <http://www.geschiedenis.net/onderbouw/klasi/egypte/mummies/hisprac.htm> over mummificeren, waarbij de leerlingen tenslotte zelf een mummie gaan maken (weliswaar van een kip, maar goed!) en een bijpassende ode schrijven.

<http://www.bbc.co.uk/history/forkids/> en

http://www.bbc.co.uk/schools/11_16/history.shtml

Voor de zoveelste keer, de angelsaksische wereld heeft een enorm veel groter 'internetpotentieel' en de mooiste dingen vind je dan ook hier. De BBC kan uiteraard opereren op een technisch niveau dat voor amateur-websitebouwers eenvoudig niet haalbaar is. Soms leidt dat wel tot merkwaaardige dingen: wat te denken van het 'trench warfare game' *'Experience the danger of a First World War Battle. Can you win the day, or will you be responsible for thousands of deaths?'*

Maar erg veel is prachtig, goed vormgegeven, inhoudelijk verantwoord, didactisch doordacht. Gelukkig hebben we nu in het grootschalige project *Het geheugen van Nederland* een aantal kwalitatief vergelijkbare producten.

We hebben gezocht of er een site is waarop de historische jeugdboeken van, pak weg, de laatste honderd jaar – oude voorzover opnieuw uitgegeven –, liefst geordend op tijdvak en in het Nederlands, te vinden zijn. Dat is niet gelukt. Geen mooie site dus van de KB op dit terrein of van de landelijke bibliotheken.

Wel zijn er sites met een deel van het aanbod: de voorzitter van de Schrijvers van de Ronde Tafel heeft op zijn website het totale aanbod van de leden vermeld

www.arendvandam.nl

Wat voor historische strips te raadplegen is vind je bij het artikel van Ton van der Geugten op blz. 13.

<http://home.wanadoo.nl/richard.thiel/roohisto.htm>

geeft een overzicht van historische jeugdliteratuur voor kinderen van 10 tot 14 jaar. De lijst is samengesteld door studenten van de Pabo Hogeschool Domstad in Utrecht. Het gaat vooral om boeken van na 1960.

<http://users.telenet.be/michel.vanhalme>

is ook zo'n vindplaats, maar dan van een Belg.

Verder is er sinds kort overal in Nederland de mogelijkheid om boeken te zoeken in de plaatse-lijke catalogus en te reserveren. Met wat doorklikken kom je terecht in je eigen bibliotheek.

www.bibliotheek.nl

Tenslotte, over jeugd en geschiedenis gesproken, maak uw leerlingen in elk geval attent op de site van de Nederlandse Jeugdbond voor Geschiedenis <http://www.njbg.nl/>

Cees Bol

Mijn favoriete jeugdboek

BIGGLES

'Voor jongens van 12 tot 16'

Tussen mijn jeugdboeken op zolder kan ik nog maar vier deeltjes terugvinden van mijn oude verzameling Biggles-boeken uit de Prisma-juniorens-reeks. Ik moet er veel meer dan vier van verslonden hebben. Welke jongen van rond de twaalf kon begin jaren zestig niet wegdromen bij de avonturen van majoor James Bigglesworth en diens strijdmakkers in de Royal Air Force? Op regenachtige woensdagmiddagen lagen wij broekenmannetjes urenlang met Biggles op de canapé. De pocketboekjes gingen van hand tot hand.

De auteur, W.E. Johns, was zelf een oud-vliegenier. In de Eerste Wereldoorlog nam hij deel aan luchtgevechten. De ervaringsdeskundige had de stuurknuppel verruild voor de pen en leidde ons zo binnen in de wereld

van de krijgsvliegerij. Biggles en zijn kameraden (Ginger, Algy en Sandy) zijn de *good guys*, die de *bad guys* (onder wie de beruchte Von Stalhein) in alle delen van de wereld lik op stuk geven.

Al lezende werd je vertrouwd met de bediening van de 'kisten' van de Royal Air Force, waarmee de helden zich vliegenvlug verplaatsten, en met alle exotische decors voor de avonturen, volkomen onbekende gebieden: de jungle van Brits-Honduras, Kaap Hoorn, onbekende Stille-Zuidzee-eilanden, of de een woestijnoase in Egypte waar nog een oude Perzische stam leefde.

Niet alleen de Tweede Wereldoorlog vormt het decor. Even gemakkelijk als tegen de Duitsers trekt Biggles ten strijde tegen goudpiraten, slavendrijvers en juwelendieven.

Nu ik veertig jaar later de beduimelde exemplaren nog eens doorblader

om sommige passages te herlezen, treft het me hoe weinig er van al die uren lectuur in mijn geheugen is blijven haken: vrijwel niets. Licht dat nu aan Biggles, of licht dat aan mij?

Jan van Oudheusden

Alleen op de wereld

Hector Malot

WERELDBEROEVIDE JEUGDBOEKEN

Ik heb geen ziekelijke natuur. En er is maar één reden om dat quasi te betreuren. Als kleine jongen had ik één dik boek: *Alleen op de wereld*, die prachtige Bildungsroman van Hector Malot. Dat las ik dan als ik het bed moest houden, met rode wangen van koorts en Rémiaans verlangen. Het boek verscheen in 1878, niet lang na de verloren

oorlog met Duitsland. Frankrijk was toen nog echt de verkavelde boerenrepubliek die de ANWB-vakantie-gidstoerist zo graag ziet. Rémi trok aan de hand van de wijze oude muzikant Vitalis, met het aapje Joli-Coeur en de hond Capi, door dat veelkleurige land zonder Fransen. Nergens naar toe, maar op weg naar zelfredzaamheid en een volwassen kijk op de wereld.

Strikt genomen is *Alleen op de wereld* geen historische roman. Ik zag het als een boek over vroeger. Veel later pas ben ik het als historisch document gaan herkennen. Malot had van zijn uitgever de opdracht gekregen een opvoedkundig boek te schrijven dat de eenheid en saamhorigheid van de Franse natie en het Franse land tot uitdrukking zou brengen. Commercieel een verstandige keuze van die uitgever, want dat genre boeken deed het

destijds uitstekend. Frankrijk ontworstelde zich maar moeizaam aan het trauma van de verloren oorlog. Het politieke klimaat was instabiel. De bevolkingsaanwas stagneerde. Het boerenland stond onder druk. De Derde Republiek was er veel aan gelegen om haar departementen, regio's en lokale gemeenschappen te hoeden als een rijke kudde; ze investeerde in onderwijs en volksoopvoeding en kruiste zodoende de herdersstaf geregeld met die van de bisschoppen. Boeren moesten Fransman worden. Dat décor van breuklijnen tussen stad en platteland, kerk en staat, landbouw en industrie, conservatisme en radicalisme maakt *Alleen op de wereld* bij uitstek een historische roman.

Ondanks Malot, want hij heeft zich weinig van zijn uitgever aangetrokken. Zijn boek is simpelweg deel geworden van die beruchte periode in de Franse geschiedenis. Tot ver in de twintigste eeuw is het ook onderwerp van (klerikale) kritiek geweest. Maar *Alleen op de wereld* verleidt de lezer niet tot moeilijke historische analyses. En gezien de omstandigheden is dat eigenlijk best knap! Malots meesterwerk is een romantisch-realistische vertelling die al generaties standhoudt en ontroert.

Begin 2000 verscheen het boek in een nieuwe, prachtige Nederlandse vertaling. Die steek ik deze zomer bij me: de Normandische griep komt altijd onverwacht en dan wil ik kunnen snotteren bij het weerzien van Rémi en Mère Barbarin in de geur van ongerezen pannenkoeken.

Hans Moors

Boeken

ZOJUIST VERSCHENEN

Een stad uit het niets is het eerste deel van een rijk geïllustreerde nieuwe geschiedenis van Amsterdam die bij voltooiing uit vier delen zal bestaan. Onder de Hollandse steden is de hoofdstad een relatief jonge stad: pas aan het einde van de dertiende eeuw begon zich uit de nederzetting bij de dam in de Amstel een stad te vormen. Maar in de daaropvolgende twee eeuwen ging het snel: tegen het midden van de vijftiende eeuw was Amsterdam al een van de belangrijkste handelssteden in Holland geworden. En toen moest haar mooiste tijd nog komen. *Een stad uit het niets. Geschiedenis van Amsterdam tot 1578*, Marijke Carasso-Kok (red), SUN, € 49,50.

China's 120 miljoen boerenmigranten zijn het fundament van de Volksrepubliek, maar ze blijven tweederangs burgers in hun eigen land. Ze vormen de spierkracht van China's vooruitgang, maar ze zijn de communistische leiders een doorn in het oog. Floris-Jan van Luyn beschrijft in *Een stad van boeren. De grote trek in China* de grootste volksverhuizing uit de menselijke geschiedenis. Prometheus, € 21,95.

In 1596 vertrokken Willem Barents en Jacob van Heemskerk, zoals bekend, voor een reis 'om de noord'. Zij strandden op Nova Zembla en overwinterden daar in het zelfgemaakte 'Behouden Huys'. Hoewel het grootste deel van de bemanning de reis overleefde, ging het schip in het ijs verloren. Met behulp van afbeeldingen, bestekken en wrakvondsten hebben Cor Emke en Ab Hoving geprobeerd het jacht van Willem Barents te reconstrueren. *Het schip van Willem Barents. Een hypothetische reconstructie van een laat-zestiende-eeuws jacht*. Bij het boek zitten bouwtekeningen op papier en op een cd-rom. Verloren, € 47,-.

Vragen over het dagelijkse leven in de vroeg moderne tijd als: hoeveel mensen sliepen in een bed, hoe gedroegen mensen zich aan tafel, hoeveel kamers hadden hun huizen en hoe hielden ze zich warm en wat aten ze, probeert Rafaell Sarti te beantwoorden in *Thuis in Europa*.

Wonen, eten, kleden in Europa van 1500-1800. Ad Donker, € 24,95.

De Derde Slag om Ieper was een van de gruwelijkste veldslagen uit de Eerste Wereldoorlog. Uiteindelijk ging de slag om de smalle richel waarop het dorpje Passendale was gelegen. Bij deze slag, waar bijna twee miljoen man bij betrokken waren, vielen meer dan een half miljoen slachtoffers, door vijandelijk of eigen vuur, óf door verdrinking in de Vlaamse modder. Bij haar beschrijving van deze hel maakte Lyn MacDonald gebruik van de verhalen van de betrokkenen zelf; hun getuigenissen gaan over desillusie, angst en wanhoop, maar ook over moed,

kameraadschap en humor. *Passendale 1917*, Ambo/Anthos, € 22, 95.

Van D. van der Horst, *Geschiedenis van Engeland*, waarin de Engelse geschiedenis in zijn Europese context beschreven wordt. Englands verleden laat niet alleen maar insulaire afzondering zien van Europa, want het is eeuwenlang met Frankrijk vervlochten geweest, het onderhoudt al lang een innige relatie met de Lage Landen en is nooit weggeweest uit de Europese geschiedenis. Kortom, Engeland en Europa is een verhaal van verbondenheid en distantie. *De Arbeiderspers*, € 24,95.

Peter Godman portretteert de besluiteloze paus Pius XI en zijn minister van Buitenlandse Zaken, de latere paus Pius XII. Waarom werden twee in 1935 en 1936 opgestelde veroordelingen van het nazisme nooit gepubliceerd? *Het Vaticaan en Hitler. De Geheime archieven*. Het Spectrum, € 15,95.

En ten slotte verscheen van Carl Denig, *Van aak tot zwikker. Gids van historische beroepen*. Een alfabetische verzameling van meestal niet meer bestaande woorden voor werkzaamheden die niemand meer kent. Een heel handig boek voor wie met bronnen gaat werken. De informatie is ruimer dan puur het beroep en de vele illustraties laten het werk zien. SUN, € 14,95.

Hans Pols

TOEN ... IN DE TIJD VAN

Els Launspach, *Verboden vriendschap*; Henk van Kerkwijk, *Het rampjaar*; Frank Herzen, *Opstand in de stad*; Ton van Reen, *Weg uit de fabriek*; Joyce Pool, *Het witte muizenplan*. Uitgeverij Zwijsen: Tilburg 2004) circa 75 blz., € 9,50

Vijf nieuwe boekjes van uitgeverij Zwijsen in de reeks 'Toen ... in de tijd van' voor de hogere groepen van het basisonderwijs, leerlingen vanaf negen jaar die passen langs de meetlat met leeservaring E en minimaal niveau 7.

Een verboden vriendschap tussen twee meisjes aan het einde van de negentiende eeuw. Jo is de dochter van een naaister en Tinie komt uit een gegoede familie. Samen spelen de meisjes op zolder van de royale dokterswoning in een grachtenpand in Amsterdam. Op de achtergrond de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid (1898) waar aan Jo's zus Sani een bijdrage levert. Op een dag mag hoofdpersoon Jo niet meer met haar vriendinnetje spelen, de kloof tussen de arbeidende en gegoede klasse wordt te groot. De meisjes groeien op en dat zal tot een onafwendbare scheiding van de geesten leiden. Wil moeder haar werk als naaister van nette burgerdames houden dan kan ze maar beter ingrijpen en dochterlief wijzen op haar nederige afkomst.

Wie een hoog meisjesdrama verwacht, komt bedrogen uit in *Verboden vriendschap*. Het beëindigen van de vriendschap verloopt zonder een traan. Jo schikt zich in een voor haar onverklaarbare werkelijkheid, want het leven gaat door. Ze gaat voor het eerst van haar leven met de trein mee, ziet de zee en bezoekt in gezelschap van zus Sani en

een paar andere strijd bare meisjes van de bond voor naai- sters de tentoonstelling in Den Haag. Daar ontpopt zus lief zich tot een ware voorvechtster van vrouwenrechten. In de hofstad ontmoet Jo de nette burgerlijke feministe Cecile Goedkoop de Jong-van Beek en Donck, die weliswaar vriendelijk informeert naar haar achtergrond, maar toch tamelijk uit de hoogte neer ziet op de activiteiten van al die arbeidersvrouwen. Terug in Amsterdam is de hoofdpersoon doordrongen van het feit dat je als vrouw en arbeidster moet staken om recht te halen.

Het is oorlog en de Franse en Duitse legers marcheren Nederland binnen. Het rampjaar (1672) opent met de mededeling dat de gebroeders De Witt door een woedende menigte uiteen zijn gescheurd. Ene meneer Spinoza wil daar tegen protesteren en kan ternauwernood van deze onzinnige protestdaad worden weerhouden. Gelukkig maar, want de geschiedenis heeft voor de grote filosoof iets anders in petto.

Spinoza reist in opdracht van de prins van Oranje af naar het bezette Utrecht, waar de Prince de Condé hem verwacht. Weesjongen Melchior begeleidt hem door de bezette waterlinie, ziet hoe soldaten moorden en doet onder- weg een vriendinnetje op dat van een zekere verkrachting door plunderende huursoldaten wordt gered. De reis naar, en het verblijf in het door vijandelijke troepen bezette Utrecht blijkt een deceptie voor Spinoza en zijn metgezel. De Franse generaal arriveert niet. Een complot met een brief wordt verijdeld en de hoofdpersonen keren een paar illusies armer, maar behouden terug naar huis.

In *Opstand in de stad* wordt Kaat Mossel opgesloten in de gevangenis, omdat ze verantwoordelijk zou zijn voor de bloedige opstand van Oranjegezinden tegen patriotten in het Rotterdam van 1784. Volkswuede versus vrijkorpsen, met liedjes en versjes over Keeshonden en de blinde verering voor het huis van Oranje.

Harm en Clasyen wonen in de Zwanensteeg en beleven vanuit deze achterbuurt de volksoptocht. Als getuigen verdedigen ze Kaat Mossel en iedereen die de volkswrouw in een kwaad daglicht stelt, kan rekenen op hun wraak.

Maaïke, uit *Weg uit de fabriek*, woont met vier gezinnen in een veel te klein huis in een arme wijk van Maastricht. Het is een en al kommer en kwel. De tienjarige hoofdpersoon beult zich af in de aardewerkfabriek van de familie Regout zonder positieve toekomstverwachtingen. Als de cholera uitbreekt, berooft die haar van burens, vriendinnen en een zus.

Maar dan schijnt onverwachts een lichtpuntje aan de miserabele horizon in de vorm van een brief van broer Lewie, die matroos was op de grote vaart, maar voet aan wal heeft gevonden in New York. In de Verenigde Staten verdienen arbeiders niet alleen veel meer dan in Nederland, maar je telt daar als persoon ook echt mee. Daar heerst de ware vrijheid en als je de handen uit de mouwen weet te steken dan ben je in de nieuwe wereld goed af. Maaikes familie pakt de boot en laat een leven, dat gedictieerd wordt door patroons in de fabriek, achter zich.

In *Het witte – muizenplan* ontmoet Jonas de twee jaar oudere Floor, de dochter van een echte provo. Al woont Jonas nog maar pas in de hoofdstad, toch is hij het prototype van Amsterdams lieverdje. Een kwajongen die zomaar een muis loslaat in een kaasstal op de markt. Door deze kwajongensstreek komt Jonas in het provomilieus terecht. In die kringen protesteren ze tegen de burgerlijke cultuur. Floor beschikt over een vader met een woeste baard, die voortdurend onlogische en malle vragen stelt met het doel je bewust te maken en aan het denken te zetten.

De provo's bedenken acties. Het gerucht dat honderden witte muizen zullen worden losgelaten op de Dam moet de feestelijkheden rond de trouwerij van Beatrix en Claus ontwrichten. Zoals te verwachten valt in de superburgerlijke cultuur neemt de politie de geruchtenmachine dodelijk serieus en vallen strijve agenten hoofdpersoon Jonas en zijn muis Moos lastig. Uiteindelijk blijkt de hele witte muizenrel een storm in een glas water en trouwt de prinses met haar prins.

STUDIEBOEK

Geschiedenis van de wereld in tweehonderd bladzijden (vertaald uit het Engels, € 17,99.

Ik ben Max en ik ben elf jaar. Ik zit op basisschool De Werf en ga volgend jaar naar het voortgezet onderwijs. Mijn hobby's zijn voetballen, snowboarden, tennis en gitaar. Ik heb *Geschiedenis van de wereld in tweehonderd bladzijden* gelezen. Het is een geschiedenisboek voor iedereen vanaf negen.

Het was een heel interessant boek. Het ging over de prehistorie tot de moderne tijd. Ik vind het fijn dat als ik nu wereldproblemen te horen krijg op het journaal of de krant dat ik er de achtergrond van weet. Ik vond het wel jammer dat de schrijver van het boek veel moeilijke woorden gebruikte, dus als ze de volgende keer een boek voor deze leeftijd schrijft dan moet ze wat makkelijker woorden gebruiken. Wat ik wel fijn vond is dat makkelijk in het boek te stappen was. Bijvoorbeeld je zocht een hoofdstuk op dat je wilde lezen. Dat was heel gemakkelijk te vinden, want het was allemaal op volgorde van de tijd.

Ik vind dat het niet voor mijn leeftijd geschreven is, maar ik vond het wel een heel interessant boek en ik raad alle kinderen die graag wat meer van geschiedenis willen weten aan om dit boek te lezen.

Max

Elk Zwijzenboek telt ongeveer 75 bladzijden en is gebaseerd op een historische gebeurtenis. Meer lijn is in deze tweede historische reeks niet te ontdekken. De auteurs benaderen hun onderwerp niet alleen op een verschillende manier, maar de uitgeverij lijkt ook geen heldere richtlijnen te hebben verstrekt. Iedere auteur heeft duidelijk geworsteld met het historiseren van zijn verhaal. Gebruik je moderne namen als Floor en Jonas of heten de hoofdpersonen Melchior en Kaat? Hoe benadruk je historische echtheid? Door een schets van een historisch decor of schildert je een klaar tijdsbeeld? Gebruik je nadrukkelijk middel-Nederlandse woorden, die irritant met een sterretje onderaan de bladzijde worden verklaard of is het hele verhaal gewoon in modern Nederlands, zodat de tekst een stuk vlotter loopt? En dient een illustratie slechts het verhaal en voegt de tekenaar een paar aardige details toe die bij een tijdsbeeld passen of moet de tekening historisch juist zijn?

Het stramien van de tijdvakken van De Rooy lijkt misplaatst. De picto's van het kroontje, de guillotine, de fabriek, de tank en de raket staan weliswaar netjes voorop het dikke kaft, maar tonen ook genadeloos hun manco. *Verboden vriendschap* is geplaatst in het tijdvak van de wereldoorlogen (1900–1950), maar speelt zich af tijdens de Nationale tentoonstelling voor vrouwenarbeid in 1898.

Misschien moet je als lezer tien jaar zijn om de verhalen van deze nieuwe Zwijzenreeks te waarderen. De combinatie van historisch decor, waar gebeurde feiten en fictie levert nergens een spannend verhaal op dat de lezer meesleept. Misschien zijn de onderwerpen te gezocht of zijn de boekjes te snel geschreven?

De auteurs verantwoordt hun verhalen in een slotwoord. Is het waar gebeurd? Hebben de hoofdpersonen bestaan? Wat is waarheid en wat verbeelding? Jammer genoeg voor de lezer komt het nergens tot een echte integratie van verhaal en geschiedenis. Misschien is het verstandiger om leerlingen een aansprekend ouderwets gruwelijk verhaal voor te schotelen in plaats van een semi-ooggetuigenverslag over hoe het grauw de gebroeders De Witt genadeloos verscheurde. Dat is tenminste echt spannend.

Maria van Haperen

DE GROTE OORLOG

J.H.J. Andriessen, *De Eerste Wereldoorlog in foto's* (Rebo Productions: Lisse 2002), 600 blz., prijs € 19,75.

Ruim achthonderd foto's uit het archief van het Imperial War Museum gebruikte Andriessen om de oorzaken, het verloop en de afloop van de Eerste Wereldoorlog te verbeelden. Die foto's maken nu, ongeveer een eeuw later, nog steeds veel indruk. De gekroonde hoofden van Europese koningen en keizers, de enthousiaste vrijwilligers op weg naar hun 'korte, vrolijke oorlog' en als hoofdmoot de foto's van de vele slagvelden. Alle aspecten van de oorlog komen in beeld: voorbereidingen, groepsportretten van optimistische soldaten, de effecten van beschietingen en stormlopen met eindeloos veel gewonden en doden. Zelfs als de lezer bekend is met de materie, en als gevolg van de

moderne media een zekere ongevoeligheid heeft opgebouwd ten aanzien van gruwelijke beelden, zelfs dan blijft dit omvangrijke fotoverslag een benauwend en verbijsterend effect houden.

Daarnaast is *De Eerste Wereldoorlog in foto's* meer dan een fotoboek, omdat Andriessen ook het complete verhaal beschrijft. De Europese voorgeschiedenis, de crisis van 1914, de verschillende oorlogsplannen, grote veldslagen, de strijd op zee, de rol van de VS en de afloop, alles komt aan bod. In het verhaal klinkt zijn overtuiging duidelijk door dat vooral door toedoen van Britse historici Duitsland ten onrechte alleen verantwoordelijk werd gehouden voor het uitbreken van de oorlog.

Door de overvloed aan foto's ontstaat er soms een storend samengaan van tekst en afbeeldingen. Als in de tekst de Frans-Britse aanvalplannen tegen Duitsland worden besproken staan er foto's van Turkse gezagsdragers afgedrukt, of als de gevechten om Antwerpen beschreven worden en er foto's bij staan van Duitse

troepen die Lille binnenmarcheren. Er zijn meer van dit soort voorbeelden: twee foto's over de onafhankelijkheidsbeweging in Vlaanderen na de oorlog en tien van de 'rode baron' von Richthofen worden nergens in de tekst toegelicht of ondersteund. Een ervaren lezer zal deze uitbreiding waarschijnlijk kunnen plaatsen, maar of dat geldt voor de gemiddelde bovenbouwleerling?

De op de omslag beloofde nieuwe feiten en inzichten heb ik gemist, maar desondanks voldoet de tekst als algemene inleiding op de Eerste Wereldoorlog. De echte kracht van het boek zit in het beeld van dat opgeroepen wordt door de indrukwekkende collectie foto's.

Huub Oates

OPEN DOMEIN

Ger Verrips, *Denkbeelden uit een dubbel-leven. Biografie van Karel van het Reve* (De Arbeiderspers: Amsterdam, Antwerpen 2004), 472 blz., € 32,-.

Waarom zou iemand een biografie gaan schrijven? Bijvoorbeeld omdat de biograaf zo geboeid was door de persoonlijke eigenschappen van de hoofdpersoon en degenen waar deze mee te maken had, omdat die ergens zo representatief voor is, omdat de intellectuele, artistieke of materiële nalatenschap zo belangwekkend is en een biografie die meer toegankelijk kan maken.

En waarom lees je er een? Om hetzelfde soort redenen natuurlijk, maar ook omdat de biograaf er zo'n verhelderend relaas van wist te maken.

De biografie is geen eenvoudig genre. Een biograaf kan makkelijk te veel vertellen en wijldopig worden, is soms te

betrokken, soms juist te afstandelijk in wat de lezer krijgt voorgezet. In die zin is elke biografie een waagstuk.

Van Ger Verrips is nu, dertien jaar na het overlijden van Van het Reve, zo'n waagstuk verschenen, mooi uitgegeven door De Arbeiderspers in de reeks Open Domein. Verrips heeft bij zijn – langjarige – voorstudie gebruik kunnen maken van de hulp en medewerking van Karel Van het Reve zelf – hij gaf zijn ongepubliceerde dagboeken te lezen – en veel van zijn familieleden en bekenden.

Karel van het Reve past in veel van de zojuist genoemde rubrieken die een biograaf kunnen inspireren. Opgegroei in het hart van de vooroorlogse communistische beweging, oudere broer van Gerard, auteur van een paar romans en een grote aantal polemische en provocerende artikelen en lezingen, debunker bij uitstek van het Oost-Europese partijcommunisme (*Het geloof der kameraden*), bekend slavist en als Parool-correspondent in Moskou protagonist van de prille sovjet-dissidentenbeweging uit de jaren '60 van de vorige eeuw. Het is me nogal wat.

Alle aanleiding om veel van dit boek, met zo'n 450 pagina's, te verwachten.

Het blijkt zeer prettig leesbaar en volgt van het Reve's leven op de voet. Toch valt het niet mee. Verrips heeft, misschien wel onder invloed van Van het Reve's afkeer van grote woorden, ervan afgezien om aan zijn levensbeschrijvingen erg uitgewerkte eigen beschouwingen, analyses en conclusies toe te voegen. Dat geeft deze biografie, ondanks de veelzijdigheid van Van het Reve's leven, toch een zekere matheid.

De korte 'Chronologie' die de biografie eigenlijk in een notendop afsluit zal een aantal lezers achterlaten met het gevoel dat ze over al die dingen nu wel veel meer weten, maar dat het fijne ervan, of minstens Verrips visie daarop, in al die serene pagina's te terughoudend aan de orde kwam. Wie dit kan missen, kan tevreden terugzien op veel pagina's over Karels communistische jeugd en zijn latere breuk met het communisme, het ouderlijk gezin, de oorlogsjaren en oorlogsvrienden van een Amsterdams gymnasiast, zijn huwelijk met Jozen en hun eerste studiejaren, de slechte verhouding met Gerardje, de hooggeleerde Leidse slavist die Amsterdamer bleef, zijn correspondentie in Moskou, het uit de Sovjet-Unie smokkelen van samizdat-uitgaven enzovoorts.. tot en met zijn laatste levensjaren. In dat opzicht biedt Verrips veel informatie en in elk geval heeft hij zich daarbij strikt – maar misschien dus wat al te behoedzaam – gehouden aan het begin van Van het Reve's aanmaning voor historici waarmee het voorwoord van de biografie opent: een historicus '*moet redelijk en fatsoenlijk te werk gaan, niet liegen, niet met alle geweld een bepaalde visie erdoor duwen met achteroverdrukken van gegevens en argumenten die zijn visie aantasten*'. Toch zou Van het Reve's polemische natuur – hoe programmatisch de titel van de biografie ook luidt – wat meer weerwerk niet hebben mistaan.

Kees Bogaerts

Kleiookrant

CE geschiedenis VMBO 2005

Er wordt op het moment gewerkt aan een nadere specificering van de kern- en verrijksdelen van de exameneenheden VMBO voor 2005. Er zijn heel wat klachten geweest dat het programma van kern- en verrijksdelen zoveel te raden laat. Methodes kunnen aardig verschillen in invulling.

Er wordt voortaan beter toegelicht wat er bedoeld wordt.

Op de site van de CEVO vindt u de voorstellen en een korte enquête.

In de loop van september worden de nieuwe specificaties definitief en gepubliceerd in *Uitleg*.

In *Kleio* en op de website van de VGN vindt u na 1 oktober het aangepaste examenprogramma, zodat u kunt kijken of uw methode niet teveel afwijkende keuzes heeft gemaakt.

<http://www.cevo.nl>
Kijk onder 'Syllabi'.

Commissie Didactiek en Activiteiten

*Geschiedenisleraren:
elke dag vindingrijker*

Dit is het motto van de Geschiedenisdidactiekdagen van het schooljaar 2004/2005. Het wordt weer een zeer gevarieerd programma met dagen speciaal voor starters en voor gevorderden.

Nadere informatie volgt later: in KLEIO, op de VGN website en in de folder die naar de scholen wordt gestuurd.

**Houd de data alvast vrij in
uw nieuwe agenda!**

**Starters: 27 en 28 januari
2005.**

**Gevorderden: 28 en 29
januari 2005.**

Commissie PA-BO

*Onderwijsverslag
2002-2003 Inspectie van
het Onderwijs*

Voor zover ons bekend besteedde de Inspectie van het Onderwijs voor het eerst in het *Onderwijsverslag 2002-2003* aandacht aan de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs op de basisscholen. Verschillende leden van de Commissie PA-BO hebben

meegedacht bij het opstellen van het onderzoeksformat voor de inspectie en vrijwel alle leden hebben commentaar gegeven op het concept-rapport.

Voor de lezers van KLEIO hebben we de hoofdpunten uit het *Onderwijsverslag* kort samengevat. Zowel de belangrijkste bevindingen als de aanbevelingen. Over beide is de Commissie PA-BO zeer te spreken.

Cees van der Kooij

Onderwijsverslag

In het *Onderwijsverslag 2002-2003* (Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, 2004) wordt in hoofdstuk 6, 'De staat van het primair onderwijs', een paragraaf gewijd aan 'De kwaliteit van het onderwijs in aardrijkskunde en geschiedenis'.

Eerst wordt verwezen naar de PPON-publicaties van het Cito en daarna worden de gegevens van de eigen onderzoeken naar het aardrijkskundeonderwijs uit 2000 en het geschiedenisonderwijs uit 2001 weergegeven. De uitkomsten van het geschiedenisonderwijs zijn beduidend beter dan die van het aardrijkskundeonderwijs.

Hoofdpunten

– bijna alle leraren geven geschiedenis als een apart vak (aardrijkskunde negen van de tien scholen);
– 90% van de scholen gebruikt een geschiedenismethode (bij aardrijkskunde nog iets vaker);

– het leerstofaanbod voor geschiedenis is voor 77% van de scholen voldoende (aardrijkskunde 44%);

– plaatsen van perioden en gebeurtenissen op een tijd-balk negen van de tien scholen voldoende;

– raadplegen historische bronnen 80% van de scholen voldoende;

– begrip voor mogelijke tegenstrijdigheden en onderlinge afwijkingen van historische bronnen 66% van de scholen voldoende;

– in de groepen 6 tot en met 8 gemiddeld 72 minuten per week geschiedenisonderwijs (aardrijkskunde 76 minuten);
– 75% van de scholen vindt het geschiedenisonderwijs overladen (bij aardrijkskunde 65%);

– het vakdidactisch handelen – plaatsing van onderwerpen in een historische context, relevantie voor het heden, motiveren van leerlingen, gebruik van essentiële terminologie en van bronnen en beeldmateriaal – is op bijna 60% van de scholen voldoende;

– het zwakst was de aandacht voor verschillende soorten bronnen: slechts een derde van de scholen voldoende;

– sterke aspecten zijn het gebruik van de terminologie (91%) en het motiveren van de leerlingen (86%);

– de algemene didactiek ten aanzien van de geschiedenislessen vertoont tekortkomingen: slechts 40% van de scholen scoort een voldoende;

– de leerstofplanning is op

'Waar denk je aan?'

ruim tweederde van de scholen voldoende zorgvuldig;
– op slechts 15% van de scholen houden leraren rekening met verschillen tussen leerlingen;

– op vier van de tien scholen worden de prestaties van de leerlingen systematisch vastgelegd.

Opbrengsten

Naar de opbrengsten van het geschiedenisonderwijs heeft de inspectie geen onderzoek gedaan. Men verwijst naar het PPON-onderzoek uit 2003, waaruit te concluderen valt dat de feitelijke prestaties lager liggen dan de gewenste en dat in vergelijking met 1995 het tijdsbesef en de aandacht voor de nieuwe geschiedenis achteruit gegaan zijn.

Aanbevelingen

De inspectie constateert dat *'geschiedenis op veel scholen een lage prioriteit als veranderonderwerp heeft, wat niet zonder gevolgen blijft voor de resultaten van de leerlingen.'*

De inspectie beveelt aan:

- scholen moeten kiezen voor recent ontwikkelde methoden;
- scholen moeten gerichte beslissingen nemen over de onderwijstijd;
- er moet gerichte (na)scholing van de leraren komen;
- geschiedenis moet een herkenbare plaats krijgen binnen de kwaliteitszorg van basis-scholen.

Oorlog in Vietnam

Op woensdag 8 september start om 11.10 uur op Nederland 3 (Z@ppelin) een nieuwe geschiedenisserie voor de examenklassen van havo en vwo. Tot en met woensdag 13 oktober worden zes afleveringen uitgezonden over de Vietnamoorlog, van Tonkin incident tot en met het ver-

loop van het vredesproces. De serie is gemaakt met oog op het nieuwe eindexamenonderwerp in 2005.

De docentenhandleiding bevat de programmabeschrijvingen, achtergrondinformatie en (internet)kijktips, kijkvragen en kopieerbare werkbladen voor de leerlingen. U kunt deze bestellen bij Teleac/NOT afd. orderverwerking, tel. 0900-1344 of via internet

www.schooltv.nl

Het Geheugen van Nederland

Nieuw onderwijsmateriaal

Het aantal digitale geschiedenislessen is weer wat uitgebreid. Er zit aantrekkelijk materiaal bij voor de verschillende leerlagen en onderwijsniveaus.

Basisvorming havo/vwo

Twee nieuwe projecten. In *Het Vaderland* kruipt de leerling in de huid van een journalist in oorlogstijd. Aan de hand van artikelen en foto's uit het Haagse dagblad *Het Vaderland* uit de periode 1940-1945 schrijft de leerling een artikel voor een eigen oorlogskrant.

In het project *Koninklijke Post* geven ansichtkaarten een idee van het leven van de koninginnen Wilhelmina en Juliana.

De rest van de les is in spelvorm.

VMBO 3/4

In *Groeten uit 1900* wordt aan de hand van foto's informatie gegeven over het leven van joodse Nederlanders. Ook hierbij een spelletje, een quiz.

Ik laat mijn gedachten nog eens gaan over de gepasseerde dag. Tussen de echo van het geschetter van de leerlingen die altijd pas klinkt als het stil is, dringen zich de treingeluiden op. De werkdag met bijbehorende emoties passeert mijn geestesoog. Vandaag heb ik aan vijf klassen geschiedenis gegeven. De onderwerpen varieerden van de kruistochten tot de Koude Oorlog. Ik kijk naar buiten en kom door een dorp waar vlaggen met boekentassen hangen.

'Waar denk je aan?'

Mijn stagepracticumdocent kijkt me vragend aan terwijl we de reflectiespiraal van Korthagen doorlopen in ons gesprek. Hij is zowel mijn begeleider die verantwoordelijk is voor het praktijkgedeelte van de opleiding, als degene die op de school waar ik al sinds vorig jaar werk alle nieuwe docenten begeleidt.

'Wat voor gevoel heb je er zelf over?'

'Het begin van de les vond ik lekker gaan, doordat ze snel stil werden door het verhaal en de voorwerpen die ik meegenomen had.'

Ik denk aan de plastic tas gevuld met 'de gevolgen van de kruistochten'. Een sinaasappel, zijde, een schaakstuk, papier en peper had ik erin gedaan.

'We hebben het al eerder over orde gehad. Wat vond je daarvan deze les? Durf je het aan om de klas met alle leerlingen eerst echt stil te laten worden vóórdat je begint? Ik weet zeker dat het verhaal dan beter tot z'n recht komt. Wat denk je dat essentiële aspecten waren in deze situatie? Aan welke alternatieven denk je? Stel dat ik de volgende les opnieuw kom. Wat zie ik dan concreet terug van dit gesprek?'

Samen verkennen we nieuwe gedachtensporen. Vooral blijven nadenken, reflecteren.

Thuis en wat losgekomen van de eerste emoties in de trein, zet ik de computer aan. Met een paar muisklikken zit ik midden in het programma waarmee dio's van het IVLOS hun digitaal portfolio bijhouden. Schematisch geef ik het één en ander per les weer. Op een goede dag zijn dit belangrijke leermomenten.

Ik heb die leerling ... of zou ik ... en waarom reageerde ik op die manier ... wat zegt dat over mij? De koppeling tussen praktijk en opleiding: een prettige aspect van de baanvariant. Je ervaart je sterke en zwakte punten, zodat datgene wat aangeboden wordt snel landt. Je concern van competenties uitbreiden, heet dat in het jargon.

Denkend aan de opleiding komt het vooral in mij op dat docent worden iets is dat zich in de eerste plaats in je gedachten afspeelt. Als ik de studiegids naast deze opvatting leg, blijkt ik het aardig begrepen te hebben. Ze zeggen het daar zo: *'Door te reflecteren op hun ervaringen (...) geven dio's zich rekenschap van en vorm aan hun professionele ontwikkeling'*.

Met een bemoedigende afsluiting. *'Je bereikt dus nooit het einde van je leerproces (...) en bent zo voortdurend in ontwikkeling.'*

'Waar denk je aan?'

Waar denk ik eigenlijk aan? School? Ik doe mijn ogen dicht en om eerlijk te zijn, denk ik stiekem vooruit naar de zomervakantie. Vakantiebestemmingen verdringen de schoolecho's. En om nog eerlijker te zijn: ik dacht al snel helemaal niets meer en lag in een diepe slaap. De plastic tas ruim ik in het weekend wel weer op. Mijn partner krijgt geen antwoord meer.

Elsa van der Ham-van der Linden

Attentie!

De redactie van KLEIO wil graag in contact komen met docenten die met een digitale les gewerkt hebben. Tot nu toe signaleren we alleen maar. We zouden graag wat geluiden horen uit de praktijk. Neem contact op met Huub Oattes. U vindt zijn mail-adres voor in het blad.

In *De Donkeren Kamer van het Rijksmuseum* zie je hoe bekende fotografen de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw in beeld brachten. Er wordt ingezoomd op jongeren, vrouwen en migranten. De leerlingen kunnen zelf een fotoreportage samenstellen en schrijven daarbij een fictief interview.

Tweede fase

Hiervoor vier nieuwe digitale lessen.

Een familiegeschiedenis bereidt leerlingen voor op het doen van genealogisch onderzoek voor een praktische opdracht of een profielwerkstuk.

De politieke tekeningen van Peter van Straaten: vragen bij tekeningen en bronnen over emancipatie, gezondheidszorg en premiers.

In *Rondom Van Heutz* kunnen leerlingen iets leren over het Indië van Van Heutz aan de hand van foto's en teksten. Via opdrachten die gegroepeerd zijn rondom geld, macht en geweten, moeten de leerlingen hun kennis aantoonen, bijvoorbeeld met een powerpoint presentatie.

Ondersteunende instellingen zijn de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Archief, het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, de Stichting Beeld en Geluid, het Rijksmuseum in Amsterdam, het Letterkundig Museum en het Centraal Bureau voor de Genealogie.

Het grote evenement van de komende tijd is een 'week van de geschiedenis'. Als geschiedenisleraren zijn wij natuurlijk zeer geïnteresseerd in wat er te doen is. Dat is op het moment nog niet duidelijk. Men hoopt dat in die week overal in het land activiteiten georganiseerd zullen gaan worden door historische stichtingen, verenigingen en clubs, door archieven, boekhandels en bibliotheken. De week begint met een 'nacht van de geschiedenis'.

Er wordt een programma-krant uitgegeven voor het grote publiek. Het programma zal ook komen te staan op de website www.anno.nl

Week van de geschiedenis

Typisch Nederlands; de beleving van onze identiteit

30 oktober t/m 7 november

Weer heeft een aantal grote Nederlandse historische instellingen de handen aangegevoerd om het verleden wat meer aan de man te brengen. Anno, de Stichting Actueel Verleden, is opgericht om het historisch besef in Nederland te vergroten.

Mariniersmuseum

Voor de poorten van het Hemelse Rijk

'Europeanen Peking wanhopig. Legatie verwoest. Toestand geheel China hoogst kritiek. Wij verzoeken Uwe Majesteit dringend spoedigste zending meest mogelijke beschikbare troepen.'

In 1900 breekt in het oosten van China de Boxeropstand uit. Vooral in Peking schrikt men geweldig. In de legatie-

wijk komen tientallen Europeanen om. Ook de Nederlandse legatie, bestaande uit een paar gebouwen op een klein terrein, vraagt om hulp. Er komen drie oorlogsschepen met mariniers om te zorgen voor de veiligheid van de ambassade en zijn bewoners. Ook in de jaren twintig en dertig komen mariniers in actie, maar dan in Sjanghai. Tot en met 7 november is een tentoonstelling te zien over de inzet van deze mariniers in China. Foto's en dagboeken van deelnemers aan deze acties vormen de kern van de expositie.

Wijnhaven 7-13
Rotterdam
www.mariniersmuseum.nl

Verzetsmuseum Amsterdam

Wereldoorlog in de West

Suriname en de Antillen raakten al snel bij de Tweede Wereldoorlog betrokken. Deze gebieden waren van cruciaal belang door de aanwezigheid van olieverfijnen en vanwege de bauxietwinning. De tentoonstelling vertelt het verhaal van de oorlogsjaren in de toenmalige koloniën. De opvang van joodse vluchtelingen,

de interneringskampen voor Duitsers en NSB-ers, de hulpacties voor het moederland, de opkomst van politieke organisaties die streefden naar autonomie en de komst van de Amerikanen en hun invloed op het dagelijks leven.

Tot en met 28 november,
Plantage Kerklaan 61
Amsterdam
www.verzetsmuseum.org

Museum Het Schielandshuis

Het geluk van de huisvrouw

Nog tot en met 15 augustus: reclame en de nuchtere praktijk van het huishouden in de twintigste eeuw. Bij de tentoonstelling verscheen bij SUN een rijk geïllustreerd en inhoudelijk zeer

aantrekkelijk boek over dit thema. Ook los van de expositie een aanrader.

Mayke Groffen en Sjouk Haitsma, *Het geluk van de huisvrouw*, € 24,50.

Bijbels Openlucht Museum

Ave Caesar: Romeinse week
26 t/m 29 augustus

Tussen 11.00 en 16.00 uur kunt u kennismaken met Romeinen in levende lijve. Volg het dagelijks leven van een familie: ga met de kinderen naar school, help bij het huishouden en ga op stap met de pater familias, die de kost verdient als handelaar, mesenmaker of smid.

Op 28 en 29 augustus hebben de soldaten van de Cohorte XXXII VCR hun leger tenten bij het museum opgeslagen en geven presentaties van hun kunnen. Uitrusting, tenten, de hele ambiance -ze zijn zo authentiek mogelijk.

Proferenlaan 2,
Heilig Landstichting
(bij Nijmegen)
www.bijbelsopenluchtmuseum.nl

Verkiezingen in de USA

www.amerika.nl/quincyclub

In samenwerking met het John Adams Instituut en de Netherlands American Commission for Educational Exchange (NACEE) is er een speciale site opgezet over de presidentsverkiezingen. Op de site kom je meer te weten over het Amerikaanse politieke systeem, de kandidaten en hun campagnes; het beleid en de verkiezingsprogramma's worden geanalyseerd en de verkiezingsstrijd wordt van week tot week bijgehouden. Scholieren en docenten kunnen via de site vragen stellen. Ook is het mogelijk om projecten in klassenverband uit te voeren.

Websites

www.museumkennis.nl is een vraagbaak over natuur, archeologie en niet-westerse culturen. De site is opgezet door drie grote Leidse musea, het Rijksmuseum voor Volkenkunde, Naturalis en het Rijksmuseum van Oudheden. Je vindt er artikelen en je kunt er rechtstreeks vragen stellen aan een bioloog, archeoloog of antropoloog. De site

Thea Beckman

De koningin van het historische jeugdboek

Bij ons in de bibliotheek heeft zij een eigen plank. Die is meestal vrij leeg, want haar boeken zijn voortdurend uitgeleend. Ruim dertig jaar lang heeft Thea Beckman haar publiek, kinderen, en veel van hun ouders, weten te boeien. In 1973 verscheen *Kruistocht in spijkerbroek*, een groot succes, en daarna op gezette tijden het ene dikke boek na het andere. En gretig werden die boeken dan gekocht of geleend.

Voor mij begon de kennismaking met haar boeken in mijn 'tweede jeugd', toen ik na middelbare school en studie een paar jaar voor de klas stond en in een *Kleio-Didactica* (21e jg, 1980, 11) las dat je wel eens iets zou kunnen doen met historische jeugdliteratuur. Ik bleek behoorlijk achter te lopen. Al in de zesde klas was ik Havanken en studieboeken gaan lezen – de meisjes- en jongensboeken in ons kerkzaaltje in een buitenwijk van Breda had ik toen echt wel uit – en na *Het Woud der Verwachting* in de tweede had ik nooit meer een kinderboek in handen gehad. Er was inmiddels heel wat bijgekomen, ook van buitenlandse schrijvers.

'Thea Beckman' liep prima op school. De teksten zorgden voor een aansprekende instap tot een les en veel leerlingen lazen thuis zelf graag verder. Ook bij andere VGN-ers moet dat het geval geweest zijn. In 1984 kreeg zij voor haar verdiensten voor het geschiedenisonderwijs de Huib de Ruyterprijs van de VGN.

En toen die prijs om en om uitgereikt ging worden met een VGN-boekenprijs voor de meest populaire auteur van historische jeugdboeken kozen de leerlingen in de eerste en tweede klas, die meestemden, bij de allereerste uitreiking van die prijs in 1998 in grote meerderheid voor Thea Beckman.

In mei overleed zij op tachtigjarige leeftijd. Iedere krant had wel een stukje ter herdenking. Maar het echte monument is die plank in de Nederlandse bibliotheken. Veel lezers zullen de boeken daar vast nog lang pakken.

Tineke Bogaerts

gat in de stad

ONTDEK DE
STADSARCHEOLOGIE
VAN NEDERLAND

8 APRIL T/M 29 AUGUSTUS 2004
RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN LEIDEN
www.gatindestad.nl

richt zich vooral op scholieren
van 13 tot 18 jaar.

www.eternalegypt.org

is een site over meer dan 5000
jaar Egyptische cultuur
betaald en opgezet door IBM
samen met de Egyptische
regering. Het is een prachtige
site met vele technische hoog-
standjes, animaties, drie-
dimensionale opnames en
virtuele rondleidingen. Inter-
actieve tijdbalken zorgen voor
de historische context. De
site is uiteraard in het Engels,
maar het is de moeite waard
om eens te kijken of er geen
onderdelen zijn waar u uw
leerlingen opaf kunt sturen.

www.lbr.nl/zebramuurkrant.html

Hier kunt u een muurkrant
binnenhalen over vooroordeel
en racisme.

Open Monumenten- dag 2004

Merck toch hoe sterck

Op zaterdag 11 en zondag 12
september (niet overal!) is het
weer Open Monumentendag.
Overal in het land is er vrije
toegang tot de vele beziens-
waardige monumenten die
Nederland heeft.

Als speciaal onderwerp van
dit jaar fungeren de monu-
menten, die te maken hebben
met verdediging: vestingen,
linies, stellingen, forten,
kazernes en kastelen. Zo zul-
len de limes – de grens van
het Romeinse Rijk –, kastelen
uit de Middeleeuwen, vestin-
gen uit de Tachtigjarige Oor-
log en de verschillende water-

Op 1 augustus verschijnt:
deel 15 uit de serie 'Nascholing bij u thuis'

Om u te redden vernietigen wij u Geschiedenis van Vietnam 1945-1975

Het boek geeft een inleiding over Vietnam als Chinese
vazalstaat en Franse kolonie. Het wordt afgesloten met
een relaas over Indo-China in het laatste kwart van de
twintigste eeuw: de bootvluchtelingen, Pol Pot en de
moeizaam gebleven relatie met de VS.

Zoals altijd is de tekst uitvoerig gedocumenteerd, staat
het boek vol wetenswaardigheden die u en uw leerlin-
gen meer dan gewoon zullen interesseren, boeien en
ontroeren. Ik verheer niet dat ikzelf, die veertig jaar
geleden ook 'Johnson molenaar' heb geroepen, bij alle
slechtheid en domheid van de Amerikaanse politiek een
diepe minachting koester voor de partij-ideologen van
Hanoi n'en dépit mijn respect voor Ho Tsj Minh.
Graag geef ik mijn kennis, vrucht van jarenlang school-
meesterschap, aan een jongere generatie door.
Het boek bespaart u wekenlange preparatie, uw lessen
krijgen er nog meer kwaliteit door en het eindexamen
wordt meer lust dan last.

De paperback kost € 35, de gebonden uitgave € 45,-.
U kunt het boek het gemakkelijkste en goedkoopste in
uw bezit krijgen door het te bestellen bij mijzelf:

C.V. Lafeber, Tilburgseweg 173, 5051 AE Goirle.

Tel 013-5 430 340

Fax 013-5 35 55 45

E-mail lafebercv@hotmail.com

Rabobank 1812 79 983

Postbank 109 04 33

Bovendien ben ik aanwezig op alle geschiedenisdagen,
wanneer ik daar tenminste niet uitdrukkelijk word
geweerd.

HEDEN CLIENT MORGEN VRIEND

linies extra in het zonnetje
gezet worden.

In de Monumentenreeks ver-
scheen als deel V de paper-
back *Merck toch hoe sterck*.
Monumenten van verdediging
door Fred Feddes, 128 blz.,
rijk geïllustreerd, € 15,-,
waarin de geschiedenis van de
verdediging in Nederland en
de opbouw van de verschil-
lende types verdedigingswer-
ken worden uiteengezet. Voor
een bestelling en informatie
over activiteiten bij u in de
buurt

www.openmonumentendag.nl

De Leidse nascholing

**De Sectie Nascholing van het ICLON en de Opleiding Geschiedenis
van de Universiteit Leiden organiseren op
zaterdag 25 september 2004**

een studiedag over het CE-onderwerp voor 2005-2006:

'Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam'

**Deze studiedag is bedoeld voor geschiedenisdocenten en andere
belangstellenden en dient als voorbereiding op het examenonderwerp.**

Het programma bestaat uit lezingen en workshops.

Voorlopig programma

- 10.00 Welkomstwoord
10.15 – 11.00 Openingslezing:
– prof. dr. H.W. van den Doel (Opleiding
Geschiedenis, Universiteit Leiden)
spreekt over de Vietnam-oorlog en de
internationale betrekkingen
11.30 – 12.30 Keuzelezingen:
– dr. S.R.E. Klein (ICLON, Universiteit
Leiden): 'Een Vietnamsyndroom' in beeld?
(didactische workshop).
– dr. J.G.G.M. Kleinen (Opleiding
antropologie, Universiteit van Amsterdam):
'De Vietnam-oorlog vanuit Vietnamees
perspectief'.
– prof. dr. R. Kroes (Amerika Instituut,
Universiteit van Amsterdam):
'De Vietnam-oorlog in de media'.
– dr. W. Klinkert (docent KMA Breda)
'De militaire achtergronden van de
Amerikaanse nederlaag in Vietnam'.
12.30 – 13.30 Lunch

13.30 – 14.30 Keuzelezingen:

- dr. S.R.E. Klein (ICLON, Universiteit
Leiden) 'Een Vietnamsyndroom' in beeld?
(didactische workshop).
- W. Nieuwenhuis (journalist en publicist):
'Noord- en Zuid-Vietnam tekort gedaan
door journalisten. Een persoonlijke
impressie'.
- dr. G.C. Quispel (Opleiding Geschiedenis,
Universiteit Leiden): Zwarte soldaten in
Vietnam en de effecten van die oorlog op
de Amerikaanse raciale verhoudingen'.
- drs. B.H.J. Braeken (Opleiding Geschiedenis,
Universiteit Leiden): 'De dekolonisatie van
Vietnam'.

15.00 – 16.00 Slotlezing:

- prof. A.L. Hamby (Opleiding Geschiedenis,
Universiteit Leiden) spreekt over de
betekenis van Zuidoost Azië voor en tijdens
de Koude Oorlog en de oorsprong van de
Amerikaanse betrokkenheid

16.00 – 16.30 Uitreiking der certificaten

De kosten voor de studiedag bedragen € 100,- per persoon.
Hierbij is inbegrepen een lunch, koffie/thee en de syllabus.
Leden van de VGN krijgen € 5,- korting en betalen dus € 95,-.
(Na 1 augustus zijn de kosten € 115,- resp. € 110,-)

U kunt zich reeds voorlopig inschrijven bij:
ICLON - Sectie Nascholing,
t.a.v. Nicolette Roelofs en Aafke Scheltens, Postbus 9555, 2300 RB Leiden.
Telefoon: 071-527 4015.

Universiteit Leiden

Sfinx

DE GESCHIEDENIS VERBEELD

Sfinx voor de basisvorming is een geschiedenismethode waarin het verhaal centraal staat. Indrukwekkende tekeningen van onder andere Fred Marschall brengen deze verhalen tot leven. Gebruikers van *Sfinx* kunnen op de *Sfinx*-website meer te weten komen over de verhalen achter de tekeningen.

Wilt u meer weten over *Sfinx*?
Neem dan contact op met
(0575) 59 49 97 of kijk op
www.thiememeulenhoff.nl.

thiememeulenhoff